

ФЕЛІКС

ЖУРНАЛ МОЛОДИХ

ЗОШИТ 1.

1951

РІК I.

Видає ТУСМ ім. М. Міхновського
МЮНХЕН — ФРІБУРГ

diasporiana.org.ua

ФЕНІКС — НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКОЇ
СТУДІЮЮЧОЇ МОЛОДІ ім. М. МІХНОВСЬКОГО.

ЖУРНАЛ ЗНАННЯ, КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ В СКЛАДІ: **ВАСЬКОВИЧ ГРИГОРІЙ, ГАЙДУК ВОЛО-**
ДИМИР, КРАВЧУК МИКОЛА, ЛИСТОК АНДРІЙ, МИТРОВИЧ КИРИЛО.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: **МАРКУСЬ ВАСИЛЬ.**

Адреса Редакції й Адміністрації: TUSM — München 8,
Führichstrasse 53/III. Germany.

Адреса гол. Редактора: Markus Wasyl, Case 17, Fribourg 5., Suisse

Заступники Видавництва

В США: Sztohryn Dmytro, 638 Madison St. N. E. Minneapolis, Minn., U.S.A.

В Канаді: Shach Iwan, 544 Dovecourt Rd. Toronto, Ont. Canada.

В Англії: Czopyk Bohdan, 15 Woolacombe, Lodge Rd., Birmingham, 29, Gr. Britain.

В Бельгії: Omelan Kowal, 72, Blvd. Charlemagne, Bruxelles

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ СПІВПРАЦЮВАЛИ:

Богатюк Микола мгр. економії, Мюнхен.

Васькович Григорій, д-р філософії, студ. права, Мюнхен.

Гайдук Володимир, студ. права, Ерланген.

Горбач Олекса, д-р філософії, Мюнхен.

Карпенко — Криниця Петро, редактор, Нью — Йорк.

Кравчук Микола, студ. економії, Мюнхен.

Кульчицький Олександр, д-р філософії, проф. унів. Мюнхен.

Листок Андрій, ліценц. філософії, Мюнхен.

Лубська Ольга, журналіст, Айсден (Бельгія).

Любомирський Степан, студ. журналістики, Ульм.

Маркусь Василь, д-р філ., студ. держ. наук, Фрібург.

Митрович Кирило, студ. філософії, Лювен.

Петришин Володимир, студ. техніки, Петерсон ЗДА.

Підгіряк Зенон, студ. медицини, Мюнхен.

Крім цього поміщено твори:

М. Босслав — збірка „В хоробру путь”.

С. Хріна — спогади „Зимом в бункрі”.

НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

ТУСМ'у ім. М. Міхновського зложили:

Члени Управи ТУСМ'у 20 н.м., Гайдук Володимир 10, Гук Богдан 10, Кра-
ведь Зенон 10, Чорній Іван 10, Ліщинецький Василь 5, Коваль Омелян — Бель-
гія 10, Ткачук Дмитро 3, Наяк Гриць 15, Чопик Богдан — Англія 10, Васько-
вич Григорій 10, Кравчук Микола 10, Ліщинецький Василь — Дітройт 47,90,
Лелик Василь 10, Маркусь Василь 10, Лагошняк Василь 10, ЛУПВ — Мюнхен
100, КодУС — Фюрт 30, Кооп. „Праця” — Н. Ульм 50, Кооп. „Кос” — Фрай-
ман 30, Кооп. „Самопоміч” — Берхтесгаден 20, Кооп. „Єдність” — Міттенвальд
50, Осередок Діяльності — Ляйпгайм 88,50, Кооп. „Ельванген” 30 н.м.

Зложили в доларах: Степанів С. — 3 \$, Штогрин Дмитро Міннеаполіс
— 10 \$, Штогрин Д. Міннеаполіс (Осер.) Діяльності — 70 \$, Антін Савич 5 \$.

Управа ТУСМ'у складає всім жертводавцям щиро подяку.

ЧОМУ ФЕНІКС?

(Кілька міркувань з приводу появи першого числа)

Не ластівкою, жайворонком чи журавлем вилітає в широкий світ журнал молоді думки, як це водилося в нашій літературно-романтичній традиції, лише іменням мітичного Фенікса охрищуємо сміливу спробу молодого націоналістичного покоління половини двадцятого століття — журнал знання, культури і суспільної думки.

Фенікс! Немає кращого символу для нашої стократ розп'ятої, але непокірної Батьківщини, яка з попелищ і руїни щораз вставала в її неспокійному минаючому, яка і сьогодні підносить свої закуті крила до вільного льоту.

Українська молодь сьогодні — це також частина цього, але не мітичного, а реального Фенікса-України, що в повній напрузі свого духа і сили встає до нового життя.

Розкинене по світі, як і в рідній, сплюгавленій ворогом святині, молоде покоління України творить такий чин, щоб Воскресіння Народу-Героя прийшло незабаром, як величний і справедливий акт нової тривкої доби. Служити цій ідеї, піднести її й перетворити в дійсність, не всім поколінням дано. Це називається призначенням, і ми, сучасна молодь, маємо честь і обов'язок його мати, бо це призначення передане в заповітах попередників.

Щоб його довершити, хочемо мати чисту і ясну думку, бо думка родить чин. Її зрощенню і плеканню присвячуємо цей журнал, ролю якого хочемо бачити в єднанні думок та в утворенні орієнтаційних дороговказів на шляху до мети.

Основна мета — ясна; вона, як і генеральні лінії прямування до неї, незмінні. Зате складність життєвого процесу, комплексний струм духового розвитку і сама практична дія вимагає щораз нових орієнтирів, компасів і стимулів.

Називаємо наш журнал думкою молодих. Вважаємо, що сучасне покоління української молоді, зокрема її авангард — студентство, мусить мати таку думку: воно має що сказати собі, суспільству, а суспільство йому.

Хочемо бути трибуною такого обміну думок; трибуною в повному розумінні цього слова, а не сальоном просвітництва чи бюргерським клубом нашої скаліченої доби; трибуною, яка збереже святість несплямлених ідей попередників, оновить та зміцнить їх та намітить шляхи їхнього втілення.

Перед українською молоддю на чужині, зокрема ж перед її академічним сектором — студентством, поставлено аж надто багато пекучих і невідкладних питань. Їх значення далеко переходять індивідуальну сферу молодих людей, або, скажемо шабляново, професійні інтереси українського студентства. Їх значення загально-національне, а правильна чи неправильна відповідь на всі ці

актуальні проблеми дня непослабленим тягарем заважить на цілій національній спільноті в сучасному і майбутньому.

Щоб рельєфно подати комплекси проблем, ми їх редукуємо до таких знаменників: 1. Молодь на чужині і сучасна Україна; 2. Українська молодь і чуже довкілля; 3. Сучасна молодь і завтрішня Україна.

Кожен з цих комплексів вкидає в мозок української молоді людини надзвичайно багато окремих, цілком практичних, питань, а перед всією українською молоддю ставить багатократно більші й важливіші питання, ніж перед кожною іншою молоддю генерацією народів, у середовищі яких перебуваємо. Кожна ділянка духової і матеріальної культури та гуща суспільних процесів розкриває нам низку „так” або „ні”. Знайти відповідь для себе, окреслити своє становище, визначити напрямні, вибрати засоби та діяти з ясною метою, що стояла б перед очима — не проста справа і не легке завдання.

Це завдання розв'язує кожен, як індивід, але його повинна розв'язати і спільнота чи її певний прошарок, як цілість. Збірна відповідь нашої молоді не може бути виведена механічно, тобто, підсумуванням індивідуальних відповідей, бо з цього вийде хаос.

Здоровим наростанням творчих вкладів одиниць родиться спільна відповідь на питання, поставлені життям. Проекція тих основних відповідей створює світогляд. Українська молодь не сміє формувати свій світогляд без ідеологічної бази, тієї бази, що й попередньо була єдиним життєдайним ґрунтом для нашої творчості й боротьби. Скрижалі Божих правд, в аспекті вічної мети кожного з нас, і закон України, для росту і розквіту творчих сил української спільноти, повинні визначати духове обличчя української нації і її молоді.

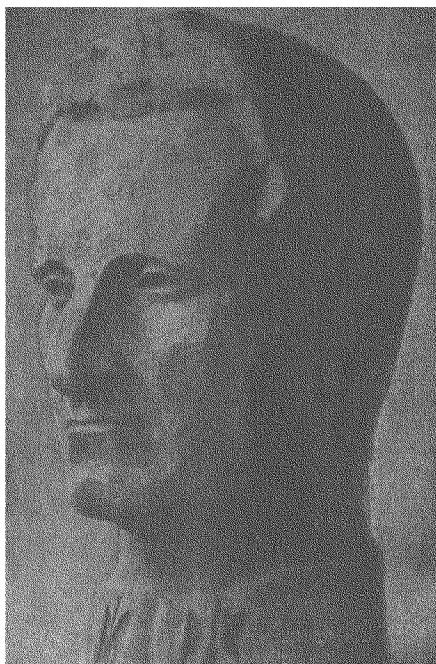
В цьому дусі „Фенікс” хоче служити двом цілям:

1. Сприяти всебічному зростанню і стимулювати змагання молодих людей до формування себе вартісними, повними й відповідальними особистостями.

2. Виробляти і розвивати у творчій співпраці одиниць спільну думку молодого покоління, визначати світоглядові проєкції та формувати ідейну підвалину для практичної дії передової ланки української молоді — нашого студентства.

Хочемо бути собою! Хочемо й мусимо виловити з себе те, на що вагітна наша дійсність. Не проголошуємо нового етапу, не вважаємо „переломовим актом” скромну появу „Фенікса”. Випускаючи його в світ, ще й ще раз бажаємо підкреслити лише одне: його потреба довго нуртувала в душах жменьки молодих; його зродила щира думка української молоді послужити вищим ідеалам, глибока думка такої молоді, якою вона є і якою вона хотіла б бути.

РЕДАКЦІЯ

ГЕНЕРАЛ-ХОР. РОМАН ШУХЕВИЧ
— ТАРАС ЧУПРИНКА

Dulce et decorum est pro patria mori!

Він живе!

„Ні, живуть, живуть безсмертні і гримить їх чин,
І живим, що стали мертві, знов несуть мечі.”

Е. М а л а н ю к

Прапор Воюючої України злетів до половини щогли. Перед ним похилено прапори волелюбних народів, що ділять глибокий смуток українського народу.

Не було такої болючої втрати на кривавому шляху українського визволення, як ця остання. Бо впаў у бою найкращий з-поміж нас, організатор і надхненник Української Національної Революції, Головний Командир Української Повстанської Армії — генерал-хорунжий Тарас Чупринка.

З уст до уст, з хатини до хатини, з села до міста, скрізь, по всій Україні, по всьому просторі московської неволі, що по ньому розкинено дочок і синів нашої сторозп'ятої Землі, — понеслась трагічна вістка про смерть в бою Провідника визвольного руху. Німіли уста, спинявся віддих...

Не стало Генерала, єдиного українського Генерала при зброї, що сім років керував армією героїчного підпілля. Така вістка твердою і болючою правдою прошила серця українців, розсіяних поза межами Батьківщини, коли повстанці з України принесли їй крізь сотні небезпек, коли 21 жовтня ця вістка рознеслась по світі хвилями етеру. Для неодного перше враження з приводу цієї вістки було таке гнітюче, що важко було вірити в цю страшну правду, бо ж з ім'ям Чупринки були зв'язані всі наші найсвітліші надії, сподівання, бо в Чупринці були втілені ми — український народ. Такого не можна вбити. Генерал Чупринка був виразником прагнень, стремлінь всього українського народу, провідником визвольної боротьби всієї української нації. Такі не вмирають для нації. Вістка про смерть генерала Чупринки була лише однією правдою — правдою про фізичну смерть цієї Великої Людини-Лицаря України. Другою правдою є правда, що підносить нас, рве до поступу і чину, гартує дух, освіжує сили. Ця правда — Чупринка живе духово, він залишився безсмертним в душі і серці всього українського народу, він з нами, він серед нас. Він живе!

На місці поляглого Чупринки стають нові герої армії безсмертних лицарів української національно-визвольної революції. Революція йде далі, боротьба триває. У відповідь на трагічну смерть свого улюбленого Провідника, Українська Повстанська Армія ще вище підіймає овіяний славою прапор боротьби за волю і щастя народу, за Українську Самостійну Соборну Державу. Під брязкіт повстанської зброї гримить присяга повстанців на безмежну вірність визвольним ідеалам Нації.

Нехайже в цей врочистий час жалоби по смерті генерала Тараса Чупринки до присяги Краю приєднається й наша присяга. Присягнімо перед світлою пам'яттю Великого Борця за Правду і волю України бути такими, як був наш дорогий і незабутній Тарас Чупринка: чесними, відважними, сміливими в поступках, безкомпромисовими до ворога і відданими своєму народові, готовими на найбільші жертви в ім'я здійснення великих ідеалів Батьківщини.

М. Босслав

14. X. 1942.

Присвячую Головному Командирові УПА, генералові Тарасові Чупринці.

Був наказ — До походу! До зброї! —
Україна розп'ята в вогнях!
Кожна хата родила героїв,
Месник руку могутньо підняв.
Був наказ, як гаряче залізо —
І слова стали Чином живим!
Боротьба стала честі девізом —

Месь горіла зевзяттям грізним!
Залунав у просторі та гордо
Віщий гомін хоробрих боїв —
Рознеслися стогромним акордом
По свігах ідеали Твої!
Ще момент і Твій голос владарно
Загремить на руїнах Кремля
І напише колонам ударним
Пісню слави розкута земля!

2. 10 1947 р.

3 Універсалу Воюючої України

Одночасно з болючою вісткою про смерть провідника визвольного руху в Україні, сл. п. ган. Тараса Чупринки (Романа Шухевича), посланці з Батьківщини принесли цінний документ — звернення проводу революційного руху керівників підпільної церкви, Української Головної Визвольної Ради, Командування Української Повстанчої Армії і Проводу Організації Українських Націоналістів до всієї української еміграції.

Не чорнилом, а кров'ю написаний цей акт. Послання рідної землі до розсіяних і часто розгублених (у всякому розумінні) українок і українців на чужині не можна читати без особливішого піднесення духа. Це говорить, просить, навчає, наказує й картає скривавлена Україна своїх дочок і синів. Це голос Батьківщини, якій ми всі бажаємо служити.

Але який це голос розсудливий, простий і одночасно величний, розумний і правильний! Якже ж далеко до його моральної висоти і широкого патріотизму нашим загумінково-партійним деклараціям, порожнім комунікатам, претенсійним заявам та порожнім реклімаціям!

Звернення Воюючої України промовляє до всіх українців доброї волі, всіх, без різниці віровизнання, партійних переконань і симпатій, кличе до спільної справи — визвольної боротьби. В ньому з'ясовано справжню базу українського єднання та визначного завдання. Вона така, що відповідає кожному українцеві, для якого немає побічних інтересів і комбінацій, крім служити Батьківщині. Революційний провід України звертається до всіх груп і прошарків еміграційного суспільства, визначаючи для кожного завдання так, як їх бачить під кутом потреб Краю. Особливий заклик і наставлення Україна спрямовує до молоді на чужині. Ось ці слова, що повинні нам глибоко ввійти у свідомість:

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЕ! Ти на еміграції мусиш піти в авангарді визвольної боротьби, як в ньому йде молодь на Землях. Ти мусиш цілком віддати себе інтересам Воюючої України і бути готовою на кожний її поклик, щоб стати поруч своїх друзів, що із зброєю в руках борються за визволення народу, за щастя, радість і творчу працю української молоді в українській державі. Ти мусиш бути високо організованою і активною, мусиш постійно златити свою ідейність та невпинно підносити свій рівень загального і фахового знання та політичної виробленості. Своє перебування серед інших народів широко використати для того, щоб навчитися всього, що в них доброго і корисного, щоб засвоїти собі їхній досвід праці у всіх галузях життя і державного будівництва. Але пильно зберігай себе перед розкляловими впливами, які розхитували б твою ідейність та підривали моральну стійкість.

Перед Тобою, українська молоде, як і перед цілою нашою українською еміграцією, стоїть завдання зазнайомлювати чужинців про визвольну боротьбу українського народу. Роби це при кожній нагоді і всіма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молодіжними організаціями інших народів і міжнародніми організаціями молоді. Западною молоддю усіх народів на боротьбу проти большевизму. Вона найскорше зрозуміє Тебе, бо кожна молодець найживіше обурюється на неправду і насильство і завжди готова боротися проти них.

Українська молодець на еміграції різних прошарків: робітнича, селянська, студентська молодець повинні відгукнутись на голос молоді Батьківщини всебічною працею на всіх відтинках національного життя, передусім посиленням активності і здобутками в молодняцьких організаціях, як теж своїм гідним вкладом в загально-визвольну акцію на чужинецькому відтинку нашого єдиного фронту за визволення України.

Особливе завдання у світлі потреб Рідного Краю в майбутньому стоять перед студіюючою молоддю, як також окремі невідкладні завдання має вона на чужині, виходячи з характеру її праці та інтелектуального стану. Ці завдання з'ясовує Слово Батьківщини до еміграції у зверненні до українських інтелектуалістів, працівників науки і мистецтва. Вони великою мірою вже сьогодні

актуальні для нашого студентства, а безумовно важливими стануть в його майбутній діяльності. Передруковусмо цю частину звернення:

Українські поети, письменники, мистці, люди науки, працівники преси на еміграції! На українських Землях цілком задумана українська вільна наука і культура. В глибоке підпілля загнане вільне слово. В цих умовах на Вас спадає велике завдання розбудувати українську культуру і науку, збагачувати її скарбниці новими цінностями і надбаннями. Край з радістю відмічає сьогоднішні творчі здобутки української еміграції на полі науки і культури і закликає до ще більших зусиль в цьому напрямі.

Розбудуйте і зміцнійте нові осередки української науки і культури, концентруйте в них всі творчі сили, що знайшлися на еміграції. Докладіть всіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жадливим перекручуванням і фальшуванням збоку російсько-більшевицьких окупантів. Вирощуйте молоде наукове поповнення!

Використовуйте кожну нагоду для того, щоб гідно репрезентувати українську науку й культуру перед зовнішнім світом. Невтомно популяризуйте її надбання. Скрізь несіть українську музику, пісню, сцену. Наладняйте і затіснюйте зв'язки з культурними і науковими організаціями та окремими представниками науки інших народів! Не пропускайте ні одної можливості внести свій вклад в працю міжнародних культурно-наукових організацій! Хай світ побачить у всій повності українську культуру і творчі здібності українського народу.

3 поезій революційного підпілля

М. Боеслав

КРУТИ

Іх — юних сміливців, лиш горстка
[була —
Із серцем зо сталі і духом з граніту.
О, велич летіла у вічність з їх лав
І Чин їх навіки став юності мітом.
Мчав зойк слабодухів за ними у путь —
— Куди нам? Ви ж діти!.. Загинете
[дармо...
— О, ні! Бо ще завтра за нами підуть

Мільйони! На силу змінємо ярма!
Чи здержать того, в кого серце з вогня
І душу завязу до бою напня,
Хто любить Отчизну гарячо, пречисто?
О, приїде, Вкраїно, Твій радісний
[день —
Поглянь же — мільйони до бою веде
Крізь бурі сердиті, жорстокі — Іх
[Триста!

5. 12. 1947 р.

Т И

Нераз, як дні вгризуться в серце люто,
Хтось тихо, але мужньо підійде —
І здавить біль, зжене гидку отруту
І знов душа зове до бою день.
І знову серце трискає снагою,
Завязато з буднями стаю на прю,
Тоді і смерть здається лиш ігрою,
Коли вогнем Твоїм святим горю!
Ти сталь, граніт, вогонь душі моєї,
Нехай благословенний Твій у мені зов!
Я дам, я дам Тобі в трофеї —
І труд, і біль, і кров!

18. 9. 1947 р.

Григорій Васькович

Завдання української студіюючої молоді на еміграції

1. ПРО ПОТРЕБУ НАШОЇ ПІДГОТОВИ ДО ПОЛІТИЧНОЇ ПРАЦІ.

Щоб не розгубитися в нашому емігрантському житті і до того щоб могли провадити корисну працю між чужими народами, ми мусимо постійно мати на увазі кілька завдань, яких не можна забувати ні на хвилину, навіть у нашій щоденній праці. Ці завдання зв'язані з трьома основними питаннями, що їх кожний політичний емігрант повинен мати постійно у своїй свідомості. Кожний українець, який знаходиться тепер поза межами своєї Батьківщини, мусить бути готовим до відповіді, насамперед собі, а тоді своєму оточенню, на слідуючі питання:

1. **Хто він?** (до якого народу належить). 2. **До чого прямує?** (яка мета цього народу). 3. **Якими методами і засобами хоче досягнути мету?** (яку діяльність провадить для здійснення мети, обраної його народом).

Щоправда, в сучасну пору відповідати на деякі з тих питань вже не трудно. Перше питання — „хто ми“? не належить до тяжких питань і завдяки двом світовим війнам та революційно-визвольним процесам нашого народу, на нього зможе легко відповісти кожен українець. Також друге питання — до чого прямуємо — не тяжке, тому що революційна боротьба перед другою світовою війною і особливо під час війни, спричинилася до кристалізації суспільної думки відносно цього питання. По другій світовій війні кожен українець вважає першим завданням українського народу його визволення і створення національної держави. Однак третє питання, в якому говориться про методи і засоби, потрібні для здобуття української незалежності, є найбільш важкою справою. Це одна з найважливіших проблем нашого часу і вона не така проста, як могла б здаватися на першій погляд.

Шукаючи відповіді на третє питання, ми розглянемо в тому випадку насамперед наші революційні здобутки другої світової війни, бо якраз цей період висунув і проголосив концепцію, що є відповіддю на згадане питання та щедалі глибше просякає до свідомости кожного українця. Тут на основі досвіду стверджено ясно і виразно, що за визволення України треба постійно боротися, з тим, що в цій боротьбі маємо розраховувати перш за все на власні сили, при чому, боротьба мусить бути добре організована і в свою дію включати всі засоби і вміння, які є в нашому розпорядженні. Це твердження дуже важливе. Його повинен прийняти кожен українець, не байдужий до інтересів Батьківщини. Але це твердження є загальною ідеєю і для щоденної праці не вистарчає. Його треба докладно проаналізувати і зробити практичні висновки, які впливають із загальної ідеї. Аналіза цієї проблеми є нелегкою і ускладнюється особливо тим фактом, що ми маємо справу з двома різними засягами і формами визвольної боротьби, тим більше, без належної координації дії. Перший засяг і форма визвольної боротьби охоплює лише українську територію. Там продовжується безпосередня боротьба з займанцем України і, в тому випадку, першість мають дії, організовані на військовий лад. Натомість, другий засяг і форма боротьби охоплює заграничну діяльність українців, яка практично повинна бути зведена до політичної праці.

Українська політична еміграція відповідальна в першу чергу за цей другий засяг боротьби, і якраз над політичними завданнями потрібно основніше зупинитися. Сама політична боротьба є не меншою і не легшою від збройної боротьби. Вона має тільки інші форми і відбувається без проливу крови. Все ж таки її можна так само, як збройну боротьбу, виграти або програти і в залежності від тактики й оперативности керівних політичних органів, залежить доля цілої справи, провадженої політичним керівництвом на міжнародньому відтинку. Відповідна тактика і добра політична оперативність може спричинитися для

здобуття добрих позицій визвольній справі на відтинку міжнародної політики. Наявність, невдалі тактичні заходи спричинюють шкоду, та, поруч з тим, задержують розвиток усього визвольного процесу. Отже бачимо, що відповідна тактика й належна оперативність мусять бути вміло проваджені політичним керівництвом, яке повинно розробити й прийняти якнайкращі методи у своїй політичній діяльності, щоб успішно провадити цю діяльність до визначеної мети, тобто до визволення і створення національної держави.

Хоч політичні завдання нинішнього дня для державно-творчого активу на еміграції здаються найважливішим питанням при розгляді ідеї постійної боротьби проти Росії, такої боротьби, яка була б добре організована і оперта на власних силах, то все ж таки ми не можемо ближче спинятися над конкретними методами політичної праці. Це дуже складна справа і студіююча молодь ні в якій мірі до того не підготована, щоб могли вже тепер, під час своїх студій практично займатися такими питаннями. Методи політичної праці належать до старшого громадянства, яке для цього завдання більш підготоване і вироблене. Однак студіююча молодь не може бути байдужою до практично-політичних проблем і повинна висловлювати свої погляди на різні актуальні питання, якщо ці погляди добре обдумані й обосновані. Це потрібне тим більше, що українська зовнішньо-політична діяльність не належно в нас проваджена про що знає кожен громадянин на еміграції без огляду на висоту освіти. Кожен з нас бачить, що зовнішньо-політичній діяльності прямо чогось не достає. Дехто з громадян добачує причину нашого неуспіху в тій обставині, що міжнародна політика є дуже ускладненою і для нас несприятливою. Інші нарікають на політичне керівництво, кажучи, що кращі політики могли б все таки більше зробити для нашої справи. І коли б нам прийшлося заняті становити в тій справі, то висловимося за тією другою думкою. Цей другий погляд, що підкреслює недоліки наших політиків, більше наближається до правди, бо якщо говорити про міжнародну політику, то вона була завжди дуже ускладненою для недержавних народів, а все ж таки різні недержавні народи могли знайти собі шлях і засоби, при допомозі яких, дійшли до незалежності. Ми також мусимо віднайти цей шлях. Важливим завданням студіюючої молоді є якраз підготовка до шукання добрих шляхів, відповідних методів і належних засобів, при допомозі яких можна б спричинитися до припинення визвольного процесу. В тій підготовці до шукання методів і засобів нам не може залежати тільки на висказуванні своїх поглядів, чи ствердженні самого факту наших недоліків, але в першу чергу ми повинні займатися двома наступними справами:

1. Належним розгляненням і глибоким розумінням причин, які склалися на нашу політичну слабкість, а до того 2. встановлення головних напрямних, на основі яких ми повинні підготовляти себе до політичної праці на еміграції, щоби таким чином відповідно скріпити існуючий визвольно-політичний актив. Саме цим проблемам мусимо присвятити свою увагу.

II. КІЛЬКА ДУМОК ПРО ПРИЧИНИ НАШИХ НЕДОЛІКІВ І ПРО ДЕЯКІ УСПІХИ

Властиво докладне дослідження наших недоліків вимагає глибокого психологічного аналізу провідного українського активу, який співпрацював у політично-визвольному русі протягом першої половини ХХ століття, з тим, що при такому аналізі треба б зайнятися не тільки науковим дослідженням поодиноких людей, але також аналізом їхнього походження і спадковости. Цей аналіз міг би бути переведений на основі історичних матеріалів про діяльність активних одиниць визвольного руху і він дав би, мабуть, найкраще свідчення про те, якими були наші провідні люди і чого їм не доставало. **Вихідними точками таких психологічних досліджень мусіли б бути особливо дві справи, що відносяться до притаманних властивостей нашої провідної верстви:**

1. Процес вирощення української інтелігенції із селянського стану на становище державної провідної верстви. 2. Психічні властивості і спроможності українських керівних осіб та їхні спадкові властивості. Це, звичайно, величезне завдання і, в міру можливостей, ним треба буде обов'язково зайнятися, використовуючи багато доказових матеріалів, бо такий аналіз міг би зробити велику прислугу сучасній генерації визвольного руху. Але не маючи покищо

змсти широко зайнятися таким аналізом, ми спробуємо накреслити кілька основних думок, які торкаються причин наших політичних недоліків, щоб за їхньою допомогою виразніше насвітлити наші завдання на еміграції.

Що український провідний актив походить переважно із селянської верстви (в першому, другому або третьому поколінні) це незаперечний факт і цей факт не без значення. Прямим наслідком цього факту слід вважати те, що в новому засягу діяльності нововирощена інтелігенція нагряпляє на особливі труднощі. І навіть, якщо такі люди зуміють подолати перші труднощі на своєму життєвому шляху, то, досягнувши якесь визначне і відповідальне становище, в них таки часто не вистає потрібної сили та вміння для проведення належних завдань. Їхнє селянське походження виразно зазначається в першу чергу на особливих властивостях психіки. Для того, щоб корисно працювати на родючій землі, селянинові ще не обов'язково потрібне сильне напруження волі. Він не мусить розв'язувати різноманітні складні проблеми, а займається однородною працею, яка постійно, щороку повторюється і це присилає його психічну активність. Тому українська інтелігенція і провідна верства селянського походження, яка вже через спадковість дістала специфічні психічні риси, мусить зужити багато енергії для вироблення в собі відповідної зрізничкованої активності та сильної волі.

І дійсно, на виховання сильної волі звернено вже останньо велику увагу. Особливо український революційно-політичний рух займався тією справою перед другою світовою війною і також під час останньої війни намагався постійно підносити волевий елемент нашої психіки. Одна з дальших великих заслуг українського визвольного руху в тому, що він звернув увагу на таку важливу проблему, бо, не маючи сильної і витривалої волі, жоден народ не був би спроможним довго видержати у затижній боротьбі проти сильнішого ворога. Ми мусимо з усією певністю ствердити, що тільки завдяки вихованню сильної волі, українці переходять таку стадію росту, що до боротьби за українську державу притягнуто широкі кола громадянства. Це було доказане в останній війні. Створення повстанської армії, її організація і дія є наглядним доказом того, що наша воля стала іншою, ніж була перед першою світовою війною і під час неї. Тільки сильна воля, яка є мотором кожної людської дії, могла спричинитися до практичної реалізації нашої ідеї.

Видвигаючи виховання волевого елемента нашої психіки, зроблено великий крок вперед, без якого не можна б зробити ніякого іншого поступу. Та в зв'язку із цією проблемою не можна забувати того факту, що виховання волі є виробленням тільки однієї психічної функції, як мотору цілеспрямованої людської дії, яка однак без функції мислення не може виконувати повновартісних завдань. Лише при співдії волі й інтелекту і при одночасній співдії вищого почуття справжніх вартостей можна корисно працювати для нашої справи. Тимчасом, якщо розглянути стан наших психічних спроможностей, то він не має потрібної рівноваги. Деякі психічні функції масмо розвинуті сильно, а натомість інші стоять на відносно нижчому ступневі розвитку. Наприклад: високе почуття вартостей має безперечно увесь український народ від найдавніших часів. Це справжній скарб, який ми зберегли. Кожен українець, без огляду на освіту, має високе почуття добра, правди, віри, краси, свободи й інших вартостей, і, здається, тільки завдяки цим високим почуттям вартостей, ми змогли зберегти себе як відрубну цілість. в найважчі часи нашого поневолення. Зовсім інакше стояла справа з волею. Ця психічна властивість не завжди була належно розвиненою в нашому народі. Ще русичі княжої доби, а пізніше козацтво, мали належно розвинену волю, але потім, з огляду на вплив провідної верстви до чужинців та закріпачення селянства, вона ослабла і щойно в двадцятому столітті приходить цілевий її розвиток. Не краще, як з волею, стоїть справа з інтелектом. Ми, як цілість, прямо не мали спромоги належно розвинути свій інтелект. Не вважаючи на те, що тут і там появлялися поодинокі висококваліфіковані вчені українського народу, проте увесь народ залишився на відносно низькому рівні освіти.

У зв'язку з інтелектуальним розвитком нашого народу, приходимо до однієї з дуже виживих проблем, яка потребує належного розгляду. Перш за все мусимо ясно собі усвідомити, що інтелектуальне виховання і навчання зале-

жить не тільки від здібностей поодинокі людини, але значно більше від соціальних відносин і від існуючих систем освіти, організованих державою. І тут власне криється основне лихо нашого інтелектуального розвитку, тому що не всі громадяни спроможні черпати знання з існуючих в державі джерел освіти. Особливо громадяни поневоленого народу натрапляють в тому випадку на великі труднощі через брак матеріальних засобів і через перешкоди, навмисне витворювані ворожою владою. Це наслідки політики займанців, які памагаються не допустити поневолений народ до освіти. А навіть якщо ця освіта для нього уможливлена, то й тоді вона має особливе спрямування і розрахована перш за все для потреб панівної системи. Нпр., освіта, яку ми могли одержати в своїй Батьківщині (байдуже під якою займанщиною), була сильно обмежена. Поперше, дуже мале число громадян мало матеріальну спроможність закінчити вищу освіту, а подруге, не можна було користати зі всіх навчальних закладів. Такі ділянки знання, які викладається у військових академіях, або в технічно-дослідчих інститутах, призначених для воєнної індустрії були принципово замкнені перед поневоленим народом. Це саме відноситься також до державно-політичних наук.

Такий стан речей мав дуже погані наслідки на загальний рівень нашої освіти і вміння, тому що ті науки, які викладаються у державі для панівного народу, не можна набути самоосвітнім навчанням. Самоосвітнє навчання дуже корисне, але воно ні в якому разі не заступить систематичної освіти. Тим більше не можна досягнути високого знання самою практичною дією, але якраз навпаки, кожна дійсно вміло ведена практична дія мусить опиратися на ґрунтовний теоретичний основі. Річ ясна, що навіть у цих несприятливих для нас умовах багато одиниць зуміло досягнути високе знання. Протягом останніх сто років нашої історії, український нарід видав багато визначних людей, які корисно працювали для добра нації в різних ділянках суспільного і наукового життя. І лише тим визначним одиницям можемо сьогодні завдячувати нашу національну свідомість. Ці люди на протязі останніх десятиліть спричинилися до витворення всенародної і загальноприйнятої ідеї національної свободи, яка стоїть в центрі нашої боротьби за самостійну українську державу.

Ідею національної свободи і її поширення в народі треба вважати найціннішим здобутком нашої провідної верстви в першій світовій війні. Ця ідея започаткована ще тоді, осталася дороговказом наших змагань до нинішнього дня і лишиться ним аж до повного визволення українського народу і до остаточного створення Української Самостійної Держави. Новий етап визвольного руху, що оформився по першій світовій війні в Західній Україні, зовсім не стояв перед проблемою творення ідеї національної свободи. Вона була вже створена раніше, і справа була тільки в тому, щоб її оформити і представити громадянству та послідовно реалізувати в практичному житті й боротьбі. І якраз це завдання перейняв на себе політично-революційний рух, здійснюючи його систематично від початку своєї появи аж до нинішнього дня. В тому випадку було виразно необхідним практичне переведення ідеї в чин і тільки в зв'язку з тим революційний рух сильно підкреслює потребу виховання діючого чинника людської психіки, тобто потребу виховання волі. Наша селянська воля, як спадкова даність нездиференційованого і пригніченого кріпацтвом народу, не була спроможна без відповідного виховання до послідовної і довготривалої дії.

Що визвольному рухові вдалося в великій мірі вплинути на піднесення тривалої активності нашого народу — цього ніхто не зможе заперечити. Довголітні воєнні дії з участю широких народніх мас є доказом такої витривалості. Не меншим доказом може бути наша тверда незламна постава по різних тюрмах і концтаборах східної і західної Європи. Надлюдська жертва на полі бою і надлюдська витривалість в неволі є історичним доказом нашого великого зусилля, на яке спромоглася остання діюча генерація українського народу. На протязі всієї визвольної дії провідний актив революційного руху поставив собі й українському народові найвищі вимоги, які були потрібні для активної боротьби за визволення, унапрямяючи тим способом всі сили народу в одне русло безпосередньої боротьби. Таке наставлення мало вирішне значення для виховання волі. Спільна організована акція дуже багато спри-

чинилася до зміцнення волі поодиноких громадян. Тим більше, що це був час швидких рішень і постійної акції. Кожна людина стояла в безпосередньому конфлікті з воюючими ворогами України, до яких треба було постійно займати становище. Отже з однієї сторони, народові присвічувала ідея національної свободи, яку кожний хотів здійснити в організованій практичній діяльності, зверненій проти ворога, а з другої сторони, безпосередня присутність ворожих нам воюючих потуг спричинилися до витворення відповідних умов для вищого зрізничкованої активної діяльності широких кіл громадянства. Це виразно свідчить, що виховання волі потребує зовсім інших передумов, ніж вироблення інтелекту. Воно залежить в першій мірі від нас самих, тоді як зовнішні обставини дають нам тільки багато можливостей для того, щоби при щоденній праці спричинитися до виховання своєї волі.

Говорячи про інтелект, ми вже сказали, що його розвиток залежить більше від соціальних відносин і від існуючих систем освіти, ніж від самих здібностей поодинокі людини. Індивідуальні здібності відіграють в тому випадку також велику роль, але якщо бракує сприятливих умов для навчання, то тоді навіть найздібніші одиниці не спроможні здобути собі відповідного знання. Коли ж якась людина знаходиться в сприятливих обставинах і має можливість систематично поширювати своє знання, в такому випадку, крім індивідуальних навчальних здібностей, велике значення треба приписати якраз функції намагання тобто волі людини, що являється тим фактором, який уможливує індивідуальний розвиток інтелектуальних здібностей. Воля до систематичного і довготривалого навчання не може бути ні трохи меншою, як до іншої практичної діяльності. Процес навчання має тільки своєрідне унаправлення психічної енергії одиниці на вироблення власних психічних спроможностей, тоді як інша практична діяльність спрямовує психічну енергію на виконання зовнішніх об'єктивних завдань. Обидва наведені явища психічно-духової діяльності — тобто процес власного навчання і практичну зовнішню діяльність — можна зачислити до рівнорядної висоти психічної натури. Жодна з них не перевищує іншу. В першому випадку ми засвоюємо для себе існуючі здобутки науки, а в другому — стараємося перевести в життя при допомозі щоденної праці ті здобутки науки, які ми скоріше собі присвоїли.

Вищим ступенем психічно-духової праці людини, який відрізняється від обох цих родів діяльності є всяка творча праця. У творчій праці приходять до більшої психічної натури, тому що в даному випадку йдеться про вишукування і утворення таких вартісних ідей (думок), які перед тим не були нікому відомі. Цей вищий рівень психічно-духової діяльності завжди буде теоретичною працею, не зважаючи на те, який шар дійсності являється об'єктом заінтересувань творчого духа. Але в цьому випадку, важливий той факт, що кожна високоякісна творча праця, яка відкриває людству нові шляхи розвитку, можлива щойно тоді, коли творча одиниця добре опанувала всі досюгочасні здобутки людського духа на полі своїх заінтересувань. Цілком ясно, що не дуже велика користь приходить із творчості такої одиниці, яка при інтенсивній праці відкрила щось таке, що було вже давніше відкрито і загально знане, але не відоме ближче для даної одиниці через низький рівень її освіти з зацікавленій ділянці. Такі відкриття не зумовлюють поступ людства і являються найбільш корисним для самого дослідника, який працював над ними з огляду на вироблення його творчих спроможностей. Очевидно, що в деяких випадках цей рід відкриття може мати більше значення, а не тільки вироблення індивідуальних спроможностей дослідника, бо якщо, наприклад, нам недоступні якісь нові здобутки людського духа, хоча ми знаємо про те, що вони існують, то тоді вдруге осягнені відкриття мають рівнорядну вартість із тими, що були вперше винайдені. Цей характер творчості є вже в дійсності інший від попереднього тим, що він являється тенденційним наставленням відкривати відкриття, що часто робиться в техніці, а не зроблений в наслідок малого знання з ділянки предмету заінтересування.

Коли говорити про тенденційні відкриття, то вони стають зовсім не мало-важливим родом творчості. Зокрема, поневолений народ мусить так організувати свою працю, щоб наздогнати інші панівні народи на різних ділянках знання, особливо щодо технічних здобутків. Яскравим прикладом такої твор-

части іншої, не технічної ділянки, може бути високий рівень української організованості всіх активних визвольних сил під час боротьби проти окупантів у другій світовій війні. Наші спроможності в тому часі були дуже малі. Крім величної більш-менш задовільно поширеної ідеї національної свободи, ми не мали ніякої належної високої теоретичної підготовки, ніяких технічних засобів і дуже невеликі практичні спроможності в тодішніх воєнних і політичних обставинах. Якщо хочемо, наприклад, порівняти цей мало сприятливий для справи нашого визволення стан під час другої світової війни із нашими спроможностями в першій світовій війні, то побачимо між ними під кожним оглядом величезну різницю на користь стану, який існував під час першої світової війни. Тоді були розбиті всі держави, які поневолювали Україну. Крім того, Україна мала регулярне військо, залежне від власного досить високо кваліфікованого командування і, врешті, навіть політичні процеси тодішнього часу були сприятливіші від нових політичних ускладнень. При всіх тих умовах все ж таки бракувало такої творчості, яку виявило пізніше покоління в другій світовій війні, а саме: бракувало організованої ударності. Через низький рівень організованості і через слабу ударність, нам не вдалося вдержати існуючої української держави.

Отже, брак організованої ударності найбільше спричинився до упадку новоствореної держави, а причину браку організованої ударності треба добачати в тому, що тодішня наша провідна верства не була здібна до творчої праці в державному будівництві. Однак тому, що творча праця незалежна лише від висоти знання, бо від нього залежить тільки якість творчості, то основна причина слабої творчості старшого провідного активу лежить в тій обставині, що волевий чинник їхньої психіки не був належно розвинений і не відповідав висоті тодішніх завдань. Багато краще під оглядом творення організованої ударності виявив себе провідний актив у другій світовій війні. І хоч, загалом беручи, цей процес творчості не новий щодо основної ідеї, бо багато поневолені народів переходили подібні стадії боротьби за свою незалежність, проте висока вартість тієї праці полягає в її оригінальності, тобто в її специфічній якості та в часово-простірному розвитку. Саме ця оригінально організована ударність є найкращим практичним осягом нашого народу в його визвольній боротьбі під час другої світової війни, тим більше, що провідний актив народу в другій світовій війні стояв перед дуже тяжким завданням. Це завдання ускладнювалося не тільки зовнішніми обставинами, але також недостатньою підготовкою діючих сил. Наприклад, фахове знання керівників поодиноких ділянок праці було слабе. Керівні чинники не мали змоги в передвоєнних обставинах здобути собі високоякісні кваліфікації і були змушені під час практичної боротьби доходити до тих знань, яких потребували для ведення інтенсивної успішної праці. У зв'язку з тим не можна забувати, що значна кількість кваліфікованих одиниць, які могли дуже багато спричинитися до зміцнення цілої боротьби — з різних причин зовсім не брали участі в визвольному процесі. І не зважаючи на ці всі труднощі, безпосередня боротьба з ворожими силами на Україні проваджена на високому рівні щодо організованості і ударності, а політичне наставлення проводу воюючої України суспристю обох займавців дало нам сприятливу і тривалу основу для праці на міжнародньому політичному відтинку.

III. НАПРЯМНІ ПРАЦІ СТУДІЮЮЧОЇ МОЛОДІ НА ЕМІГРАЦІЇ

При розгляді наших недоліків і успіхів ми підкреслили, що селянське походження має певне значення на від'ємність зрізничкової діяльності нововирощеної інтелігенції. Далі було сказано, що найбільш притаманною психічною властивістю українського народу є високе почуття вартостей, яке ніколи в нас не зникало. Але, на жаль, нам бракує потрібної рівноваги наших психічних спроможностей тому, що воля й інтелект є в цілому народі замало розвинені. Ми відзначили, що визвольний рух перед другою світовою війною і під час війни звернув особливу увагу на виховання волі, що зрештою у значній мірі вдалося йому досягнути. Через виховання волі нова генерація перевищувала провідний актив першої світової війни тим, що була від неї більше творчою. Цю творчість ми назвали тенденційною творчістю, бо в загальному

вона не відкривала чогось зовсім незнамого, а старалася в оригінальному підході перевести в життя ті ідеї, перед якими стоїть кожний поневолений нарід. До одного з найбільш творчих досягів провідного активу другої світової війни належить зачислити організовану ударність, що є виразним доказом вищої якості нашого вміння. Якщо ж говорити про інтелектуальну, психічну функцію мислення, то ми визначили, що багато одиниць з українського народу змогли протягом останньої сотні літ здобути високе знання і спільно спричинилося до обґрунтування і оформлення величної ідеї національної свободи, під якою постійно продовжується боротьба за незалежність України. Але одночасно ми ствердили, що, загалом беручи, широкі маси українського народу не мали змоги здобути собі відповідного значення з огляду на погані життєві умови і невідповідні для нашого розвитку системи освіти. Цей стан низької освіти відбився погано на найвищій ступені психічно-духовної праці, тобто на нашій творчості. Ми не багато видали таких вартісних ідей (думок), які давніше не були б нікому відомі.

Вже з цього короткого розгляду наших недоліків і досягів маємо змогу бачити, що перед нами стоять два основні завдання, які в першу чергу вимагають наполегливої праці. Першим таким завданням є дальше плекання сильної волі, яка являється найважливішим чинником всякої людської діяльності, а друге завдання полягає в тому, що українці на еміграції мусять здобути глибоке знання з кожної ділянки науки. Нам не вільно забувати, що здобуте знання поодинокого громадянина підносить вартість народу. Одно й друге завдання буде цінним доповненням до високої почуттєвості нашого народу і в своїх наслідках спричиниться до належної психічної рівноваги, якої дотепер покищо нам бракує, а яку мусимо обов'язково виробити, якщо хочемо піднести себе до висоти завдань, поставлених сучасній еміграції воюючою Батьківщиною. Ми знаємо, що справа освіти в Україні стоїть тепер не краще, як перед другою світовою війною і національно-свідомий актив українського народу стоїть перед тією самою трудностю щодо інтелектуального виховання, як перед тим, — зокрема гуманістичні науки обмежені і представлені однобічно.

Інакше в тому випадку представляється справа на еміграції. Нові умовини життя, які нас зустріли в чужих державах, настільки сприятливіші, що, при належному використанні цих умов, можемо придбати дійсно цінні знання з різних ділянок науки. Річ тільки в тому, щоб до проблеми власного навчання підходити більш активно і цілеспрямовано. Особливо студіююча молодь має широке поле спроможностей. І не можна заперечити, що від закінчення війни до цього часу вона навіть старалася наполегливо використати сприятливі умови еміграції для поглиблення свого знання. Але дивлячись на працю і досяги нашої молоді поза межами воюючої Батьківщини, ми можемо спостерегти, що справа її розвитку зовсім не проста, а навпаки, значно ускладнена. Ця молодь, що знаходиться в сучасну пору на університетах чужих країн у переважаючій більшості перейшла кривавий шлях визвольної війни на Україні. Вона протягом воєнних років не мала змоги систематично розвивати свою освіту, займаючись в той час більш практичними завданнями. Через те, однак, що кожна практична діяльність у революційно-визвольній боротьбі була не так трудною як небезпечною, — то психічна настанова кожної людини спрямувалась більш на однобічну, а не зрізничковану дію, при чому така кількості настанова лишилась не без наслідків на психічні спроможності.

В новій дійсності справа стоїть зовсім інакше. Кожна людина, що покинула Батьківщину, не перебуває більше перед безпосередньою небезпечкою і, перейшовши процес відпруження, вона поволі при звичається до вигіднішого життя. Організована діяльність в тіні постійної небезпеки, що була великим стимулом для виховання волі, на еміграції зовсім відпала і тільки особисте, нічим не зумовлене хотіння могло спричинитися до дальшого розвитку й активності кожної одиниці. Ми бачимо, що в цих нових обставинах людина мусіла мати ще більше хотіння, якщо мала намір перебороти всі труднощі, щоб врешті вибитися на поверхню життя і керувати тим життям. Але якраз тут ми виявилися не такими сильними, як було б треба. Дійсно, багато молоді зуміло переставитися з одних рейок життя на інші і, не марнуючи часу, підготувати себе до майбутніх потреб Батьківщини. Але це не всім вдалося. Не говорячи вже про тих, які не мають відповідних здібностей до навчання і інди-

відуальної психічно-духової праці, мусимо, на жаль, ствердити, що багато здібних одиниць не виправдали себе. Втративши надію на спроможність вибитись у новій дійсності на належне їм місце, вони зробились інертними. Це явище, звичайно дуже прикре, бо часто бачимо, що інертність охоплює також пересічних одиниць, які в Україні змогли своєю діяльністю вибитись з-поміж загалу громадянства на передові місця. **Яка ж причина цього явища?** На нашу думку, причиною треба шукати в тому факті, на який вже попередньо було вказано. **Наш народ не мав змоги інтелектуально розвинути до такого ступня, як це зробили державні народи, між якими ми тепер знаходимося.** І якщо, частина нашого сучасного студентства змогла без великого труду вибитись на перше місце між своїм оточенням на Україні, то це не приходило їй так тяжко, як наприклад, бути рівновартісним громадянином (під оглядом знання) у чужому станово-рівному собі оточенні. Ми хочемо навіть поставити твердження, що цей чинник, а також наша емігрантська дійсність із своїми щоденними клопотами спричинюється до витворення своєрідного **комплексу нашої меншевартості**, який в цих обставинах мусів у нас закорінитися і який можна заважити, особливо у тієї частини еміграції, яка маючи високі завдання, не може їх подолати з огляду на слабе вміння.

Саме почуття меншевартості є вислідом несприятливих обставин, у яких ми останньо знаходимося, і його треба усунути при допомозі наполегливої індивідуальної праці, а також при допомозі організованої діяльності в користь своєї спільноти. В процесі індивідуальної праці студіююча молодь мала б вишколювати себе в двох ділянках: 1. належно студіювати свій предмет, так, щоб в опанованій ділянці не стояти нижче від чужинців. 2. нав'язувати приязні відносини з чужинцями в різних ділянках праці й життя, щоб по певному часі можна ввійти в коло чужих інтересів, поєднуючи з ними й наші аналогічні інтереси. Студіююча молодь має займатися опануванням науки і увійти в суспільну працю належно підготованою, бо в іншому випадку, не дозріємо до висоти своїх завдань, які вимагає від нас Батьківщина. Другим ступнем праці, якою студіююча молодь мусить зайнятися — це організована діяльність. Своїми індивідуальними здібностями кожен з нас повинен зміцнити організовану форму боротьби за ідею національної свободи, при чому закордонна організована праця мусить полягати перш за все в тому, щоб представити наш народ і його змагання перед чужинцями у правдивому світлі, співпрацюючи з ними в користь свого народу. Очевидно, при співпраці з чужинцями нам не можна бути під оглядом знання і хотіння слабшими від них. Ніколи не треба забувати факту, що чужинці будуть рахуватися тільки з рівними собі людьми і не схочуть співпрацювати з нами, якщо ми не викажемо для такої співпраці відповідної підготовки.

К. Митрович

Персоналізм Емануеля Муніє*

(З приводу смерті борця за „Новий Ренесанс“)

Емануель Муніє — визначний філософ і публіцист у Франції за останніх двадцять літ; вмер з 22. на 23. III. м. р. Глибоко думаюча, щиро релігійна людина. невтомний працітник. Помер на удар серця з перетомою.

Він глибоко переживав критичний стан Європи після першої світової війни, як в її культурному, так і соціальному аспекті.

Зокрема велике враження на нього зробила економічна криза 1929-31 рр. Він переконався, що й лібералізм і тоталітаризм нищать, так економічно, як і духово життя одиниць та спільнот. Він жертвує свою професорську кар'єру,

*) Праці (Е. Муніє) Emanouel Mounier: La Pensé de Charles Péguy — 1930. Révolution personaliste et communautaire — 1934, Manifeste au service du Personalisme — 1936, L'affrontement chrétien — 1944, Qu'est - ce que le Personalisme — 1947, Introduction aux existentialismes — 1947, La Petite Peur du XX. S. — 1949, Personalisme — 1950.

щоб посвятити себе великій праці „персональної й суспільної революції”, „новому ренесансу”, щоб „збудити розуміння суті людини, а опісля зникнути”. Для цієї ідеї він невтомно працював. Свій рух він назвав „персоналізмом”.

В 1942 році заснував місячник „Esprit”, який з перервою в другій світовій війні, виходить і сьогодні. „Esprit” визначається тим, що побіч хроніки та обговорення біжучих культурних, соціальних, політичних, економічних справ, більша частина чилел одночасно присвячена вичерпній докладній студії якоїсь проблеми. Так „Esprit” обговорив та оцінив з персоналістичних позицій нацизм, комунізм, різні робітничі проблеми і т. д.

Ми представимо тут його персоналізм на основі творів.

Вихідною точкою в персоналістичній концепції Муніє є ствердження, що недоліки, несправедливість і постійний занепад суспільного життя за останні століття, спричинені деперсоналізацією життя. Одиниця загубила розуміння себе, свідомість свого призначення, а спільнота втратила ідеал свого існування.

Кінець XIX ст. та наше століття позначилися новими соціальними теоріями, які однак не принесли задовільної розв'язки суспільних проблем.

Панівний в XIX ст. і на початку цього століття лібералізм Муніє називає атомізацією суспільства, ізоляцією й егоїстичним відмежуванням між собою одиниць чи суспільних прошарків, закам'янілістю буржуазії в її комфорті та безрадністю бідних верств. Моральний і матеріальний стан ліберального суспільства нищив всякий ідеал життя людини. В суспільних верхах практично запанував матеріалізм, в нижчих верствах все, що людське, пригнічувалось нуждою. Такий стан довів до морального і суспільного нігілізму.

Реакція, яка слідувала після такого стану в формі комунізму, фашизму, націонал-соціалізму, виходила з противних екстремних позицій: матеріалістичне знецінення людини й включення її, як колісця до великої суспільної машини, або ірраціональна, містична екзальтація — обожнювання деяких спільнот, в яких безслідно й „безособово” зникала людина.

В таких умовах „життя спільноти та одиниці ставало безвартісним з погляду якого б то не було аспекту. В світі постали суспільства без обличчя так само, як є і одиниці без обличчя. Цей світ маси, безособовости характеризується висловами „так прийнято”, „так роблять”, „так кажуть”. Очевидно, в основі цього явища стоїть здеперсоналізована одиниця, в якій фальшивими гаслами, або через мізерні умовини життя вирвано всяке почуття особистої гідності, всякі ідеали життя, пошану до інших людей, почуття особистого призначення — власної мети життя.

В цьому стані Муніє закликає в своєму „Персоналістичному Маніфесті” до радикальної зміни в побудові суспільного життя; закликає до „Нового Ренесансу”, до побудови нового світу. Принципи, які мають лягти в основу цього нового світу, це поняття особи, спільноти, та персоналістичні методи праці.

В основі суспільного життя лежить поняття особи. Що таке особа? Людина-особа, це та істота, що єдинока в матеріальному світі відзначається здібністю пізнавати вартості; зокрема здібністю не тільки використовувати й організувати матеріальний світ, але теж пізнавати духові вартості. Особа, це не просто людина, а людина на певному рівні свідомости; свідомо свого покликання, яким є пізнання й здійснювання вартостей.

При таких ствердженнях однак персоналізм не відступає з реалістичних позицій. Він не приймає, ні ідеалістичного соліпсистичної, ні матеріалістичної концепції. Його особа, це „втілений дух”, який зв'язаний з відповідними матеріальними і суспільними умовинами життя. Тим не менше однак, ця особа не тратьє свого духового „я”, свідомости її особистого покликання, що її різнить від „маси”, від „здеперсоналізованої” людини практичних і теоретичних, визнаваних, або притаєних матеріалізмів. В цьому розумінні, по відношенні до матеріального буття особа може бути названа абсолютот, а у відношенні до різних спільнот (родина, різні спілки, нація, держава і т. д.), пошана й неторкальність самотності й суверенности особи, її особистого покликання, сприяння її повному розвоєві, є основним принципом суспільного життя.

Найвищий вислів цієї „концепції особи” знаходиться в християнським окреслені „подобі Божої”; в різних філософічних концепціях це висловлюється, як здібність і порив особи до найвищих вартостей: Правди, Добра Абсолюта.

Багато уваги присвячує Муніє окресленню поняття свободи та комунікації вартостей між особами. Свобода, як це виявили численні аналізи різних філософів останнього часу (т. зв. філософія вартостей та екзистенціалізм), це не тільки зовнішні умовини — соціальна свобода; не тільки брак психологічно пресії (психологічна свобода); це, передусім, внутрішній духовий стан особи, який характеризується свідомістю особистого покликання, особистим прив'язанням до певних вартостей ідеалу.

Другий чинник, комунікація вартостей. Духові вартості, які пізнає й творить особа є комунікативні, цебто, можуть бути добром спільнот. Існує обмін духовими ватростями, існує соціальне спільне плекання і творення цих вартостей, які й позначаються „особистістю”, специфічністю даної спільноти, не затрачуючи свого універсального значення. Це означає теж, що суспільність має бути пов'язана не тільки економічним і правовим комплексом, але з поглядом особистого покликання одиниці й духової місії спільноти, теж і духовими вартостями.

Тут вже нав'язуємо до другої, основної теми персоналізму: поняття спільноти, спільного життя. Йдеться не про якусь одну спільноту, але про риси всякої спільноти. Гасло Муніє: *Revolution personaliste et communautaire* підкреслює потребу внутрішнього пов'язання, концентрацію довкола персональних вартостей в кожній спільноті. Персоналістична спільнота (родина, товариства, спілки, народ), це має бути „особа осіб”, де особисті вартості членів, й спільне плекання цих вартостей надають характеру особовості цілості спільноти. „Особа, це духове ество, що характеризується свобідним визнанням певних вартостей, здійснення яких становить її покликання, і які вона з свідомістю особистої відповідальности здійснює” (за „Персоналістичним Маніфестом” ст. 63).

В світлі такого ідеалу спільноти, Муніє розглядає різні природні і штучні спільноти, їхню соціальну й економічну структуру, щоб підкреслити в них наявність, або брак персоналістичних первнів та, щоб вимагати відповідних змін. Ця критична праця започаткована вже в основному творі Муніє (Персоналістичний Маніфест, 1936), продовжується безупину в місячнику „*Esprit*”, який на протязі своєї вісімнадцятилітньої історії присвятив всім важливішим суспільним подіям Франції і світу окремі числа з вичерпним навітленням принципів зразковою соціологічною студією даної проблеми і з пропонованими го в'язками.

У відношенні до національної спільноти та до співжиття національних спільнот, персоналізм застосовує теж позиції основні принципи. Нація, за персоналізмом, це збір менших спільнот і осіб, які живуть в єдності історичної традиції та культурних дїбр, позначених їхньою особовістю. Нація, це „особа осіб”, своєрідний персональний вислів відповідних вартостей. Як така, вона вступає в міжнаціональну спільноту. Тут Муніє з дуже гострою критикою відноситься до „націоналізмів” в нацистівсько-німецькому розумінню, які, або замкаються, або імперіялістично відносяться до довкілля. які ввнутри, переводять тотальне підкорення всього життя якійсь колективній ідеї напр. державі, расі, нації, або на зовні, не признають жодних інших вартостей поза собою.

Як ідеал, персоналізм ставить універсальну співпрацю всіх „осіб”-націй в універсальній спільноті, яка носила б всі позначки персоналістичної спільноти, тобто збереження „персональних” рис, своєрідности й суверенности поодиноких націй, та їхнє спрямоване до вищих вартостей тісне співжиття.

Персоналізм прагне до моральної і соціально-економічної революції. Він, однак, бажає дати не схему нової структури суспільного ладу, але тільки принципи, які мають бути застосовані. Думка спостереження й діяннн — це три етапи персоналістичного методу. Виходячи з абсолютних принципів (покликання особи й спільноти), мусимо залишитись завжди здатними до зрозуміння і сприйняття нових даних зовнішньої дійности (культурні потреби, технічні дані, соціальні проглеми даного середовища). Ми самі мусимо бути передусім творцями нових матеріальних і духових вартостей. Муніє, іноді аж до екзальтації підкреслює потребу і обов'язок кожної особи включитись в творчу працю, формувати життя. впливати на довкілля. І як вислідний стан, це синтеза принципів і даної дійности.

В сьогоднішніх умовах першим завданням є творити „новий ренесанс” — людини, суспільства, світу. Треба усвідомити собі потребу зміни, треба пізнати основні принципи та зовнішні дані та слід перейти до рішучої і ефективної дії. Треба йти в середовища інтелектуальні, міщанські, робітничі і селянські. Персоналістична революція має вирости всесторонньо.

На закінчення хочемо ще подати декілька завваг. Персоналізм Муніє виріс на західноєвропейському ґрунті. Він реагує передусім на дані західного світу. Навіть в своїй термінології він тримається здобутків філософії та соціальних наук Заходу.

Теж слід зазначити, що практично персоналізм Муніє в окремий суспільний рух не розрісся. Є фактом, що його принципи студій, аналізи ситуацій і пропонувані розв'язки використовувались різними спорідненими соціальними рухами. В різних країнах створилися теж екіпи персоналізму, які бажали працювати в дусі Муніє та „Esprit”. Цього роду наукова та публіцистична праця, однак, прив'язала їх виключно до інтелектуального середовища. Персоналізм, як суспільний рух, ще не дійшов до всіх середовищ і верств суспільства.

Залишається однак незаперечним фактом, що персоналізм висловив дуже чітко і ясно ті дійсно вічні принципи, які можуть стати в основу відродження суспільного життя сьогодні. Друге, це те, що екіпа „Esprit” і до сьогодні дає конкретний приклад, як підходити з принципових позицій до оцінки зміненої ситуації. Ця група людей дає приклад і принципової послідовності і контакту з все новими вимогами життя. Групу „Esprit”, а особу Муніє зокрема деякі кола вважають за самітних, але послідовних і прикладних передвісників грядучої соціальної дійсності.

З становища наших визвольних змагань можна висловити такі завваги до персоналізму Е. Муніє:

Як ми вже сказали, Муніє мав на увазі передусім західний світ. Тому він обговорює передусім соціальні проблеми в їх вузькому, сучасному розумінні. Проблема національного визволення, не менше актуальна й важлива сьогодні в світі, не була в його творах спеціально обговорена. Однак він її не залишив. Ми в нашому огляді подали його тези, які торкаються самобутности національних спільнот і їх співжиття. Ця теза торкається, як проблеми поневолення націй, так і проблеми колоніальних народів. Уважаємо, отже, що коли розуміти соціальні проблеми сучасности в широкому сенсі, тобто, не зв'язуючи „соціальне” тільки з „робітничим”, а розуміти його як всі суспільні проблеми сучасности, то проблема самобутности, свободи й повного розквіту націй знайшла місце й розв'язку в Муніє.

Не можна однак заперечити, що й для націй, для яких проблема національного визволення є першорядна, виникає в дальшому ряд суспільних проблем: робітничих, культури і виховання, економічної й політичної структури і т. д., і розв'язка яких має бути в гармонії з принципами національного визволення. В Муніє цілий цей гармонійний комплекс розв'язок існує. Його основні принципи: поняття особи й спільноти, їхнє співжиття, дають відповідну розв'язку і економічно-соціальним і національно-визвольним питанням. Зокрема треба підкреслити, що цей персоналізм, не накидає нікому, ніякій спільноті якусь схематичну, для всіх однакову розв'язку. При збереженні принципів, за кожною спільнотою залишається не тільки можливість, але й обов'язок „втілення” цих принципів в історичні, матеріальні, культурні умовини даної спільноти. Кожна особа, кожна спільнота покликані збагатити універсальну гармонію своєю персональною синтезою принципів, особистих вимог і зовнішньої дійсності.

Наші визвольні змагання вирости з християнських і демократичних традицій. Тому вони є згідні з основними принципами персоналізму. За нами залишається обов'язок, простудіювати у вичерпний монографічний спосіб наші „персональні” — національні дані й дані сучасної зовнішньої дійсности в Україні і в світі, щоб наша визвольна програма була своєю, сучасною, універсальною вартости й комплетною, тобто, тою синтезою, з якою ми маємо вступити в „коло вольних народів”.

А потребу цієї синтези, мабуть ніхто не збирається заперечити!

Європа на роздоріжжі

Європа, як певна історична цілість, протягом свого соціального розвитку, багато разів переживала важкі зрушення та руйнування, що були завдані з боку Африки і Азії. Ми нераз були свідками, коли Європа в своїй історії корчилась під ударами Аттіли, арабів, вікінгів, аварів, угрів, татар, однак ніколи не завважувалось ситуації, де європейська спільнота була б так зрезигнована і духово вичерпана, як сьогодні, а навіть, можна додати, не здібна до власної оборони.

Коли говоримо про Європу, маємо на увазі певний комплекс цілої європейської спільноти, на формацію духовости якої вплинули три фактори: старий класичний світ, християнська церква і третій з черги потужний фактор — це германський або „варварський”, який прийшов на зміну старого ладу та дав основний стимул до формування європейських націй. Так формувалася Європа в культурному аспекті протягом нашої ери. Проте було б помилкою брати до уваги європейську культуру, як органічну цілість, напр: (Швеція, Норвегія, Албанія, Еспанія). Про Європу можна говорити, за певними істориками, як про культурну єдність, як таку, яка завжди різнилась психологічними чи антропологічними рисами та певним типом буття спільнот, як культурної есенції. Були часи, коли всі в Європі змагали до певного полагодження різних конфліктів, узгіднюючи інтереси націй. Така мирна пропозиція бродила по Європі в 18-19 ст., де зокрема у філософії Канта відбивається певна позага до співпраці та єдності.

Після цієї короткої характеристики хочемо порушити проблему сьогоденішньої європейської спільноти та ствердити, що сьогоденішня загроза європейській культурі з боку азійського континенту не випадкова, але базується на певних історичних закономірностях, як також на політичних спекуляціях англо-саксонського світу, який втратив візію на майбутнє. Про європейську єдність можна було говорити до того часу, коли Росія і німецький нацизм не заповідали повну ліквідацію європейській культурі. Нацизм, що виріс на нужді, злиднях, змученню і соціальній деморалізації, проголосив германську культуру надлюдською, заперечивши участь в її розвитку всім іншим націям. З другого боку, Росія, яка майже постійно переживала глибокий процес внутрішньої боротьби в сфері морально-психологічній за визначення свого місця по боці Азії чи Європи, сепарувалась від Європи та відновила нове азійське ханство не з столицею в Тобольську, але таки в Москві. Змінюючи напрямки історії та розвиток народів, що їх большевизм зумів поневолити, Росія, як анти-європейський фактор, зриває останні зв'язки Тургенева, Лермонтова і інших з Європою, а новий виплеканий большевицький тип заповів загалу всьому тому, що є духове, передусім людині, як основній вартості в сеземному світі. Ми навмисне підкреслили вартість людини, якій большевизм проголосує знищення, бо коли взяти до уваги, що свобода і людина органічно зв'язані з собою, та що, свобода у філософічнім поняттю є „есенціальною частиною” духового буття людини, як такого, то кожний зрозуміє, що не можна проголошувати свободи без людини, і відривати її від свободи. Та не зважаючи на це, найвища вартість у большевицькому світі — це вартість кляси та вартість праці. Заманюючи фальшивими гаслами і теоріями народні маси, комуністична доктрина розбила чуття нації і навіть розбила родину. Якщо тепер порівняти з нашою добою події 5 чи 8 століття, коли християнство боронилося, немов на острові, зіпхнуте на територію Франції, то все таки побачимо, що в ті часи бодай ядро Європи було здецидоване на оборонних барикадах вмирати за ідеали християнства.

Все ж таки не можна думати, що наша епоха цілком збайдужніла до ідеалів. Наша епоха, що живе ще під впливом позитивізму, справді вбога на людей ентузіазму, які б не тільки деклярували, але й ішли в маси та старались ті ідеали реалізувати. Крім цього, не беручи до уваги людей, що стоять під большевицьким впливом, в Західній Європі надзвичайно важко зустріти людину здецидовану. І власне тепер, коли вирішується доля: чи буде Європа пси-

хологічно і політично включена до азійського континенту. А тому європейці повинні б давно вже морально стояти на барикадах, очолюючи християнські сили світу.

Якщо зачеплено таку болючу проблему, було б доцільним поставити питання: невже ж активність європейця належить до історії? Чи може прийшов вже кінець Годофредам, Больдуїнам чи Людвикам Побожним, які в ім'я вищих ідеалів, в обороні європейської духовості жертвували себе і свої родини? Чи може надія на один пляч Маршала, інкорпоруєчи європейську одиницю в нову економічну систему, принесе світові рятунок і збереже Європу від заглади? Тяжко на ці складні питання відповідати. Народам потрібні не Америки, Канади, а власні терени духового посідання. І лише тоді Європа себе віднайде.

Не треба бути пророком, щоб передбачити чи відчутти, що диктує закон часу в інтересі такої перемоги. Він сьогодні вимагає швидкої децизії, щоб унешкідливити субверсійні елементи, які діють з доручення Кремля. Так само не треба бути генієм, щоб ствердити *signum temporis* нашої епохи і він — це власне, повний раціоналізм, який великою мірою опанував європейську людину. Живемо в добі індустрії, а з другої сторони, політичної ідеології макіявелізму без твердо зобов'язуючих норм, без високої моралі і глибокої відповідальності.

Шукаючи за історичними причинами в сьогоднішній ситуації, їх можна знайти у факті, як і хто залишив Європу на призволяще Сходові, Англо-саксонський світ, як провідний, ніколи не намагався освідомити маси і доказати на ділі, що демократична ідеологія може бути універсальною. Він лише обмежувався до економічних користей, ігноруючи демократичні засади свободолюбності окремих народів.

Так 1917 року Англія і Франція ліквідували конфлікт в центральній Європі з метою неутралізування пруського мілітаризму, але нажаль, на користь російського самодержав'я, позбавляючи при тім ряд народів свободи. В 1945 р. повторилась майже та сама історія: Гітлеризм повалено, а конфлікт знову зліквідовано на користь деспотичної Росії і Сталіна. В той самий час Атлантийська Карта проголошує свободу кожній нації і людині, позбавлення одиниці від страху, терору та злиднів. Виходить, що життєва філософія демократії поділена на дві частини: одна частина виповнена реальним змістом, а друга має декларативний характер, призначений на експорт. Англо-саксонський світ обмежився до поширення своєї ідеології лише на побережжя атлантийського океану. Він навіть ніколи не намагався поширити демократичні засади до центру Європи; тому й не диво, що німці не сприйняли їх ніколи та в своїй історії творили власне поняття Європи. Помилка англо-саксонського світу полягає сьогодні в тому, що він не зумів використати німецького конструктивізму для побудови Європи. Придивляючись сьогодні до демократичних засад Америки, ми й далі сміємо ствердити, що нічого в генеральній лінії не змінилось. Сьогодні, коли йде бій за Європу, Америка попадає в конфлікт з демократичними принципами. Вона намагається їх реалізувати в Іспанії, у тій країні, де фактично народ користується певною свободою, однак, народам з поза залізної заслони не дає найменшої ілюзії на визволення, мабуть тому, що має до діла з потужним економічним та мілітарним партнером. Демократії мусять визнати, що настав час, коли нація, так як людина хоче бачити себе на зонні, знайти своє відповідне місце серед народів та відчувати своє призначення. Боротьба з комунізмом і європейська перемога може прийти лише тоді, як твердить Бюлов, коли нації будуть озброєні сильними ідеями або, щонайменше, надіями.

Наші часи, в яких живемо, в противагу до часів Сольона характеризуються не лише боротьбою людини за еманципацію, але одночасно боротьбою за людину, як таку. Отож, немає сумніву, що в теперішніх обставинах при повому розподілі сил, європейську трансформацію соціального, культурного та політичного характеру, дебто, європейський ренесанс не буде вирішувати англійська комерція чи американська індустрія, ані російський мілітаризм. Вирішальною в цьому буде людина, як складова частина вільної нації, яка мусить переродитись, бо тільки це дасть змогу сучасному світові ступити на шлях кращого, світлішого завтрашнього дня.

За яку визвольну політику?

(На маргінесі однієї політичної концепції)

Складне положення українського народу під московською окупацією та специфічність міжнародної ситуації не залишаються без впливу на програму і шляхи українського визволення. Природно, що в тих умовах, зокрема на еміграції, постає багато проектів, програм, політичних концепцій, що мають на меті визначити здебільшого з найменшими втратами української крові й енергії по можливості в найкоротший час і найвідповіднішими засобами, — визвольний процес та його завершення — відновлення української незалежної держави. Саме з наведених мотивів іноді аж пересадної калькуляції, ті програми й концепції часто є абстрактні з штучними конструкціями, внаслідок чого їм бракує того, що є передумовою політики — реального ґрунту.

Тому до певних концепцій — новотворів слід ставитися із застереженням і критикою, які, між іншим, можуть становити собою логічну систему, давати низку розв'язок, полегшувати шляхи, але водночас залишатися нереальними, іноді й шкідливими, бо їх автори виходять із неправильних залогень.

Для більшості українців була й далі є дійсною теза, що наша визвольна боротьба — це всебічна національна революція проти поневоловача українського народу — Москви, а метою цієї боротьби є створення власної держави.

По суті ця сама мета просвічує і тим українським політичним чинникам, які висувують дещо оригінальну концепцію, що її можна модифікувати: визвольна боротьба українського народу — це лише стадія усунення комуністичного режиму в наявній українській державі, передусім через включення в рямці протибольшевицької боротьби Заходу.

Маємо на увазі погляди на українську закордонну політику близьких до УНРади середовищ, головно кількох провідних діячів ОУН полк. А. Мельника (Д. Андрієвський, О. Бойдуник), паризького „Українського Слова” та спорадичні погляди висловлені в „Українських Вістях”.)

Д. Андрієвський стверджує, що в теперішній постановці української визвольної політики мають бути враховані два моменти:

- а) наявність української держави у формі УРСР,
- б) наявність соборності українського народу під УРСР.

Перше ствердження, оперте на певних ознаках державности УРСР (конституційна самостійність, визнання України через ООН), вимагає, за інж. Андрієвським, послідовно практичних висновків у постановці нашої закордонної політики: визнання, існування української держави, що в дальшому зумовлює потребу боротьби за зміну режиму, а практично, уподібнення української проблеми до проблеми сателітних країн.

Друге ствердження (соборність) вимагає настоювання на „СТАТУС КВО” по відношенню за західні кордонів, цебто акцептування постанов ялтанської умови та акту 29. 6. 1945 р. (чехословацько-советський договір в справі Закарпатської України).

Виходячи з засади, що політично-правний стан України є подібний до стану сателітних країн, висувається така концепція українського визволення:

проблему визволення України належить включити до комплексу сателітних держав Середньої та Південно-Східньої Європи. Україну слід розглядати як невід'ємну частину Європи і тому необхідно прагнути до включення її до європейського руху, а то й Європейської Унії.

*) Инж. Дмитро Андрієвський, заступник голови Виконного Органу УНРади і уповноважений для спеціальних доручень у закордонних справах, подав широке з'ясування і обґрунтування цієї концепції. Крім циклу статей він виголосив на цю тему кілька доповідей, а дві з них на студентському форумі: в листопаді 1949 р. для мюнхенського студентства на тему: „Українська проблема в сучасній міжнародній політиці” та 20-21. травня 1950 р. на річному з'їзді „Зарева” на тему: „Україна і національна революція”. Коментуючи погляди Д. Андрієвського, опираємось в основному на тези згаданих доповідей.

Д. Андрієвський послідовно не визнає тези, що Україна не може існувати без розчленування Росії на національні держави, як теж відкидає ставку на визвольні рухи поневолених підсоветських народів, що підкреслюють особливо український революційний рух та АБН. „Ми можемо підтримувати ірреденту національних рухів окремих підсоветських народів, але не робити з того політичної концепції”, — таке його майже дослівно наведене твердження, яке в основному дискредитує ідею спільного фронту народів ССРСР. Критика концепції АБН з цього становища зводиться до двох моментів:

а) АБН зводить українську проблему до внутрішньо-советського комплексу,
б) АБН у своїй боротьбі висуває тільки негативні цілі (розвал Росії, революція), натомість не висуває позитивної розв'язки. (Якщо покликуватись на доповідь Д. Андрієвського, то він не назвав номінально АБН, але це недвозначно він і присутні розуміли).

Називаючи подібну постановку українського визволення певним „спрощенням”, Д. Андрієвський уважає розв'язку усунення чужого режиму з України можливою шляхом інтервенції підчас війни (або і без війни, як ще й досі дехто сподівається розв'язати сателітну проблему). Революційного шляху визволення ця концепція не знає: вона наскрізь інтервенційно-дипломатична.

Це коротке схоплення, зокрема тієї частини поглядів, з якими не можна погодитись. Залишаючи на бік закwestіонований Д. Андрієвським принцип етнографізму в розмежуванні державних кордонів, нехтування якого сильно послаблює наші національно-державні аспірації, ми розглянемо критично по черзі інші його твердження.

Яке наше розуміння „державности” УРСР? УРСР формально є державою, але тільки в розумінні советського права і практики (так теж твердять советські дипломати про самостійність УРСР). Ані наявність окремої конституції, ані представництво УРСР в ОН не закривають одного факту: абсолютний брак суверенності влади УРСР. Фактичною владою в Україні не є український комуністичний уряд УРСР, але правління чужої держави — Росії, в руках якого у формі центральних советських державних органів перебуває повна влада. Суверенність влади (повна або часкова) може бути критерієм для визнання певної спільнотної організації державою. У випадку советських республік такої суверенності цілковито немає, хоч формально про суверенність згадується в конституціях ССРСР і УРСР.

Якщо глянути на зміст цієї псевдосуверенності УРСР в рямцях советської знерхньої держави, то слід визнати, що не лише фактично, а й юридично всі важливі державні функції перенесено на центральні органи в Москві. 14. ст. союзної конституції визначає компетенції Союзу в двадцять чотирьох пунктах, що на ділі охоплюють весь обсяг державної влади законодавства, юстиції і правління). Що залишається поза цим визначенням за нормальним державним правом, входить в компетенції звичайних адміністративних одиниць, а не „суверенних держав”. Для наочного прикладу подамо кількісний стан міністерств. У 1948 р. в ССРСР було 36 загально-союзних, 23 союзно-республіканських (фактично теж центральних, які мають тільки „уповноважених” міністрів при республіканських урядах) і 5 республіканських міністерств. „Незалежно” УРСР керує такими галузями: місцева промисловість, комунальне господарство, місцева сполучення, соціальне забезпечення й освіта (без „вузів”, які підлягають центральному урядові через т. зв. Комітет для Високого Шкільництва). Всі інші функції державної влади, передусім ті, що, згідно з твердженням більшості теориків державного права, характеристичні й необхідні для державного організму, як от і нормування міжнародних відносин, національна оборона, творення й організація власного економічного життя (гроші, закордонна торгівля, транспорт, індустрія, тощо), власне громадянство, — всі ті міністерства належать до компетенції ССРСР. Спираючись лише на цей один доказ, можна ствердити, що УРСР не лише не є окремим організмом з необхідними атрибутами держави, але з становища державної науки можна поставити під сумнів федеративний характер самого ССРСР, а в тому числі й становище УРСР, як складової держави Союзу. Що стосується міжнародно-правного становища, то між іншим, ясну ситуацію, що УРСР після згаданого не є жадним суб'єктом міжнародного права, ускладнює одна обставина, а са-

ме: членство УРСР в ОН та в деяких її складових організаціях. Цей факт, властиво, і є основним аргументом прихильників визнання УРСР державою. Статус членства України в Об'єднаних Націях опирається з міжнародного правового становища на хартії ОН, а з державно-правного на додатку до конституції УРСР з 1-го лютого 1944 р. про зв'язки союзних республік з іншими державами та про творення окремого союзно-республіканського комісаріату (міністерства) зовнішніх справ. Ці два явища коментуємо так: створення союзно-республіканського міністерства закордонних справ УРСР, як теж „на папері” міністерства оборони, впливає не з суверенної волі УРСР, а на підставі конституції зверхньої держави — ССРСР. Навіть більше, нав'язування міжнародних взаємин (цебто, закордонна політика УРСР), залежна і регулюється повністю положенням зверхньої держави й її органами: по цій лінії за УРСР немає навіть мінімальних резервних прав. Зрозумілою мовою цей факт можна назвати де централізацією зовнішньої політики однієї держави ССРСР з певних причин (а вони добре відомі!).

Підметність УРСР в міжнародному праві тільки на підставі її приналежності до ОН ще ніяк не може бути визнана. Безумовно, в рямцях ОН, на підставі статуту — Україна має рівне право з іншими членами, бере участь в діяльності, підписує окремі акти. Це означає, що на форумі ОН Україна виступає як партнер всіх інших суб'єктів міжнародного права. Одначе, ця обставина не дає їй ролі суб'єкта міжнародного права з тієї причини, що ОН — це тільки невеликий сектор міжнародного життя (хоч тепер досить важливий): поза ОН існує багато домен, актів, норм міжнародного права, в яких УРСР не бере участі. Підметність міжнародного права УРСР може одержати тільки через визнання її такою, іншими суб'єктами-державами, що стається шляхом нав'язання безпосередніх дипломатичних контактів. Це досі не сталось і, як видно, Москва до цього не допускає.

Наші міркування, як з'ясовано вище, мали характер об'єктивного огляду проблеми, начебто для відповідного наświetлення питання ми не мали якогось суб'єктивного (українського) інтересу. Але, чи для української політики є певні шанси визнання державою УРСР та, чи трактування нашої батьківщини в ситуації поневолення і політичної бездержавності не обтяжує нашої визвольної проблеми? Тут вже мусимо підійти до питання з українського становища, розглянути питання під кутом політики, якщо розуміємо політику, за популярним визначенням, як шукання і використання засобів з метою найкращої реалізації завдань певної організованої спільноти (а так сьогодні політику всі трактують).

Визнання УРСР українською державою і використання факту існування цієї псевдо-державності в політиці, краще кажучи, в політичній пропаганді, — дві відмінні речі. Визнавати УРСР державою (а на цьому настоює Дм. Андрієвський) — це значить звужувати українську визвольну боротьбу в площину боротьби проти комуністичного за демократичний чи якийсь інший режим. А так не є, бо наша боротьба — це не намагання повалити Мельнікова, Мануїльського, Корнійчука, Гречуху, Барановського, та комп., а боротьба проти чужої державної потуги, Росії, яка поневолила Україну, окупувачи її насильно та знищивши її державність в 1920 р. Концепція Дм. Андрієвського уподібнює українських самостійників, борців за власну державу до еспанської еміграції, що незгідна з режимом Франка. Можливо, що для декого з сучасних політиків більше промовляє ідея зміни режиму у власній державі, одначе ми мусимо ставити українську проблему принципово на ширшу базу, що надає їй більш нормальну й політичну вагу: право кожного народу на державну самобутність, що на нашу думку, має більше значення ніж право на створення уряду, який відповідає волі народу. Твердження — УРСР — українська держава матиме і на внутрішньо-українському форумі не цілком позитивні наслідки: звуженням нашого визволення до протирежимної боротьби обезбрюється націю на протиросійському відтинку (протиімперіалістичному), бо центр тяжіння переходить на протибольшевицький фронт. Між іншим, це веде на млин російським емігрантам, різної фарби „імперсько-воспитаним” та імперсько-діючим групам.

Інша справа: **використовування в пропаганді, а навіть в політичних форму-**

люваннях нашої концепції факту позірної державности. Отже, треба використовувати не тільки аргумент, що окупант під певним тиском посередніх сил мусів піти на створення маріонеткового уряду й держави. До цього необхідно також додати, що український нарід навіть в очах ворога державноздатний, та що факт представництва УРСР в ОН актуалізує українську державну проблему в світі. Одначе і таку пропаганду слід вести вміло, користуючись згаданим аргументом в такій формі, щоб перед чужим світом форми не були підмінені змістом, щоб українська проблема ясно спрецизована, як **визвольна боротьба поневоленого народу проти російського імперіялізму**.

Спеціально належить спинитись на концепції визвольного процесу України, що, її заступає (концепцію) Дм. Андрієвський. Вже спочатку треба ствердити, що вона не має нічого спільного з революційністю, як теж з підметним ставленням української проблеми, що приписує собі середовище Андрієвського. Існують два основні помилкові положення в згаданій концепції, тісно пов'язані між собою:

а) що Україна може визволитись в рямах загального європейського руху разом з рештою сателітних країн, будучи східним пів'єром цієї об'єднаної Європи;

б) що Україна може існувати самостійно (фактично сфедерованою з Європою) навіть при залишенні решти підсоветських народів (цебто і решти Європи) в межах Росії.

Ідучи по лінії першого ствердження, настоюється на включенні української визвольної політики в акцію територіяльних концепцій шляхом утворення Українського Європейського Руху.

Не відкидаємо потреби зацікавлення цією проблемою, навіть дії на цьому відтинку збоку окремих людей української політики, одначе неправильно класти ставку на цей, ледве можливий фактор українського визволення. Європейський об'єднаний рух ще не став (і мабуть не стане!) для європейських народів метою в собі, тільки засобом в боротьбі проти большевизму. Проте для Д. Андрієвського та офіційної політики УНРади Європа є метою і поза нею розв'язки українського визволення, мабуть, немає. Якщо ідея Об'єднаної Європи справді було б концепцією майбутнього ладу, а не протиросійською коаліцією оборони, то й Україна повинна б знайти в ній своє місце. А якщо вона є (в очах більшости, а не окремих теоретиків-утопістів) тільки превентивним заходом до затримання напасника в його поході, то сї бопо приймати за чисту монету цю ідею Україні, яку та ж сама „Європа” не приймає в своє коло.

Для України існує далеко ближча і органічніша проблема: це **ліквідація російсько-большевицької імперії** не для створення на руїнах СССР нового євразійського творива, тільки самостійних національних держав, що в свою чергу звільнить і решту європейських країн від небезпеки. В цьому випадку зайвими будуть всякі унії й об'єднані федерації. Коли ми закликаємо Захід до підтримки цієї концепції, то не з почуття просьби, милостині, а з метою переконати Захід про його власний інтерес.

Якщо вже говорити про певну спільність інтересів, то незалежно від європейськості України ми маємо далеко більше спільного з комплексом підсоветських народів Європи й Азії. І тут ми хочемо повністю заперечити тезу Дм. Андрієвського, яку можна так модифікувати: не розділ Росії, а відірвання України. Це згубна постановка, яка не доведе до потрібної цілі взагалі точніше — може довести до короткотривалого усамостійнення України (не довше, як в 1917-20 рр.). Твердити, що Україна може існувати і за умов залишення імперіалістичної Росії (без України), значить, ставити будівлю держави на трясині, це значить не знати духу і розвоєвих тенденцій в історії російської імперії. Геополітичне положення України таке, що про тривку самостійність, розвій і ріст української держави не може бути мови без самостійних; Козакії, Грузії, Вірменії, Білорусі, Ідель-Уралу, Туркестану та Сибірської федерації; не може бути мови, якщо Росія не опинеться в етнографічних межах на своїй історичній території.

Звідси випливає висновок, що на цьому відтинку властива революційна дія (а не лише дипломатична діяльність) українських визвольних чинників, організація спільного фронту поневолених СССР народів, здобути для нього становища „третьої сили”, окремої, але однозвучної до антибольшевицького За-

ходу, ставлення ясної антиімперіалістичної, а не антирежимної концепції. Це і є основними завданнями нашої політики.

Таке наставлення нашої закордонної (читай: визвольної) політики умотивується не лише звичайним фактом змагання до самостійности, але політично-духовою місією і перспективами українського народу на Європейському Сході. Це — бути організатором і авангардною силою у доцентованій поваленні російської імперії та запровадженні соціально-політичного ладу, опертого на національно-принципії, ідеї соціальної справедливости та народовласти.

Таку визвольну концепцію заступає і реалізує воююча Україна та революційні чинники на еміграції, оформлені в міжнародній формації АБН.

Хоч платформа АБН досі не зустріла в деяких українських еміграційних середовищах відкритого заперечення, все ж в окремих кругах її тихо нехтується й заперечується. Виступ Дм. Андрієвського і його погляди можна продемонструвати конкретними поступуваннями наших офіційних чинників. Українська суспільність ще не забула факту публичного відмежування себе від антипольських демонстрацій в 1949 р. Виконним Органом УНРади.

Меморіал до ОН в справі концтаборів, примусової праці і переслідувань в СРСР, в поданні якого УНРада відіграла досить поважну роль, не включає поза Україною і Білоруссю ні однієї справді підсовєтської країни, що переживали вже 30 років поневолення. Під меморіалом бракує підписів політичних представників і центрів Козакії, Північного Кавказу, Грузії, Вірменії, Туркестану і ін. Хіба це визвольна політика? Чи може краще — спихання решти підсовєтських народів в російський еміграційний єдинонеділимський котлолок (АЦОДНР, СВОНР).

І ще факт: де активне включення УНРади (поза теоретичними фразами) в творення й організацію фронту поневолених народів, в тому числі і сателітних країн? Але як про єдину і найважливішу розв'язку — включення України в Європейський Рух — говорилось і у відозві II-ої сесії УНРади і пишеться та говориться й досі, хоч осягів ще не видно. Не перечимо, а підкреслюємо щезає потребу робити і на цьому відтинку, але не слід ним замінити основне. Не слід власної української визвольної концепції підмінити чужою, в якій Україна покищо є п'ятим колесом. А якщо так дуже дорога нам справа Європи і Європейського Руху, то створивши й реалізуючи підметну українську та інших поневолених народів Росії визвольну політику, нам не треба буде оббивати страбурзькі пороги в ролі прохачів, тільки сам Захід буде рахуватись з нами, як з партнером.

Такі наші критичні думки до концепції (не однієї доповіді!) визвольної політики, яку в нас реалізується певними „сконсолідованими” політичними середовищами і речники якої претендують на її генеральність для всієї еміграції.*)

*

Політично-правничий бік проблеми УРСР заслуговує на ширший і більш науковий огляд. Автор статті працює над спеціальною розвідкою: „Державно-правне і міжнародно-правне становище УРСР”, що буде опублікована в наступних виданнях ТУСМ-у. **Ред.**

*) Паризька газета „Українське Слово” за 27. XI. 49. помістила статтю п. Надтисянського: „інж. Андрієвський серед студентства”, де про згадану доповідь, між іншим, пишеться: „після доповіді розгорнулася жвава дискусія. Зокрема треба підкреслити суттєві виступи д-ра Янова та п. В. Маркуся. Дискутанти в загальному погоджувалися з висуненими прелегентами тезами, що свідчить про його знання ділянки своєї праці”.

Наша стаття хай буде доказом про „погодження” з тезами інж. Андрієвського та доказом правильности інформації кореспондентів „У. С.”. Наш виступ в дискусії був в душі написаною статтю.

Петро Карпенко-Кривниця

Святість

Осяяна сонця промінням,
З руками в заломі грудей...
По гострім камінні,
Я бачу
Насупроти йде.

Молюся.
Це мати почила...
Не знаю звідкіль вона тут,
Та власну віддав би їй силу
В заміну
За болечі скрут.
Дорогою б ліг без вибоїв,
Щоб легше ступалось старій
З своєю,
Мов камінь, журбою
По долі дорозі гіркій!
О, мати мого Подніпров'я,
Розбитих боями шляхів!
Коли б і в могилу зійшов я
Для тебе б лишитись хотів —
Хоч костуром —
гілкою клена,
Пройнятою міццю телла,
Щоб ти
Обіперлась об мене
І далі жила...
І жила.

О. Лубська

Матері

Багато молитов шептала ти,
Ще більше сліз лила у безнадії,
Із жахом дивишся у полі на хрести,
(А рік за роком підповзає змієм).
О, пам'ятаю, як щоденно ти
Ставала на коліна перед образами,
І все просила, щоби Дух Святий
Снував волокна правди поміж нами.
Вже стільки літ пройшло у забуття,
Котрий же раз стаєш ти на коліна?
Дарує сивину із дня-на-день життя,
А ти рахуєш не літа — хвилини.
Я знаю, що й сьогодні, як завжди,
Ти станеш на коліна перед образами.
Молись, надійся і у гості жди,
Моя старенька, моя добра мамо!

Люди

У їхні я гримаю душі,
У їхній граніт лобів
І все ж
Я лиш короп на суші,
Якого
Лишив
Прилив.
В очах моїх горе народу,
Катованих тінь жива,
Проблема,
Історія Сходу
Для них...
І чужа й нова.
І кажуть мені найсвітліші
Джельтмени,
Що я у світ
На „сонце”
З мотикою вийшов
Фантаст і чудний пііт,
Що треба рабів і холопів...
(О Господи, Боже мій)
Європа!
Європа!
Європо!!!
Невже ж я тобі
Чужий?

Пилипенко

Із збірки: Надходить суд

Уявіть собі півтора нещастя і будете мати образ Пилипенка. Та ще й Пилипенка! Таке ім'я якесь нешляхетне, просте і звичайне. Всі це знали і Пилипенко це знав. І від того його нещастя ще немов побільшилось. Коли привели його нарешті під суд, пишні однострої за суддівським столом з недовірям глянули на цю з'яву, що її підтримували енкаведисти, щоб вона не впала на долівку. Малий, згорблений, поломаний чоловічок — отаке це було, оте „Пилипенко”. Судді дивилися в його акт обвинувачення і трясли головами. Там стояли самі чуда, якщо взяти до уваги постать цього Пилипенка. Він і партизанка..? Він і машинава пістоля? Він і ручна граната? І оборона до сестаннього набою?

Але раз написане, значить так і є. І без найменшого переконання судді вліпили Пилипенкові двадцять років каторжних, або як хочете „принудительних” робіт в далеких районах ССРСР, згідно із таємним розпорядженням про доставу свіжої робочої сили до визначених таборів.

Присудили і махнули рукою.

— Виведіть його геть!

Сумнівно, чи оцей Пилипенко розумів, що з ним тут зробили. Він так і задивився в гудзик свого конвоїра, як сорока в кість і так і пішов із залі. А судді поплювали в долоні, забираючись до дальшої роботи. Багацько бо таких справ лежало на столі сьогодні. Неспокійно було в Україні і карай, не карай, завжди тобі непокірних повні ліси набереться. От, світова революція, червона зоря в поході, Париж, Вашингтон, а тут тобі така колода при нозі, як Україна і до широкого лету крил розпустити не дає. То й звільнялась Москва як уміла від цієї колоди. І від такої тріски, як Пилипенко.

Але ж бо цей Пилипенко нам вдався! Якесь понуре, вперте й замкнене в собі сотворіння. Цілий вагон, цілий поїзд лементував, наслухуючи казахстанської музики залізних рейок, тільки Пилипенко сидів мовчки як мерлець. Він нікому нічого не говорив і до нього теж ніхто не звертався. Так день і ніч.

Як поїзд минав кордони України, Пилипенко прилип до заграбованого віконця і так стояв довго — довго. Ніхто не бачив його двох сліз. А навіть, коли б побачив, то хто в них повірив би!? Чи можна було відкрити у Пилипенка душу?

По тижневі приїхали. Худі, аж чорні, Голодні, спрагнені і перелякані. Приїхали у зовсім чужий край. Люди косоокі, країна безмежна і сумна, ріки лїнів і мутні, ліси, як чорні стїни, Сибір.

Всяко ще мучили цей транспорт, поки відділили чоловіків від жінок, відібрали дітей у зрозпачених матерів, відігнали сестер від братів. Ріки прибули від сліз, але в цих ріках і кров зникає серед намулу. Тут таке життя, що хоч і плач до смерти — ніхто не почує.

Пилипенко був до всього байдужий. Слухав і робив, що йому казали. Опинився з великою групою в такому таборі, що хоч гинь, а сухого місця не знайдеш. І бараки, і магазини, і пости по кістки у болотистій воді. Це ж весна тепер, повинь, рахувати. Сибір має різні сторінки, але болотистих найбільше. Ніхто так байдуже не чалапав по цьому болоті, як Пилипенко. І ніхто так точно і покійрно не виконував усіх наказів, як він. Він один неначе зрісся із тим болотом і неначе воно йому рідне було. Як він з любов'ю ставив свою босу ногу між чорні п'явки, що звивались у цій рідині як в окропі, як він просто побожно сїдав у те болото, коли давали гарячу, ріденьку зупу раз на день. Його стали поволі подивляти. Його недооцінювали перед тим. Він був людиною якраз і з цього болота і він тут був у себе дома. Йому заздрили його витривалості і його сил. Йому завидували його спокою і його байдужості. Інші вїшались і топились, не могли промінати у душі сонячної України на оцей багистий край, не могли погодитись із страшною зміною. Тільки Пилипенко вмів.

Раз серед ночі, у бараці, Пилипенко неначе цілу ніч молився. Молився і його сусід. Інші дримали важко, думаючи, що сплять. Молитва двох тих диваків була довга і після неї Пилипенко неначе ще більше спокірнів і ще більше працював за наказами вартових. Ніхто не запримітив, що одним із двох втікачів, що втекли дві ночі опісля, був в'язень, що разом із Пилипенком так твердо шептав цілу ніч молитви. Далеко втекли, думаєте? Вже до полудня вартові тріюмфально принесли драгу свиту знад багонного бездоння — одинокий слід по втікачах. О, звідси не втекти нікому.

Пилипенко став скоро на цих теренах незаступимим. На нього звернули увагу, йому доручили нарешті розносити вартовим харчі по віддалених постах і Пилипенко розносив покірно і вірно, як пес. Ніколи нічого він не вкрав із них і за те йому часом кидали недоїдки. Потім йому додали ще пошту. Невелика вона була і три рази перецензурована, але все ж таки коли Пилипенко з'являвся на овиді, у в'язнів живіше бились серця крихіткою надії. Може лист із дому...? Три поштарі вже потонули в отих болотах, четвертого вовки загризли, за Пилипенка однак ніхто не мав страху. Можливо, що він загриз би вовка? Хто його знає. Міряючи вшир і впоперек багонні околиці, він навіть посвистував часом. Вовки тікали від нього, як від характерника і ніколи не пропало ніщо, що доручено перенести Пилипенкові. Пости на своїх, побудованих на воді вежах, між лісами, потоками й багнами, вітали його здалека вигуками радості, бо він приносив їм харч. В'язні втішались листами, хоч їх так мало було на цю всю велику республіку...

В цих болотах Москва шукала золота. Відгребувала його руками українських чоловіків і жінок і коли часом закостенілі руки відгребували замість золота трупа з попереднього транспорту, конвоїр, взутий у гумові високі чоботи широко реготався.

— Не бойсь, не риба, не зість!

Від ранку до пізнього вечора дівчата гнули плечі додолу і відрами носили болото до полокалень, щоб там, десь не десь засвітилось зеренце золота. Більше було в цій воді крові і сліз, як дорогоцінного металу, але Москва шукала тільки золота.

Поміж тим всім горем чалапали босі ноги Пилипенка, що розносив пошту та харчі, запаковані у непромокальні паперці. Ліси, багна, потоки стали йому наче рідні. Він знав вже кожний кущик по двох місцях. Заходив він над велику ріку, що замикала райони таборів від півдня і відмежувала їх від всього світу. Над рікою приставав часами і думав. Може про карпатський, свіжий ліс, може про Дніпро. Бог його знає.

Після втечі двох в'язнів було трохи тихо. Аж одного дня зірвалась над таторами буря. З хмар впали водяні зливи, громи били у багна, як гармати у воєра. Люди стовпились разом, наче вівці, виставляючи на дощ погнуті хребти. В одну таку громаду десь вдарив грім. Одинадцять дівчат заснуло спокійно і без мук. Їх так і залишили в болоті. Де буря зловила Пилипенка — ніхто не знав. Але з харчів, що їх він носив, ніщо не пропало, коли він вечером приголовився до збірки. Не дораховувались цього дня тридцять сім в'язнів, але хто там знав, куди вони поділись? Потонули, це ясно. Тимбільше, що вартові не найшли по них ні сліду, а буря перемінила багна в чисте море.

Тиждень треба було чекати у бараках, щоб води зійшли трохи рікою вниз. Потім праця почалась наново. Пилипенко авансував все вище і вище. Йому дозволяли замітати начальственный барак, коли приходив із району. Московським панам до вподоби стала особа Пилипенка. Вона так різко відрізнялась від їхніх годованих пик, що їй не треба було кращого і яркішого доказу за „культурну вищість старшого брата”. Пилипенко був живим доказом і вони йому це часто і ласкаво нагадували, копаючи його в зад та б'ючи по голові. А Пилипенко з покорою собаки сприймав ці вияви панської щирости, і йому з тим було добре.

Одного дня на початку сибірського літа прийшов новий транспорт. Його попередила, як звичайно, телеграма і всі вартові заворушились. Це був транспорт

самого здорового молодняка. І на Пилипенка впали з тої нагоди крихти советської ласки.

— Севодня не пайдьош по району. Поможеш розводити хахробів по баракам...!

І Пилипенко помагав. Транспорт прийшов, зголошуючи двадцять один мертвих і вісімдесят вмираючих. Все із голоду та браку води. Транспорт довго вистоявав по станціях, бо дорогу заняли транспорти у Китай. Зі зброєю.

Другого дня із поштою завітав Пилипенко до жіночого табору. Вчора сюди приділили із транспорту стотридцять жінок. Всіх із України.

І там зустріла Пилипенка пригода. Все, що вибивається понад рівень одноманітності, називається пригодою. Ще до того, коли вона має великі, фіялкові очі, наче два гірські озерця серед бліденького, виснаженого до краю довгим транспортом личка. В очах тих тайлось багато, може і тиха надія?

— Мені казали... ви пошту носите... правда?

Пилипенко похилився, щоб підкачати вище ногувицю драних штанів.

— Правда.

— Бог і Україна... — сказало на те дівча тихо.

Неначе віддих полекшї злетів із слабих грудей дівчини. Фіялки в очах загорілись на мить.

— Найдіть його... Степана Криленка... не забудьте... Скажіть... Галя здорова... все гаразд... Нехай Бог береже вас і його...

Підозріло вже вдруге глянув міліціонер.

— Ей... ти! Пашол вон, сукін син! — і наблизився.

Боязко, покірно оглянувся Пилипенко і вхопивши торбу із харчами пішов своєю дорогою. Чого вже не бачили ці жіночі табори! Смерть не відходила від них. Не могла залишити ні на хвилину, бо тут завжди чекала її робота. Але й гірші речі від смерті насіли невиносними пакостями на свідомість засланих. Днями копали золото і голодували до нестями. Вечорами приходили вартові, вибирали кращих і молодших і вели із собою. І ці йшли...

Йшли, бо кусок хліба часом дорожчий від здоров'я і від жіночої честі. Мало хто опірався. А коли й так... того вели трохи даліше, а там... такі глибокі багна... Москва шукала тут золота для світової революції і перед такою ціллю життя засланих не було жодною проблемою...

— Я ще не найшов його. Важко, бо пильнують їх... Та ви не журіться. Я найду певно. А ви... не йдіть за хлібом вечорами... Шкода вас.

Кожне слово могло коштувати Пилипенкові життя. І за кожним словом він чув гарячий укол розпеченої кулі в плече. Міліціонерів же багато і очі в них є. Поштар має до виконання точно означену роботу і ніхто не може знати яке око дивиться із віддалі на нього.

Наступного дня був алярм. Вночі втекло шість засланців. Патрулі побігли у всі сторони із собаками, бо засланці були дорогоцінні. Молоді і здорові. Та що там. Багна мають свої тайни. Собаки не могли найти у них слідів, а втікачі не могли із них вийти нікуди. І коли одна стежа найшла рештки шмат, що плавали по чорній глибині у місці, де кінчається така сліпа стежка, стверджено, що втікачі далеко не відійшли. Табори були чудово положені. Найти із них дорогу без вживання визначених шляхів було неможливо. А на прокладених стежках і шляхах стояли вартові із машиновими пістолями. Советському урядові остаточно байдуже, втопився втікач чи ні. Важне, щоб „справедливість” не зазнала шкоди.

Коли по всіх таборах оголосили про страшну смерть нових утікачів, всі звісили сумно голови. Смерть мала тут обильне жниво і без того. Сумно звісив голову і Пилипенко. Хто із тих людей колинебудь побачить свій край..?

Аж після п'яти довгих, довгих днів найшов Пилипенко Степана Криленка. На його вид в очах Пилипенка аж подив зродився. Хлопець це був як дубчак. Високий, прямиий, вродливий на обличчі, яке хоч і заросле чорним волосом, не втрачало свого молодечого чару. Пів року цієї каторги знищить його до непізнання, але сьогодні він ще ходив просто і не гнув хребта перед долею, що руками Москви кинула його тут, вирвавши із кола рідних, викинувши із високої школи, що на ній він учився...

Однак щойно пізніше зміг Пилипенко заговорити до Криленка слово.

— Криленко.. працюй... не відвертай голови... уважай.

В'язень на мент немов здеревів. Потім його руки знов з відром занурилися у рідке болото, шукаючи золота...

— Говори чоловіче... Не знаю, хто ти, але говори.

— Не треба тобі знати... Галя здорова... Все гаразд...

Знов здригнувся в'язень, Вартовий зараз повернувся туди головою.

— Здорови її... Кажіть... день і ніч думаю про неї...

— Скажу. А ти... бережи сили. На небі є ще Бог.

— Смішне... Звідсіля не втечеш... Ось чув вчора, як ці...

— Бог ще є на небі.

І Пилипенко пішов далі, розносячи вартовим харч у непромокальних торбинках. Сержант Маслов дав йому сьогодні ласкаво кусень недоїденого сухаря і шматок сушеної риби. Пилипенко мало до землі не похилився із дякою і зате його ласкаво копнули нижче спини.

— Гоняй, псубрат. Робота не жде!

Коли перед вечором нічний табір „Б” 12 віддавав найдене за дня золото дрібними кількостями, поставав завжди гамір. Одних поганяли, інші самі спішилися, всіх разом били нагайками, щоб скоріше йшло. Пилипенко завжди мірив у таку хвилинку.

— Я бачив Криленка... Здоровив вас... Думає про вас день і ніч.

Фіалки у багонній пустелі досить рідке явище, ще до того, коли вони так сумно глядять на понурий світ. Пилипенко злякався їх виду. Там був такий безмежний жаль, тихий смуток і резигнація із всього, що живе, що йому аж мороз перейшов по спині.

— Які ви добрі... Який він добрий... Але я не витримаю вже довго. Інші міцніші... Я не можу... Цілий день у воді... п'явки так кусають... Мені хочеться покластись у цю брудну воду і не вставати більше... Скажіть йому... нехай забуде... Все скінчилось... Ми не для життя вже... Своє ми краєві віддали... Тепер нам час відійти... Цього жодна людина не перенесе. Інші ходять вечорами... за хлібом. За салом... а я..? Я не хочу! Не хочу..! Волю вмерти в болоті.

— Тссс...

Пилипенко витягнув свій сухар і шматок риби.

— Беріть — наказав так гостро, що аж страх збудився в дівочих очах. Цей голос ніяк не пасував до бідної, поломаної постаті. А вже блиск цих очей, схованих вічно над землею потряс дівчиною. І вона ще довго дивилася за згорбленою постаттю дивного листоноші.. А коли нагадала, що у неї у руці сухар і риба і захотіла віддати йому, він вже був далеко.

Під час збірки кілька днів пізніше Пилипенко зміг наблизитися до Криленка.

— Галя здорова. Вона не подається. Вона вірить у вас і в Бога.

— Дякую вам, добрий чоловіче. Здоровіть її. Не кажіть, що зі мною. Та я не витримаю того пекла... По пояс у воді вчора працювали. Ціле тіло пече як вогнем... Ці п'явки, комахи, гаддя всяке... як можна витримати хоч місяць...? Нас на смерть прислали, це ясно!

Пилипенко сверлував його очима. Сверлував аж до болю. Дивні очі були у цього поштаря.

— Галя вірить у вас... вірить, що ви її врятуєте, ви розумієте?

І пішов геть.

Страшні дні змінювались ще страшнішими ночами, а їм на зміну приходили знов мученичі дні. І так тягнулось, здавалось, в безконечність. Або до смерті. А чи не однаково? Поштар ходив і розносив пошту. Хто дістав листа, мусів відповідати. Під тиктат і нагайку з олив'яними кульками на кінчиках.

„Мені добре працюю по професії, здорово і добре виглядаю. Журюсь тільки чи зможеш ти буряки підірвати на час..?”

„Працюю на фабриці. Їсти маю доволі. Шкода що не вільно додому посылати. Вчора слухали концерт бандуристів із Києва. Чудово грали”.

І в'язні писали такі листи додому. Писали і вмирили у болотах золотодайного поріччя.

Знов був алярм. Знов втекли три в'язні. Тим разом начальство скаженіло. Втікачі були видно добре підготовані, бо втікаючи вкрали із вартівні кріса і пачку набойв. З того дня жодного засланця не допустили до спрятування у казармах вартових. Але і тим втікачам не пощастило. Їхні сліди кінчались у багнах. Бездонна глибінь масного болота поховала їх навкі разом із вкраденим крісом.

Вартові сміялись над в'язнями.

— Кудя пайдъош...? Там смерть...! Так лучче уж здесь, сукін сян...!

Вечором одного дня зігнали шість таборів на болотняному полі. П'ять тисяч людей стояло в чотирикутнику і дивились мовчки на себе і землю. Лиш дві пари очей шукали себе. І коли віднайшлись, на мент між ними наче сонце спалахнуло. Та це був тільки момент. І воно скоро, немов застижене погасло...

— За те, що кинувся на вартового, буде покараний смертю Василь Іванович Ломачевський...! — проголошено вирок таборового начальства.

Понад сценерією, що могла вбити рештки людського у людях і застидати хижаків із лісу, дивились на себе дві пари очей... І так само, так і вони завдавши собі питання, що легше, вмерти в болоті, чи вмерти так, як судилось цьому студентові із Західньої...? Його роздягли до нага, поклали на землю і стали місити чобітьми. Вартові у гімнастюрках, при повній зброї, у кашкетах, що на них яснів герб їхньої влади, розганялись і з радісним вереском скакали чобітьми на живіт і груди лежачого. П'ять тисяч невільників чули жакливі, глухі стогони, що давились у болоті, хляскіт ламаних ребер, нарешті несамовитий крик торощеного обличчя роздираного залізними підковами. Вартові ховались по криваво-м'ясній масі, що у судорогах корчилась у болоті, а видовище тривало пів години. Після того жертва вже не жила, бо й зрештою годі було там впізнати, де було тіло, а де болото.

Начальство подало до відома, що кожного таке чекає, хто хочби подумати смів, щоб покійрно і спокійно не відбувати своєї кари для блага Советського Союзу. Всі тільки голови похнюпили. Яке це життя і що воно варте?

Прийшов такий день, що Галя не піднесла вже на Пилипенка очей.

— Я не витримаю вже... Мене вчора били за те... що я не хотіла йти до них... Мені видають тільки пів порції... Пощо мені мучитись? Пощо? Скажіть Степанові.. нехай забуде. Може хтось помолиться за мене колись...

Пилипенко крадькома подав їй цілий, великий сухар. Відмахувалась, як від зради.

— Не хочу...! Не хочу! Мої товаришки теж не їдять нічого. І я не можу...! Ми всі голодні! Нас всіх голодом морять... щоб нас зломити...! Я не хочу нічого! Не хочу жити тут більше!

— Ні, ви мусите жити! Хочете, щоб через вас згинув молодий чоловік, повний сили і віри? Він вірить у вас!

І блиснувши очима пішов геть Пилипенко, може ще більше скорчений, як звичайно.

І так ходив він неначе від Анни до Каяфи і тільки він один знав, що йому приходить ся робити із своїми нервами серед цього більш дантейського пекла.

— Ви бачили, що зробили з Ломачевським? Мас мене це саме чекати, коли в розпуці сягну до горла вартовому...? Краще кинутись у болото. — І я зроблю це. Я чую, що ця хвилинка вже від мене недалеко. Мені казали сьогодні писати листа додому... І били нагаєм за те, що я не хотів писати...! Що мені тут добре! І що я виїду інженером. І це я писав до моєї рідної матері...!

Пилипенко безупинно дивився в очі Криленка.

— Вам не соромно, що Галя міцніше це все переносить, як ви мужчина...?!

Понуро відповідав в'язень.

— Я їй не поможу... І вона загине. З цього пекла ніхто не врятується.

— Хто не хоче, той не врятується.

Здивованими очима супроводжував Пилипенка в'язень і якесь зернятко в очо хвилину пустило корінці у зрозпачене серце. Лиш якого часу треба, щоб слабенька надія виросла у сильну постанову...? Чи так багато часу мають ще

виснажені сили? Чи так довго витримає Галя дівчина із фіялковими очима? Для неї ця каторга сто разів страшніша, як для здорового чоловіка. Вона ж жінка, дівка ніжне і крихке, створене до чогось іншого, як до шукання польового золота по пояс у воді і багнах, де п'явки ссуть рештки крові із нещасних.

Лістар Пилипенко ходив поміж таборами і понуро вдивлявся в землю. Це йому мабуть так з роду було дане, але Бог тільки знав, чого він такий завжди понурий. Одного дня він вирішив, що зеренце повинно було вже у здоровій душі розвинути.

І тоді впало слово.

— Тікати.

— Але як...? — занепокоївся в'язень, відгортаючи заріст від уст.

— Це вже добре, якщо ти не питаєш пощо. А як, будь спокійний. Бог тобі допоможе.

Два дні пізніше Пилипенко був у Галі.

Криленко вас здоровий... Вірте у нього. Він вам допоможе. Це сильна людина. Не спить цієї ночі... якщо буде збиратись на бурю... чуєте, Галю?

Вона для нього це зробила, що кивнула притакуючи головою. Вона вже не мала жодних надій і жодних плянів.

Пилипенко знав, що вона зробить так, як він її просив, хоч би сон зі смертю за руки взявся біля неї. І може тому він так сьогодні гостро ходив, аж води брискали на бік під його ногами. Розносив харчі вірно, як пес. Хижими, голодними очима він вдивлявся в зміст тих пачок, зміст, що міг його зробити хоч на один день ситим. Та він ніколи не рухав їх. Ніколи не зробив чогось, що могло викликати невдоволення начальства. Хоч десь у надрах його душі родився вже не бунт, а відчайний крик потоптаних силою елементів гордого, людського „я". І тільки часами, серед болот, що на них людини, як оком сягнути не побачиш, посмів Пилипенко приставати, підноситись на весь ріст і простувати плечі, що на них спочивала чуйна і уважна голова. Сіре, олив'яне небо не могло в такі хвилини придавити його зриву і він викликав на вузькі, сухі уста сховані серед жмутків старого заросту усміх гордоців і неначе прихованої погрози.

Лиш під чиєю адресою...?

Таким його начальство ніколи не бачило. І добре було.

Втекти з табору не було важко. Вартові навіть цього так не пильнували. Але перейти болота було неможливо, якщо не знати дороги. А дороги не знав ніхто такої, щоб на ній не стояли вартові.

Цієї ночі Галя гарячкувала. Вона не розумілась на тутешній погоді, вона не знала чи буде буря. Але все її ество дрижало нервово на кожний шелест, що його уява змалювала до величин страшного чину. Вона старалась себе опанувати, але дарма. На це у неї не було вже достатніх кількостей енергії. Десь далеко загриміло, але у гарячковий стан Галі ці враження не пробивались. Коли в темряві щось доторкнулось її ноги, вона мало що не заверещала з переляку.

— Ссс... — роздалось ледви чутно.

Якась рука потягла її за собою, Галя зійшла зі соломи, як могла найтихіше і за цією рукою пішла, дрижачи на всьому тілі. Двері бараку були відхилені. Холодний подув ночі війнув на Галю і примусив міцніше задрожати.

— Одягніть це... — рука подала їй свитку. І проковтніть це... Це хініна.

— Куди ви мене ведете...!

— До волі. Вас потрібно на іншому місці.

Під старими, дротяними засіками, що околювали табір, не важко було пролізти. І скоро перед Галею розгорнулася глибока темрява далеких болот із дивними, синенькими світлами, із жахом невідомого майбутнього, із притаєною страшною смертю у клеїстому бездонні. Вдень хоча видно багна, вночі не видно нічого. Може вже оцей крок веде в безодню...?

Галя міцніше вхопилась за руку свого провідника. А він стояв хвилинку, наслухуючи далекого гуркоту, що котився понуро по небі.

— Через дві години надійде буря і до нас...

Ані одна зірка не вихиялялась ізза хмар. Над багнами ліниво плили гнійні

задухи, колихаючи далекими світельцями як духами тих, що тут пропали...
— Я боюсь — шепнула Галя до себе. Але голосно цього не сказала. Застидалась.

Ґрунт часто-густо подавався під ногами і здавалось, що ось, ось попадеш у безодню, але рука, що вела її тудою, тримала її міцно і певно. По півгодинній дорозі ґрунт став твердший.

— Не кричіть тільки — озвався шепіт скептицизму і недовір'я до вияву жіночих почувань. Галя не розуміла до чого ця осторога, але в цій самій хвилині вони прямо зударились у темряві із цілою групою людей. Галя не могла їх порухувати, вона і немала на те сили ні охоти. Хтось інший зловив її за руку.

— Галю... це я, Степан!

Світ закрутився і вогники заскакали довкола на багнах. Дівчина тряслась, як в лихоманці.

Попереду залунав тихий шепіт.

— Пора в дорогу! Подати собі руки!

Дівча взяла в середину. Вона могла йти заплющивши очі і вона так і зробила. Похід просувався мовчки, всі трималися взаємно за руки, бо стежка знов стала хитка й непевна. Восі ноги відчували добре, як за кожним кроком підпливала вода. Здалека наближалась буря, довгими громами попереджаючи про своє прибуття. Кілька разів похід задержувався, Пилипенко мусів у темряві відшукувати шлях, і нарешті, довго вже після півночі перед нічними мандрівниками засріблилась слабо широка лента тихої води.

— Ріка...! Увага!

Похід затримався. Пилипенко проходив вздовж лінії.

— Криленко... ходи зо мною... Ми мусимо взяти човен. Не лякаєшся...?

Темрява спершу завагалась. І перемогла себе. Криленко пішов.

Всі інші приникли при березі, при самій землі. Вода плила внизу під ними тихенько, без найменшого плюскоту. Довкола панувала гнітюча тишина важкої, насиченої баговинним смородом ночі. Серце у Галі билось так, що інші могли чути його нерівномірні удари. Вона лякалась не тільки за себе...

Нагло десь у цю темряву пірнув короткий, непримемний звук придушеного харчання... Потім щось впало важко на землю. І знову стало тихо. Далеко зродився знов грім...

— Ходім всі! — надійшла тінь.

Зі страхом із цікавістю гляділи всі на щось довге, що лежало на землі. Пилипенко стояв збоку.

— Роздягніть його скоро! Раз-два! Криленко, ти одягнеш його однострій, може ще придатись. А тепер слухайте всі уважно! Перепливете ріку і затопите човен. Ідіть прямо на південь, шануйте амуніцію, годуйтеся ягодами і рибами. На п'ятий або шостий день дійдете до річки, що має червону воду. Це від заліза. Не пийте багато. Підете горі нею ще зо два дні, знайдете над лівим берегом кріслатого дуба, розбитого громом. Мені про це тільки сказали. Там починається воля. Там чекайте на зв'язок. А тепер в човен і в дорогу...!

Галя рвонулась до нього.

— Ви не їдете...! Це неможливо! Ходіть із нами! Вас тут уб'ють! Ходіть геть відсіля...!

Це була хвилинка, коли Пилипенко міг розпростати свої плечі і гордо дивитися на світ, хоч темрява скривала перед очима втікачів ці переміни у їхньому провідника.

— Не вас перших проводжу у цю дорогу. Мені ще не вільно. Моя служба ще тут. Ідіть з Богом і віри не втрачайте... ніколи! Бо Бог є ще на небі...! — залунало значуче і дві тіні зрозуміли тут найбільше.

Галя не могла подавити сліз. Вона заливалась ними неначе із відпруження навіть тоді, коли вже беріг і з ним темна постать Пилипенка зникла у темряві. Їй здавалось, що бачить осяяну таємним блиском його постать і жаль за його злидні давив їй серце важче, як вона могла цього сподіватися.

Труп вартового скотився в воду і потонув безшесно. Невидна рука позбирала шматки, що їх залишив Криленко і порозкидала по багнах в поворотній

дорозі, Буря була вже дуже близько і блискавки стали розтинати вже темряву. Тінь поспішала.

— За годину буде пекло. І цим разом вони нікого не зловлять. Бог добрий.

*

Радіоапарат тихенько передавав із віддаленого місця ніжні знаки. Тік-так-тік-так... Виростали під рукою радиста знаки на папері. Другий розшифровував далеке послання неначе з почестю перед маленькими значками, що перебігли тисячі кілометрів дороги, щоб трапити до рідного краю.

Три інші голови уважно слідкували за кожним рухом радистів.

— ... „нам вдалось захопити амуніційну базу противника в У... Наша група двадцять чоловік... Зв'язок із Алтаєм наладнаний... Зв'язкового на південь послано... Чекаємо інструкцій... Слава Україні...”

Три голови глянули на себе. В очах було видно зворушення, що його переживали три серця, три душі у цьому підземеллі.

— І ви кажете Пилипенкові надати хрест заслуги? Для таких нема в нас ще відзначень. Тільки Бог може оцінити такі заслуги. Він пішов туди добровільно...

С. Хрін

Поклін тобі старенька мати

Друзі мої вояки заснули. Понуро світить каганець, тихо порастється дижурний.

Залякано з тунелю виглядає ніч.

До мене в гості прилітають мої безжурні дитячі, а потім юні, крилаті роки. Перед моїми очима образ тої, хто виховала мене і вже зараня гартувала духа, приготівляючи мене в далеку, тривожну тверду дорогу. Образ моєї найдорожчої старенької матері.

Згадую. Ранніми ранками казала бігти прямо до криниці митися холодною водою, вправляти вчитися, а відтак, поснідавши, йти до школи. Постіль моя була проста, вояцька: один коц, а під головою невеличка подушинка.

Коли прийшли ферії — Ти казала мені йти на прогульки в Карпати, відвідати Маківку, Ключ. Ти казала мені вступити до таємного Пласту, до 37 Куреня ім. полк. Вітовського. Я слухав Тебе і пластове життя. мандрівки — виховували мене. Ти вправляла мене прибирати могили вояків УГА, казала носити їсти політв'язням під тюрму і в Різдво йти до них з колядою над Млинівку. Ще сьогодні живе білий крук між учасниками нашої революційної боротьби під Польщею — д. Максим, якому через два роки я щоденно носив харчі до тюрми.

Скінчивши середню школу, не йду шукати державної посади, а стаю ті-

ло-виховним інструктором в „Соколі”. Ходив я далекі прогульки по Поділлі, Посянні і Лемківщині. З своїм незабутнім другом О. Б. пливемо каяком доли Дністром. Вже тоді я полюбив псевдо „Хрін”. За мою виховно-національну працю в „Соколі” — опинюся в польській тюрмі, опісля в Березі Картузькій. Приходить зміна окупантів і знову гестапівська тюрма.

Цей час — останні Твої 15 років життя — Ти провела в болю й тривозі. Безліч ворожих розшуків і трусів в нашій хаті. В цей час завжди хтось з Твоїх синів в тюрмі і Ти своїм материнським серцем дрожала за їхнє життя.

Востаннє я бачив Тебе, моя старенька мамо, весною 1944 р. Перед відходом в підпілля я прийшов до Тебе ще раз, щоб Ти, як колись благословила мене. Але в хаті не застав я нікого. Всі були, але моїх рідних не було. Недалеко вже гриміли фронтіві гармати і я написав лише записку:

„Я був у Вас, прийшов попрощатися, але нікого не застав. Відходжу туди, куди кличе Україна. Благословіть, працюйте і не забувайте!

Ваш син

Стефко

Я почав боротьбу як звичайний стрілець. Боровся з німцями, большевиками, білими і червоними поляками, з червоними чехами і словаками. Став командантом спеціального від-

ділу СБ, чотвим УПА. опісля сотенним і вкінці командиром відтинку.

Весь час моєї боротьби в мой паяті збереглася картина, коли моя найдорожча мама піднімала мене 4-річного до вікна, через яке я бачив кількасот селян, озброєних в рушниці, коси і сокири, що під проводом мого батька йшли 1918 р. займати К.

*

Завтра день св. Степана. Мої стрільці схочуть завтра скласти мені побажання. І пригадуться мені, як в 1945 році на „Ропі” мої дорогі Острроверх, Бистрий, Яр, Зоряний та інші — разом із місцевими селянами йдуть скласти мені побажання.

В 1946 р. в с. Суровиці на Лемківщині, пор. Вітер, хор. Омелько, пор. Софрон, сотенний виховник Цяпка, пор. Боксер, бунч. Приспів — привели циганську музику в хвилині, коли я спав на долівці, на соломі в селянській хаті. Точно о 12 год. вночі будять мене чарівні тони циганських мелодій. Пор. Вітер грає на гармонії, а з двох сот грудей гомонить грімке „Многая літа”.

В 1947 р., коли я спав в снігу біля вогнища в Лупківському лісі, стрільці зв'язали мені соломою руки й ноги й піднімаючи догори співали „Мно-

гая літа”, та кричали: „Сьогодні Ви до нас належите, Ми Ваш командир. Жадасмо викупу”. Та чи міг я дати викуп, коли ми виснажені погонею й боями, сиділи біля печеної бараболі? Вони самі зв'язали, але й самі викупили.

Годину перед світанком я зірвався на рівні ноги, почувши в бункрі рух. Це віст. Тетяна варила вареники. А що на дворі топився сніг, в бункрі текло і всі вареники попримлипали до дошки. Стрільці кинулися помагати їй і це мене збудило. Виходжу з бункру, щоб перейтися біля яличок. Коли я вернувся, всі стояли вже в ряді і на мою появу проспівали „Многая літа” та склали побажання. Коли я почав дякувати кинулись, зв'язали і лише, коли я обіцяв викуп, мене розв'язали. Хор. Мирон прочитав вірш, присвячений мені, якого сам був автором. Після всіх цих церемоній, все наше братство сіло до обіду. Було весело. гомоніли пісні, падали жарти. Почалися змагання між бойками й лемками, хто кращу тісно застіас. До першої групи-лемків належала: віст. Тетяна і ст. віст. Рибалка, а до другої: ст. віст. Байдак, віст. Вихор і віст. Спартак.

(Передруковано з книжки командира УПА Степана Хріна „Зимю в Бункрі”. — Вид. „До Зброї 1950).

О. Лубська

* * *

Зараз в Україні тихне надвечір'я,
Я туди душею лину не дарма, —
У дніпровій синій мерехтять сузір'я
Берегом сріблястий стелеться туман.
Зараз в Україні тихне надвечір'я,

Над степами тихне пісня жайворонка,

Котиться-чарує пісня солов'я,

Вабить зір небесна синява глибока.

Як над степом тихне пісня жайворонка.

Хоч роки минули, й досі чую я,

Я до Тебе лину в тихе надвечір'я,

Краю мій далекий, раю мій святий,

Коли зйдуть квіти — зоряні надії,

Коли зірвеш пута і воскреснеш Ти,

Краю мій далекий, раю мій святий?

Ол. Гор.

Наукове Товариство ім. Шевченка

(Огляд діяльності на еміграції нашої найстаршої наукової установи)

В сьогоднішній час праці української еміграції для визвольної справи власного народу, у час методів війни не тільки матеріальною зброєю, але й війни, керованої у державних народів „трестом мізків“, у час, коли на Заході панують певні закорінені під впливом нашої „добросусідської“ довголітньої пропаганди погляди на східно-європейські відносини, у той час справді вдвоє зростає вага й завдання української вільної науки, яка має змогу безпосередньо впливати на відповідні чужинецькі круги та працювати серед них.

Тотальний бо наступ на всі ділянки українського життя зі сторони большевицького окупанта вимагає такої ж тотальної оборони. Оборони на всіх відтинках і всіма можливими засобами.

Успішно ж подолати й занедбання нашої пропаганди серед чужинців у минулому можна направити тільки при допомозі аргументів, обґрунтованих науково. Без такого підпертя одна тільки пропаганда залишатиметься мало, а то й безуспішною. Зрештою, те, чим проти нас воюють наші сусіди, спирається теж на різні „наукові“ виводи. І з того погляду українські науковці, співпрацюючи посередньо з українським політичним світом, можуть віддати йому неоціненну прислугу, опрацьовуючи для нього окремі питання з українознавства та тим, поглиблюючи і його працю. Це те, так сказати б, специфічне української науки в сьогоднішніх обставинах. Але ним завдання її не вичерпуються. Як зважимо, що проведена на Україні зараз українською мовою наукова праця в усіх ділянках на замовлення під диктат совєтської Москви, не опрацьовує об'єктивно певних проблем, в яких Москва заінтересована, то стане нам ясною сугубо важлива роля й завдання науки, яка ті питання може опрацьовувати з українського становища, науки, яка може опрокидувати такі псевдонаукові аргументи казюноної підсовєтської науки. Оце згрубша, те друге специфічне завдання еміграційного українського наукового світу.

Специфічність сучасної доби в історії українського народу накладає ще дальші особливі завдання на нашу науку, якій не поставлено над головою енкаведиста з наганом. Це, справа збереження й вирощення наукових кадрів, які б при змінених обставинах, повернувшись на рідні землі, могли бути тими першими зв'язковими поміж європейською наукою й її досягненнями та ізолюваними досі українським підсовєтським науковим світом.

Коли додати до цього ще завдання науково-педагогічної та науково-популяризаційної праці серед української еміграції, якій грозить повільніший чи прискіпленіший денационалізаційний процес, якщо йому не буде протиставлений на високому рівні український культурний похід, то це в основному буде та „утилітарна“ сторінка функції еміграційної української науки.

Як із тих завдань вив'язується український еміграційний науковий світ? Чи вони під його сили?

Щастям чи нещастям у висліді останньої світової війни на еміграції опинилося величезне порівняно число висококваліфікованих українських науковців, фахівців з усіх ділянок науки, завдяки яким і стало можливим належне поставлення наукової роботи у згаданих ділянках.

Подолати ці завдання піднялася низка наукових установ і товариств, що постали на еміграції, чи то відновили свою ведену раніш на рідних землях і на еміграції діяльність. До таких у першу чергу слід зачислити українські високі школи: УВУ, УТГІ, УВЕШ, БАУАПЦ, Укр. Кат. Дух. Семінарію та інші, що згуртували біля себе чимале число видатних українських науковців і студентів. В 1946 р. постала УВАН, нав'язуючи до традиції київської УАН доби „укр. ренесансу“, відновило свою діяльність празьке Істор.-Філологічне Т-во з початком 1947 р. й львівське Наукове Т-во ім. Шевченка. Появився ряд наукових праць, що могли продемонструвати перед чужим науковим світом, існування вільної української науки. Розпочато й проведено низку

науково-дослідних робіт. Із емігруванням українських науковців за океан науково-організаційна сітка існуючих наукових установ (головно УВАН та НТШ) поширюється й на ці терени. Це забезпечує і тяглість самої праці, і координування ведені в умовах діаспори робіт. Правда, спрямована головню на втримання й розбудову організаційної сітки праця, проблема внутрішнього зв'язку згаданих установ, праця на власному українському відтинку — настільки опанували увагу й енергію українського наукового світу на сьогодні, що він неспівмірно мало уваги й старань міг уже прикласти на розроблення зв'язків із чужинецьким світом. Переборюючи одначе першу перешкоду, можна гадати, він перейде й до другої — здобуття чужинецького середовища. Вже сьогодні можна твердити, що подекуди занадто широко поставлена розбудова власного еміграційного високого шкільництва була й однією з причин, чому таке невеличке число українських висококваліфікованих науковців змогло опинитися у научно-викладацькому колективі чужих високих шкіл.

Тут хочемо ближче спинитися над працею й діяльністю однієї з активніших еміграційних та, водночас, найстаршої української наукової установи — НТШ. Хочемо познайомити ширші кола української молоді із його досягненнями у згаданих попередньо ділянках, познайомити з його внутрішніми питаннями, що водночас являються питаннями кожної еміграційної української установи. Тим то перекрій його життя й турбот може послужити за образ життя й праці інших аналогічних українських установ.

Насамперед кількома словами про минуле Т-ва. Засновано у Львові 1872 р. в час безоглядного наступу реакційної Росії на все українське з ініціативи і за видатною допомогою членів київської Української Громади „щоб спомогати розвій руської (малоруської) культури”. Т-во ім. Шевченка зосереджує незабаром довкруг себе низку видатних українських науковців та громадських діячів з усіх українських земель. Видаючи „Зорю” та „Правду”, заслужується Т-во справді немало для розвитку української літератури. Виданнями професора львівського університету, водночас члена Т-ва О. Огоновського, з ділянки студій української мови та історії української літератури, Т-во практично дає відповідь на підняте реакційною частиною російських науковців та грогромадян питання, чи існує окрема українська мова, культура й література. Поруч теоретичної полеміки Т-во дає ще й практичну відповідь на ці питання друком наукових праць у цій квестіонованій щодо „самостійности” мови та науковим дослідом питань української історії, літератури, культури. Це завдання — давати відпір на того роду закиди частини російських учених, доказувати самотність українства, Т-во сповняло аж до часу, поки 1917-ий рік не розв'язав цього „питання” на підросійських українських землях остаточно.

Потреба ширше розгорнути українську наукову працю була й причиною зміни характеру Т-ва ім. Шевченка з літературно-наукового на вповні наукове, що і внесено в назву 1892 р. Заходами зразу О. Кониського та з 1895 р. М. Грушевського Т-во починає видавати свої славнозвісні „Записки НТШ” (по 1939 р. звійшло 155 тт.), що спопуляризували в своєму словянознавчому науковому світі ім'я української науки та які становили собою висліди праці науковців, згуртованих біля Т-ва. Зорганізовані три Секції Т-ва: Історично-філософічна, Філологічна та Математично-Природничо-Медична розгортають оживлену науково-дослідницьку працю в усіх ділянках науки. На чолі Секцій стають видатні науковці: в Іст.-Філол. М. Грушевський (після війни І. Крип'якевич), Філол. — І. Франко (згодом О. Колесса та К. Студинський), Мат.-Природ.-Мед. — Б. Левицький. При Секціях зорганізовані окремі Комісії, що ведуть дослідну роботу в окремих спеціальних галузях. З комісій найактивніше себе проявили: Археографічна, що зайнялася опрацюванням і опублікуванням українських матеріялів правничого, історично-літературного, історично-етнографічного та історично-культурного характеру, та Етнографічна, що опрацювала ряд цінних етнографічних матеріялів з Галичини, Буковини, Закарпаття, Осередніх та Східніх Земель. Мат.-Природ.-Мед. Секція заслужилася немало, опрацюючи першу українську наукову термінологію у своїх ділянках. У ній кладуться перші підвалини під вивчення географії та природи України. Окремі Секції а то й Комісії ведуть оживлену науково-публікаційну діяльність: видають свої Збірники, що містять висліди наукової праці своїх членів та співробітників.

Таке широке поставлення діяльності Т-ва було можливе тільки завдяки жертвенній самовідреченій праці його членів таких, як М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк та інші.

Т-во здобуває собі, як українська наукова установа, широке признання серед чужинців. Це його ставить нарівні з чужинецькими академіями наук. Тільки через спротив ворожих польських впливових чинників не дістало воно цього заслуженого титулу від австрійського уряду. Серед членів Т-во згуртувало всіх видатніших учених з усіх українських земель. Уважали собі чесно належати до нього й чужинці — вчені світової слави і то і з-поміж народів, з якими українцям приходилось боротися за право на життя. Назвати б тільки декілька найвідоміших прізвищ: Л. Кубаля, О. Шахматов, О. Брех, А. Мазон, М. Фасмер, К. Нітш, М. Мурко, Я Бодуен-де-Куртене, О. Брюкнер, Я. Лось, Т. Масарик, Л. Нідерле, О. Пипін, В. Ягіч, А. Айнштайн, А. Йоффе, В. Бехтерен, Л. Манувр'є, А. Пенк, М. Плянк, А. Штекль та ряд інших.

Цей період розквіту Т-ва перервала світова війна й російська окупація Галичини. По-варварськи тоді пограбовано майно Т-ва та понищено й сконфісковано частину його цінних збірок та архівів. Продовжувати свою попередню діяльність у зменшеному об'ємі Т-ву можливим стало аж після відступу російських військ зі Львова.

При нових післявоєнних обставинах змінилися й деякі завдання Т-ва та можливості його праці. Створена в Києві УАН із її Відділами та Інститутами, а якої членами стали у великій мірі саме члени НТШ на Центральних та Східних Українських Земелях, перебрала на себе львину пайку праці, що її досі виконувало майже НТШ. Та й самі можливості його праці під польською окупацією стали дуже обмежені. Позбавлене поважнішої допомоги від держави, а яка за австрійського періоду творила основу його видавничої діяльності, ба навіть навпаки, Т-во зазнає різних утисків та перешкод з сторони польських адміністративних чинників. Все це звело до скромних розмірів його такої багату попередню науково-видавничу діяльність. Спираючися головню на допомогу власного громадянства, Т-во шукає якнайтіснішого зв'язку з тим громадянством, започатковуючи науково-популярні українознавчі видання „Стара Україна” (1924-5) та „Сьогоднішнє й Минуле” (1938-9). Водночас виповнює воно одну з актуальних тоді потреб цього громадянства — створення власних високих шкіл у Львові тим, що піднімає ідею боротьби за український університет та згодом організує посередньо й обидві тайні школи: Університет та Політехніку.

Членам Т-ва приходиться друкувати свої праці поза межами НТШ, бо там із незалежних від Т-ва причин можливість публікування редукується до мінімуму. Не слабне однак й далі його наукова діяльність. Організуються археологічні розкопки, етнографічні виставки, праці окремих інститутів тощо.

Із кінцем українізаційної політики большевиків на Україні в 1930 рр. та з переміною київської УАН в АН УРСР із диктатурою советських партійців в науці, обриваються й зв'язки НТШ з українськими науковими кругами на підсоветській Україні. На долю НТШ знову припадає, після того як на Збручі затягнуто „залізну занавісу”, роля і завдання бути речником вільної української науки, заявити перед світом протест проти розгрому української науки в підсоветській Україні.

Вибух 2-ої світової війни перериває це поступове розгортання праці Т-ва. спертої на допомогу українських кооперативно-економічних установ. У стандартизованих наказами з Москви нових умовах, очевидно годі було й думати про існування окремого наукового товариства, а ще й із власними міцними традиціями, існування, незалежне від усяких наказів і не з волі „свише”. Вже в січні 1940 р. доручено було владою скликати загальні збори Т-ва й розв'язати його „добровільно”. Для характеристики советських метод на тому відтинку наведено факт, що дійсного члена НТШ д-р Р. Зубика, що поважився тоді голосувати проти розв'язання Т-ва, згодом арештовано і „зліквідовано”. По-варварськи „вичищено” від усякої небажаної літератури і прізвищ небажаних авторів найбільшу культурну скарбницю на ЗУЗ збирану поколіннями Бібліотеку НТШ. Знищено в друкарні Т-ва готовий уже том ЗНТШ та „Біографію Т. Шевченка” пера П. Зайцева. Майно Т-ва передано

підчиненому формально АН УРСР, фактично ж АН ССРСР, „Філіялові АН УРСР”. Слід відмітити, що за весь цей час прославленого „буйного розвитку” „визволеного Львова” підготовлено з оригінальних наукових праць заледве том „Наукових Записок ЛДУ”. Переслідування, заслання, а то й смерть зустріла низку заслужених членів. Т-ва.

Нічого доброго не знало українське наукове життя і від наступного „визволителя — німців. На відновлення діяльності НТШ, не зважаючи на заходи і українських, і німецьких науковців — членів Т-ва, не дозволила влада. До відкриття обіцяного на місце НТШ „Наукового Інституту ім. Шевченка” ніколи не дійшло. Працю Секцій і Комісії доводилося проводити по-тайки, а науково-популяризаційну діяльність вести під ширмою інших культурних установ Львова. Сама ж ця праця членів Т-ва зосереджується головно в ділянці наукового опрацювання проблем будівництва української держави. Так тут знову Т-во на випадок зміненої ситуації готовилося віддати неоціненну прислугу своєму громадянству, закладаючи основи під українське державне планування.

З поновним приходом большевиків більшість членства емігрувала на Захід і тут з налагодження українського життя у висліді капітуляції Німеччини та після належного порозуміння із членством Т-ва, що опинилося по цей бік „залізної занавіси” на скликаних Загальних Зборах 30. 3. 1947 р. у Мюнхені рішено відновити діяльність Т-ва на вигнанні. Почалася наукова праця Секцій та Комісій, обрано дійсними членами Т-ва ряд науковців-емігрантів із Центральних та Східних Українських Земель, як теж видатних учених славистів чужинців, що цікавляться українськими проблемами. Відновлено старі та нав'язано дальші зв'язки з чужинецькими науковими установами. Силами науковців, згуртованих у Т-ві, зорганізовано наукову частину влаштовуваних для ширших кругів українського громадянства та для української студіюючої молоді в Мюнхені т. зв. академічних вечорів — науково-популярних доповідей з усіх ділянок людського знання.

При трьох згаданих попередньо Секціях Т-ва почали працю 12 окремих Комісій та 5 Інститутів. З-поміж них найактивнішими показалися: Філософічно-Педагогічна та Комісія Права й Суспільних Наук. З-поміж Інститутів найжвавішу діяльність успіли розгорнути Інститут Енциклопедії (під головуванням проф. д-ра З. Кузелі), якого завданням було підготовлення матеріалів для „Енциклопедії Українознавства”, Інститут Національних Дослідів (під проводом проф. д-ра В. Кубійовича), який поставив собі метою дослідження національних відносин на українських пограниччях і як першу працю підготував „Етнографічну Карту Галичини”.

Відбуті 2 наукові з'їзди (у Міттенвальді 15-18. 9. 1947. та в Берхтсгадені 5. 7. 1948.). 73 наукових доповідей по Комісіях та по Секціях 27 доповідей, виголошених у рямцях мюнхенських „Академічних вечорів”, зібрані й опрацьовані матеріали для „Енциклопедії Українознавства” та для „Етнографічної Карті Галичини”, можуть проречисто у загальних зарисах поінформувати про величину проробленої праці.

З емігруванням членства Т-ва з Німеччини послабла праця окремих Секцій та Комісій, деякі ж Комісії та Інститути загалом припинили свою діяльність. Зате постали нові скупчення членства на нових теренах поселення, які вимагали відповідного організаційного оформлення. Т-во не спинилося перед інноваціями у своїй побудові, перед створенням своїх окремих Відділів у країнах більшого скупчення дійсних і звичайних членів. Відділи: Американський в Нью-Йорку, Канадійський у Торонто, Голландський у Кулемборгу та Австралійський у Сідней, стали організаційно-науковими центрами членства. Найжвавішу діяльність розгорнув ще й найсильніший числово Американський Відділ, влаштовуючи цикл щомісячних Наукових Доповідей у Нью-Йорку, які своїм характером відповідають праці засідань Комісій чи Секцій, та щотижневі науково-популярні доповіді для громадянства та для студіюючої молоді „Академічні Вечори”. Аналогічну працю поводить на своєму терені й Канадійський Відділ.

Одним із найважливіших секторів діяльності відновленого Т-ва являється його науково-видавнича діяльність. На зміст видань в основному склалися,

як і давніше, праці його членів та співробітників. Видання ці назовні були завжди показником його праці, давали йому зв'язки з чужинецьким нуковим світом, до якого йшли в обмін та тим самим становили і для Т-ва, і для його членів своєрідну „візитку карточку”. На цю ділянку й поклато відновлене Т-во найбільший натиск. Відновлено видання передовсних наукових „Записок НТШ”, українознавчого журналу „Сьогочасне й Минуле” та розпочато серію науково-популярної „Бібліотеки Українознавства”, заплановано видання чужомовних звідомлень із праць та наукових доповідей своїх членів. Врешті розпочато друк монументального твору, що його брак так дошкульно відчуває українське громадянство на еміграції — „Енциклопедії Українознавства”, що давала б перегляд науково-опрацьованих питань українознавства: історії, мови, культури, території, населення та економіки України.

Із серії „Записок НТШ” випущено 4 томи. З них 156 т. містить праці Історично-Філософської Секції, присвячені відміченню 300-літніх роковин Хмельниччини (1648-1948); серед них знаходимо розвідки: проф. УВУ В. Гришка „До суспільної структури Хмельниччини”, що аналізує характер революції В. Хмельницького та підкреслює її, як всестанову, проф. УВУ д-ра М. Стахова „Вплив Хмельниччини на формацію української нації” проводить порівняння поміж революцією Хмельницького та французькою з 18 ст. та старається доказати, що Хмельниччина, як і французька революція, довела до скристалізування української нації, як понадстанового поняття. Дальша розвідка проф. УВУ д-ра Я. Падоха „Міські суди на Україні — Гетьманщині після 1648 р.” подає еволюцію установи міських судів за магдебурзьким правом за весь період існування Гетьманщини в етапах до 1660-их рр. з перевагою міщан у них, далі до 1730-их рр. з перевагою козацького стану в них та після 1730-их р. — реформи гетьмана Д. Апостола й привернення прав і стану з-перед революції Хмельницького. Стаття проф. УВУ д-ра О. Оглоблина „Хмельниччина і залізорудна промисловість Правобережної України” досліджує питання упадку правобережної, головню житомирської, залізорудної промисловости, зв'язаного з повстанням Хмельницького, та у зв'язку з тим проблему поставлення заліза для озброєння козацької артилерії зразу зі Швеції, згодом із Московщини. Розвідка д-ра О. Прицака „Союз Хмельницького з Туреччиною 1648 р.” на основі переповіді турецького історика Наїми просліджує справу переговорів Хмельницького з османською Портою. Проф. УВУ д-р Б. Круницький подає цікаві інформації німецького гамбурзького журналу з 1704 р. про козаків та про повстання Хмельницького.

157 т. ЗНТШ містить обширну працю проф. УВУ Л. Окіншевича „Знатне військове товариство в Україні-Гетьманщині 17-18 ст.”, вислід довголітніх студій автора по центральних російських та українських лівобережних архівах над витвореною в Козацькій Державі новою провідною верствою, її розвитком та переходом у російське дворянство. Органічно з тією тематикою — дослідом Козацької Доби в нашій історії зв'язана й студія проф. УВУ д-ра А. Яковлева „Український Кодекс 1743 р.”, поміщена в 159 т. ЗНТШ, а яка досліджує його історію, джерела та подає систематичний виклад цієї нашої правничої пам'ятки.

158 т. ЗНТШ містить бібліографічну працю доц. УВУ д-ра Е. Ю. Пеленського „Україніка. Вибрана бібліографія в західньо-європейських мовах”, подає вибір з українознавчих праць в англійській, французькій, німецькій, еспанській, італійській та латинській мовах. Книжка, хоча подекуди й напоспих складена, являє собою цінний посібник для зацікавлених в окремих ділянках чужинців-славістів та українознавців, яким недоступні праці українською мовою.

З черги 2 зошити (за 1948 та за 1949 р.) журналу українознавства „Сьогочасне й Минуле” з переглядом у першому українського життя в роки останньої світової війни та з розгляненням цікавих проблем українського таборового життя в післякапітуляційній Німеччині. Це зафіксований цінний причинок дослідів до історії українського життя останнього часу.

У серії „Бібліотеки Українознавства” випущено І. Холмського (псевдонім) „Історію України”, як один з новіших синтетичних викладів української історії по першу світову війну. Тільки скромні фінансові засоби не дозволяють наразі видати такі потрібні намічені й підготовлені тут речі, як географія України, антологія української поезії, історія української літератури, курс

сучасної української літературної мови. Окремо видало ще Т-во 2 випуски (75 та 76) „Хроніки НТШ”, з яких перший подає перегляд дворічної праці відновленого Т-ва, а другий резюме із праць членів та співробітників Т-ва, читаних на засіданнях Секцій та Комісії. Ядерний виклад історії й праці Т-ва подає окрема популярна „Історія НТШ” (1949).

Всі ділянки українознавства опрацьовує „Енциклопедія Українознавства”, подумана в українському виданні в 3 томах, з яких перший подає у формі статей опрацьовані всіми найвидатнішими фахівцями української еміграції знання з українознавчих наук, а другий становив би собою гаслову частину — доповнення до 1-го тому. Досі появилася 5 зошитів 1-го тому (400 стор.), в яких опрацьовано географію, природу, людність, етнографію, мову й археологію України. А що в цьому збірному творі співпрацюють, як редактори, автори статей та рецензенти всі українські науковці з еміграції, то ця книга, це водночас перегляд сил і научних спроможностей українського еміграційного наукового світу. Як високо оцінили цей твір чужинці-вчені, свідчить ряд їхніх позитивних відгуків.

Та перелік самих виданих уже книжок ще неповні віддає образ проробленої праці. Чимало рукописів прийнятих до друку наукових праць лежать неопублікованими за браком фондів, що, як на еміграційне українське наукове товариство, більш ніж скромні, і складаються майже виключно з пожертв українських емігрантських громадських установ та з допомог із фондів Апостольської Столиці.

І так, готовими до друку, чекаючи своїх фундаторів, лежать наукові збірники двох дальших Секцій Т-ва: філологічної (із статтями головно діалектологічного характеру) та Математично-Природничо-Медичної, присвячений пам'яті передостаннього голови НТШ, бл. п. проф. д-ра І. Раковського. Готова до друку праця відомого шевченкознавця проф. П. Зайцева „Життя Т. Шевченка”, що її надрукований уже наклад знищили 1939 р. у Львові большевики. Виготовляється до друку Збірник „Україна під Советами”, що дає перегляд 30-річного господарювання большевиків на Україні, Збірник „Наші втрати”, що дає перегляд втрат у діячах науки й культури, що їх зазнала Україна від окупаційних режимів за час після I-ої світової війни. Як інформація про праці українських науковців, ждуть друку підготовлені чужомовні звідомлення із виголошених наукових доповідей у кожній із 3-ьох Секцій окремо. Жде видавця і курс сучасної української літературної мови проф. УВУ д-ра Ю. Шереха, опрацьований за останнім словом мовознавчої науки на основі мови українських письменників 19. та 20 ст. Готовий до друку ряд праць із природознавства України. Все воно, це ті зовнішні познаки, що свідчать про темпи й інтенсивність праці членів Т-ва та тим самим і його самого. Для приблизного порівняння вислідів публікаційної його діяльності вистане сказати, що вона кількісно вдвоє перевищує наприклад, видавничу діяльність Т-ва за 3 останні роки до 2-гої війни у Львові.

Щоб могли успішно продовжувати цю посилену науково-видавничу працю, Виділ Т-ва рішився у зв'язку з ліквідацією українського життя в Німеччині не переносити осідку Т-ва до ЗДА, де зараз, доречі, опинилося багато членства, а де одначе нема ще зараз створених відповідних умов під таку працю, але до Франції, де Т-во дістало в розпорядження дім під Парижом, в якому можливо йому примістити науково організаційно-видавничий центр, до часу, поки відповідно не налагодяться умови за океаном.

Цей короткий побіжний перелік зовнішніх досягнень не дає ще одначе повного образу внутрішніх організаційних проблем нашої наукової установи, а від яких залежить і тривкість кожної організації. Постороннього глядача може цікавити ряд важливих справ, що назовні не виходять може так виразно. Тут торкнемося деяких із них.

Одна з таких справ це питання зв'язку проводу Т-ва із своїми розкиненими по всіх континентах членами та питання можливостей спільного обговорювання наукових праць, приганих до друку за традиціями зі Львова у виданнях Т-ва.

Проблему зв'язку із членами, розв'язано при помочі видаваного періодично щомісячного циклостильного „Бюлетню НТШ”, що крім різних комунікативних

матеріалів та статей до різних питань праці Т-ва, приносить ще коротку хроніку з життя Т-ва та його клітин. На подібну методику зв'язку з членством перейшли й Американський та Канадійський Відділи НТШ, перший містачи в загальній українській американській пресі систематично „Вісті з НТШ”, другий видаючи свій циклоstileльний „Інформативний Бюлетень”.

Щоб оживити колективну працю членів і водночас дати можливість розпо-рошеним науковцям, що рідко тільки мають змогу й далі працювати за фахом, взаємно ділитися з колегами по фаху вислідами своїх дослідів й обговорювати їх взаємно, уводять Секції Т-ва форму циклоstileлевих обширних рефератів із праць членів, розсиланих під дискусію іншим членам даної фахової Комісії. Наскільки ця нова форма праці виправдає себе, покаже майбутнє. Одне з дальших не менш важливих організаційних питань, це справа збереження ці-лости й одности Т-ва при повній децентралізації його членів та, водночас, ви-сунених самим життям певних відосередніх тенденціях нових посталих скуп-чень членства. Ми вже бачили, як цьому на одному відтинку старатється за-радити централія уводячи періодичні „внутрішнього вжитку” видання. Уводя-чи повну видавничу й фінансову одність з однієї сторони та стосовану зараз всіми українськими загально-еміграційними установами методи кореспонден-ційних засідань свого Виділу, отже, співвирішальність у всіх справах цілости Т-ва, старатється провід НТШ запобігти можливим відосередковим тенденціям.

Не менш важливим являється питання зв'язку з суспільністю. Як ми вже бачили з попереднього, Т-во завжди того зв'язку з громадою, з її потребами не тратило, ставлячи себе їй на службу, виконуючи ті „замовлення” в най-кращому розумінні слова, що вона до нього ставила. Ще тіснішим мусів той зв'язок бути в умовах еміграції, де суспільність і являється тим головним ме-ценатом науки, без якого жодна наукова діяльність, а ще більш у бездержав-ного народу, не можлива. Наскільки старалося Т-во від себе цей зв'язок під-тримувати, служачи громаді науковим опрацюванням актуальних проблем, удоступнюючи їй досягні українознавчих наук, даючи їй в руки наукові аргу-менти, це ми бачили з огляду праці Т-ва, від українознавчого журналу й на-уково-популярних доповідей по опрацювання найактуальніших матеріалів і проблем.

В напрямку такого затіснення зв'язку йдуть і зміни в статутті Т-ва, що пе-редбачають нову категорію членів (поряд із дійсними — вибираними Секціями за наукову працю та звичайними — пририманими Відділом кандидатами на наукових робітників) — членів-прихильників, водночас абонентів окремих видань Т-ва.

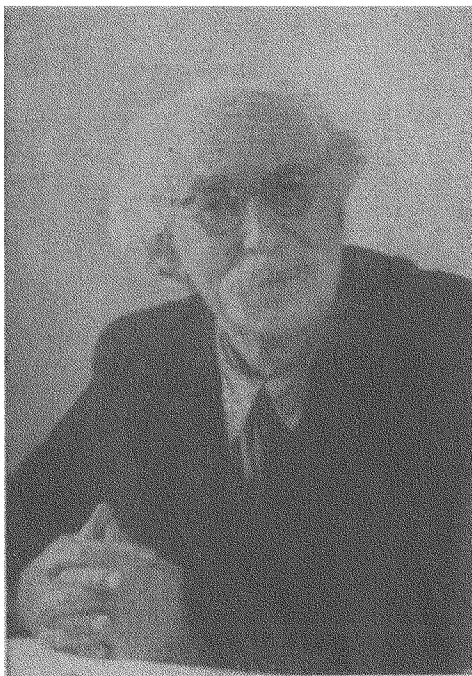
Одна із найдошкульніших журб проводу Т-ва від років, це справа нашого наукового доросту та його згуртування біля Т-ва. Брак належної розв'язки цього питання ставить Т-во перед факт повільного занепаду. Тут бо ж на еміграції немає того єдиного осередку, що ним були бібліотека й робітні Т-ва у Львові, що притягали і втягали до праці в Т-ві молодих адептів науки. Прав-да, ця проблема, це справа усіх українських еміграційних культурно-наукових установ, та це тим не менш не звільнює від шукання належної їй розв'язки і проводу НТШ. В перший довоєнний період справу цю розв'язували дійсні члени Т-ва, водночас, професори високих львівських шкіл так, що втягали до праці в Комісіях НТШ своїх учнів — студентів вищих семестрів. З невеличкими змінами це було можливо і зпочатку 1920-их років. Пекучою ставала ця справа в 30-ті роки. Тоді введено звичай у звичайні члени Т-ва приримати тільки молодих науковців. Але ж це ще не розв'язує справи належного втяг-нення тих людей у наукову працю Т-ва, категорія ж співробітників Комісії знову не в'яже їх із Т-вом безпосередньо. Тому вже від довшого часу висува-ються проекти створення категорії членів-кореспондентів НТШ, що охоплю-вала б саме цей гурт молодих науковців.

Як бачимо, спроби по-новому розв'язати ці висунені зміненими обставинами питання кажуть думати, що Т-во час кризи перейшло щасливо та що збереже свій загальноукраїнський науковий характер і не занидіє і серед несприятли-вих умов скитання та зможе й надалі служити власній громаді, як це робило й робить досі.

Ювілей 50-тирічної літературної і наукової праці проф. Г. Ващенко

Цього року проф. Григорій Ващенко відзначає 50-тиріччя своєї літературної та наукової праці.

Народився Григорій Ващенко в 1878 році. Маючи 10 років, вступив до духовної школи, а після її закінчення до духовної семінарії. Після закінчення семінарії Григорій Ващенко вступає до духовної академії. Закінчивши академію, він не шукає кар'єри, а йде на село вчителювати та посвячує всі свої сили для освідомлення українського села. Крім цього проф. Гри-

горій Ващенко пробує свої сили в красному письменстві.

В 1900 році пише перше своє оповідання „Німії“. Дальші його твори: „Пісня в кайданах“, „Сідхарта“, „До ґрунту“.

Згодом проф. Ващенко кидає красну літературу і займається науковою працею, зокрема захоплюється вченням Лєсафґа та починає студіювати експериментальну психологію.

З вибухом революції та створенням Української Держави проф. Григорій

Ващенко займався національно-культурною та педагогічною роботою. Він викладає на курсах для учительства, потім стає викладачем учительського інституту, згодом доцентом психології й педагогіки в одному з українських університетів.

1925 році стає професором педагогіки, в 1930 р. перебирає керівництво аспірантурою в педагогічному інституті.

На еміграції проф. Ващенко продовжує свою наукову працю, викладаючи в УВУ і Богословській Академії УАПЦ.

Висліди творчої праці проф. Ващенко складаються з 60-ти праць на різні наукові теми.

На еміграції написав він багато статей, переробив свої „Загальні методи“. Написав свої капітальні праці: „Завдання виховання української молоді“, „Християнство і майбутнє людства“, „Періоди розвитку дитини і дитяча література“. Крім того, написав по різних журналах і часописах цілий ряд статей: „Темпераментні властивості українського народу“, „Героїзм“, „Що таке містика“ та багато інших.

Цього року Спілка Української Молоді видала його більшу працю в 2-ох частинах „Виховний ідеал“. Найближчим часом на книжковому ринку появиться перша частина його праці „Виховання волі і характеру“. Ждуть свого видання „Основи національного виховання“.

Крім своєї педагогічної, наукової та релігійної праці, проф. Ващенко є одним з великих приятелів нашого студентства та молоді. За великі заслуги на полі виховання молоді з'їзд СУМ'у присвоїв йому звання почесного члена Спілки Української Молоді.

Українське громадянство, зокрема студентство і сумівська молодь відзначили ювілята святковими академіями.

-чук.

Редакція журналу „Фенікс“ висловлює проф. Григорієві Ващенко найкращі побажання з нагоди його 50-тирічного ювілею науково-громадської праці.

Проф. д-р. О. Кульчицький

Інститут Заочного Навчання перед новими завданнями

Українська преса розмірно мало присвячувала уваги культурним питанням нашого еміграційного побуту. Справа середньошкільного і високошкільного навчання, а вже так актуальна справа дошкільля, не надто притягали увагу наших пресових органів. Не дивно, що серед такої атмосфери релятивної байдужості до справ нашої культури, теж в певному розумінні революційний почин в ділянці високошкільного університетської освіти, а саме заснування та праця ІЗН, не нашли в українській пресі належного висвітлення. Тим більше важливе принаймні у виданнях молоді, безпосередньо заінтересованої справами високошкільних студій, дати відповідне місце проблематиці заочного навчання, як одинокої — в еміграційних умовах розпорешення — можливої форми високошкільної освіти.

Заки звернемось до актуальної проблематики високошкільного навчання, а саме до його майбутніх завдань, зв'язаних з побудовою вищих років навчання, кілька слів про коротку ще, але змістовну історію розвитку ІЗН.

Від часу схвалення статуту ІЗН при УВУ (27. XI. 1948 р.), Інститут зумів приєднати 128 студентів, що з них 88 знаходиться в Європі (найбільше число в Англії — 26 студентів та Голландії 22 студ.), 36 студ. в Півн. Америці, 1 в Півд. Америці, 1 в Африці, а двох в Австралії). Як бачимо, девіз ІЗН — знання єднає розпорешених — не був тільки порожньою формулою, але став дійсністю. В часі свого існування Інститут виконав із свого плану продукції, що обіймає 10 предметів першого загально-українознавчого року навчання, левину частину. Випродуковано 58 зошитів з 1.114 сторінками друку. Побіч цього, розіслано всім студентам історію України І. Холмського, як готовий друкований посібник, до якого додано контрольні питання та мапи. Тому, що циклоstileві зошити помножуються в числі 500 примірників, продукція становить по 30. 6. 1950 р. 557.000 стор. До повного викінчення курсу залишилось вже небагато. Зводячи загальний баланс досяг-

нень Інституту, можна мати деякі сумніви, чи число студентів Інституту відповідає процентово масі студентства, яка опинилася на еміграції, не закінчивши високошкільних студій. Та треба зважити, що ІЗН має за собою не цілий рік дійсної праці та що наші молоді емігранти щойно пробивають собі шлях в нове життя, не маючи надто багато змоги, ані часу присвячувати увагу напевно їм дорогій справі рідної культури. Зрештою, статистичні дані на нашу гадку не мають вирішного значення для оцінки ваги і праці Інституту. Коли б ми могли дати вгляд читачам цієї статті не тільки в статистичні дані, тобто в кількісну сторінку нашої праці, але і якісну, тобто проаналізувати відповіді студентів на контрольні питання та їхні листування з професорами, напевно, щойно тоді читачі цієї статті відчули б, яку незаступну культурну службу повнить вже нині ІЗН. Можна без перебільшення сказати, що ціла група студентів ІЗН в нічому не уступає найкращим студентам в аудиторному навчанні Українського Вільного Університету.

Інститут Заочного Навчання веде в теперішній момент активну підготовку вищих років навчання, що вже вестимуться згідно з пляном в окремих факультетах: гуманістичному з головними предметами — українською історією, українським мовознавством та українською літературою; правничому та суспільно-економічному. Завдання Інституту непомірно важче, як у першому році його існування. Там ішла справа про десять предметів одної спільної для всіх студентів загально-українознавчої підбудови. Тут — про підготовку значної кількості курсів (6-9) для кожного з трьох відділів окремо. Правда, полегшою для організації вищих років є те, що існують уже готові скрипти в УВУ для деяких предметів, до яких вистачить додати дидактичні завваги й запити та подати теми завдань і рефератів, просемінарійних і семінарійних праць. Кількість цих готових курсів однак невелика і для багатьох і то з най-

важливіших предметів, треба їх щойно спеціально опрацювати.

Щоби виконати своє важке завдання для розбудови вищих років навчання, ІЗН звернувся до свого студентства з анкетю, що містить низку питань важливих для цієї підготовки. Було б однак для керівництва ІЗН незвичайно суттєвим дізнатись заздальгідь, як розподіляються по факультетах ті студенти, що здобули свою високошкільну освіту на УВУ чи інших університетах і дотепер до ІЗН не мали ніякого відношення,

ПІДГОТОВА ПОЛІТИЧНИХ КАДРІВ У ПОЛЯКІВ І В НАС

Два роки існує в Лондоні Висока Школа суспільно-політичних наук, що розбудувалася з Польського Дослідчого Інституту Міжнародних Справ. Сьогодні в школі, нараховується разом з кореспонденційним курсом та відділом в Парижі коло 400 студентів. Студентство складається з колишніх польських військовиків корпусу ген. Андерса. Багато з них одночасно студіює на інших англійських університетах чи коледжах. Завдання школи — готувати дипломатів, журналістів, працівників адміністрації; у цьому напрямі побудовано програму, згідно з якою на другому році навчання передбачено спеціалізацію. В школі викладають професори високих шкіл та окремі політичні діячі, а керує колишній ректор Варшавського Університету проф. Бжеський. Третього липня 1950 року екзильний уряд на чолі з Залеським надав школі суспільно-політичних наук в Лондоні академічні права.

У нас же майже два роки лише говорять про потребу подібної школи чи курсів політичних наук на еміграції. А потреба такої школи дуже велика з огляду не лише підготовки потрібних кадрів для майбутньої української держави, а й мінімальних кваліфікацій для політичної праці вже тих людей, які сьогодні в ній заангажовані.

Два почини в останньому році закінчилися нічим. УТГІ в Ульмі аудиторним шляхом в зимовому семестрі 1950 р. розпочало вести дворічну школу державних наук. Льокальна ініціатива (в розумінні вузької пов'язаності з УТГІ) та спеціальний напрямок студій (свого роду соціалістична партійна школа) не лише не сприяли розбудові.

а в майбутньому хотіли б свої високошкільні студії закінчити на ІЗН. Дуже прохаємо всіх читачів нашої статті відгукнутись на цей заклик, наскільки вони ним особисто зацікавлені, або наскільки знають товаришів, яким справа закінчення студій лежить на серці. ІЗН підготовлює довідник на вищі роки заочного навчання, і радо перешле їх зацікавленим особам, як теж відповість на їхні запити в цій справі.

Звертатись на адресу:

Ukrainisches Institut für Fernunterricht.
München 62, Schließfach 8.

а навпаки, відіпхнули навіть перших її студентів-ентузіастів. Пляноване продовження заочного навчання школи не обіцяє успіхів, хіба ще більше ускладнить на один недіючий навчальний сектор до того вже складну побудову аудиторних та заочних закладів УТГІ.

Інший почин відкриття дворічного політичного інституту при УВУ також закінчився невдачою. Мале зацікавлення самого студентства (зголосилось 12 кандидатів), брак ініціативи організаторів, як і відсутність зацікавлення збоку політичних чинників, які поза точною політикою не хочуть бачити основних справ — все це причини невдачі. З початком цього академічного року навіть ті 10 кандидатів могли починати 3 семестр, а за рік десяток людей тріхи теоретично підкутих, міг би стати до якоїсь практичної праці в якомусь секторі нашої визвольної-політичної роботи, байдуже в якому центрі чи політичному середовищі. Важко сказати, щоб це сталося; політична діяльність провадитиметься, як і досі, патентованими політиками та малим числом доросту, хай і здібного та з доброю волею, але дилетанського і з абсолюторією найвище партійної школи.

Оскільки структура українського політичного життя і ситуація в ньому такі, що науковим центром навряд чи вдається розв'язати проблему підготовки молодих кадрів для політичної праці самим, побажано, щоб на цьому відтинку виникла співпраця і підтримка збоку політичних середовищ та окремих центрів.

В. М.

Міжнародний Еміграційний Університет

Ідея міжнародного університету народів Східної і Середньої Європи після ліквідації мюнхенського Університету УНРА не перестала існувати. Відомо, що нею зайнялись науковці поневолених народів, об'єднані в Союзі Інтелектуалістів Східної і Середньої Європи при ІНКОПОРЕ в Мюнхені. З українського боку активно були зацікавлені в цій акції проф. І. Мірчук та проф. Б. Мартос. На жаль, пляни не знайшли зрозуміння і підтримки в ЮНЕСКО і, здавалось, гарна ідея повинна була впасти.

Однаке в останньому часі почулось кілька голосів на Заході, які прихильно розцінюють ініціативу, більше того, самі становляться її речниками. „Конгрес Вільної Культури”, що відбувся в Берліні в днях 26-30. 6. 1950 р., як маніфестація науковців вільного світу проти терору думки і фальшу науки ССРСР, прийняв резолюцію про потребу створення міжнародного університету для студентів з країн за залізною заслоною, на якому мали б викладати в першу чергу професори-емігранти. Подібна ініціатива виникла в Бельгії. В місті Брюг відкрито т. зв. інтер-європейський університет, вже зимового семестру 1950-51.

Видатний американський публіцист

проф. Бирнгам в своїй новій книжці „Майбутня поразка комунізму” так само висуває цю думку. Він пропонує створити в Західній Європі або в Північній Африці Східно-європейський Університет, де б викладали західні та професори емігранти, а студентами були б крім емігрантів, теж американці та молодь з західно-європейських країн. Професор Бирнгам стверджує, що за залізною заслоною комунізм руйнує вільну науку, замінюючи її марксистськими міттами, тому збереження культурних традицій Східної Європи повинно бути обов'язком вільного світу. Для того необхідно „згуртувати всіх діячів культури, вчених, педагогів, письменників, зібравши матеріальні засоби й посібники — книжки, документи, манускрипти; уможливити науковцям працю, до якої вони покликані, а яку не можуть виконувати в розпорощенні, ані тоді, коли вони змушені заробляти щоденний хліб, чистячи чи замітаючи вулиці”. Ця школа, на думку проф. Бирнгама, мала б підготувати визвольні кадри, цебто людей, що змогли б зайнятись в організації життя після усунення комуністичних режимів.

Чи знайдуть ці пляни реалізаторів і спонзорів?

В. М.

Велика втрата сучасної філософії

11. жовтня 1950 р. помер проф. д-р Ніколай Гартман, скінчивши 68 років свого творчого життя.

З ім'ям Н. Гартмана нерозлучно зв'язані модерні концепції онтологічних і психологічних шарових теорій. Він присвятив свою довголітню наукову діяльність досліддам онтологічних проблем, стараючися з допомогою шарової теорії і категоріяльної аналізу, подати властиві риси реальної дійсності. Нова онтологія, опрацьована Гартманом, не ставить питання про саму суть буття, як це робила стара онтологія; вона тільки старається осягнути основні окреслення реальних відношень дійсності через шаровий позем і категоріяльну аналізу. Гартман у своїх працях вказує, власне, питомі властивості реально-

го буття, при чому під реальним буттям розуміє цілу дійсність, що складається не тільки з матеріальності і органічності, але також і з психічності і духовості. Він пише, що реальності не можна утотожнювати з матеріальністю, бо тоді треба було б прийняти людську долю і історичні події за нереальні. З усього реального буття вирізняє Гартман чотири шари дійсності, існування яких проявляється за властивостями для кожного шару закономірностями. Ці чотири шари дійсності, тобто матеріальність, органічність, психічність і духовість вміщують в собі всю різноманітність реального світу, при чому між цими поодинокими шарами не можна ставити різких меж, бо вони витворені одні з одних, а їхня різниця зале-

жить лише від своєрідності категорій окремих шарів, які власне різnorodністю витворюють шарові різниці. Шаровість не стосується виключно до цілого буття. Під шаровий поділ підлягають також поодинокі твори природи. Різnorodні твори нашого світу, залежно від своєї якості, мають в собі одночасно кілька шарів тому, що вони не є гомогенними витворами окремих однородних шарів дійсності.

Теорія Гартмана має велике значення в новій філософії. Першою мірою його праці вказують на потребу етичного розвитку різних філософічних систем з точки погляду шаровості буття для того щоб усунути старі помилкові філософічні засновки, на які спирається матеріалізм, спиритуалізм, телеологія і інші гіпотези, а крім того новий підхід, яким користувався Гартман при онтологічних досліджах реальної дійсності, був головним приводом до виникнення психологічних шарових концепцій. Спосіб подання шаровості в психології перенесений, великою мірою з онтологічних творів Гартмана. Очевидно, що поодинокі автори психологічної шарової концепції мають оригінальний під-

хід і подають власний оригінальний підхід до своїх теорій, але самий спосіб модерного подання психологічної шаровості все таки перейнятий від Гартмана. Тому Гартман зовсім не перебільшує значення своєї психологічної шарової структури для інших наук, якщо 1943 р. писав, що „шарова теорія стала майже спільним добром у сьогоднішній німецькій філософії і навіть не тільки там, де вона вперше була опрацьована, бо не лише наука про буття базується на такій теорії, а також деякі специфічні ділянки, як наприклад, психологія і антропологія прийняли цю теорію і розробляють її далі, поширюючи на соціологію; філософію історії”.

Подібно, як Гартман писав також Гаймзет, ще 1939 р., що „наука про шаровість людської особовості і психіки спричинена загальною шаровою наукою Гартмана”. Це доводить нам, яким великим мислителем був Н. Гартман, що спричинився до такого сильного впливу на своїх сучасників, і яку велику втрату для наукового світу в ділянці гуманістичних наук заподіяла смерть. **Г. В-ич**

За мобілізацію культурного фронту

25-30 червня 1950 р. в Західному Берліні відбувся міжнародний конгрес науковців, публіцистів, літераторів і мистців. Не без важливої мети скликано цей конгрес промінтів культури західного світу і не випадково обрано місцем їхнього збору саме Берлін. Берлінський конгрес вільної культури мав не так студійно-наукове, як маніфестаційне завдання — в критичній ситуації нашої доби і роздвоєного світу задокументувати кредо кращих представників інтелектуальної праці: свободу наукового досвіду та мистецької творчості й ідею правди в духовій діяльності. Під цим аспектом конгрес, якого головним організатором був шеф редактор берлінського журналу „Монат” Мельвін Й. Ляскі, був демонстрацією проти різних конгресів, організованих Москвою, а зокрема проти Стокгольмської мирової конференції, з її відомими псевдопатристичними резолюціями. Берлін є місцем, яке найбільш відповідало наміченій меті відбувати цей конгрес

там, де зійшлися два політичні і мілітарні, а передусім духові світи, мов два заперечні полюси, що щохвилики грозять вибухом.

Програма генеральних сесій та окремих студійних груп була побудована під кутом актуальних проблем zagrożеного вільного духа Заходу. Вузькі теми ділянок окремих наук тут не розглядались. Мова була про проблеми, що об'єднують всіх духових працівників-теоретиків. На конгресі говорилось про істоту, методи й форми тієї системи, що заперечує століттями освячені принципи вільної науки і духового життя. „Криза свободи культури” та „вільна культура у вільному світі” — такі були теми двох загальних сесій в Тітанія-Паласті; конгрес перетворився в справжню маніфестацію інтелектуалістів Заходу. В чотирьох студійних групах обговорювались проблему: наука й тоталітаризм; мистецтво, мистець і свобода; громадянин у вільному суспільстві; оборона миру й свободи.

Берлінське греміюм на цьому конгресі являло собою справді вибрану еліту сучасного світу. Вже кільканадцять років не було такої поважної зустрічі кращих представників рзних ділянок науки й культури. Сеньйори сучасної філософії В. Кроче, Джон Дюї, Карл Ясперс, Жак Марітен і Руссель творили почесну президію. Крім них, десятки й сотні різних багатомовних імен фігурували на списках доповідачів дискусійних груп чи спеціальних конференцій, учасників дискусій, інтерв'ю, влаштованих з приводу конгресу різними інституціями Берліну: Д. Руссе, А. Кестлер, Г. Грос, А. Філіп, Ігн. Сільне, С. Гук, Дж. Бернгам, В. Рипке, Г. Піррнг, Ірвінг Бровн, Р. Монтгомері і багато інших. Серед учасників були також для росіяни: Ніколаєвський та Андрєєв. Перший з них відчитав звернення конгресу, передаване через радіо до підсоветських науковців та пригноблених громадян ССРСР, в якому вказав на ідеали, що їх захищає Захід.

Для нас, українців, цікавий конгрес з двох причин: перше, що наш науковий світ взагалі не був репрезентований в Берліні, і друге, що до українського народу на батьківщині про-

мовляв москаль. Не слід спеціально підкреслювати, якої ваги нагоду прогавлено. Навіть рядовому українському емігрантові можна уявити, яке значення могла мати участь представників української науки. А ті, що розуміють це, а при цьому замовчують великий недолік, не роблять доброї прислуги українській справі. Наша преса цей факт обійшла мовчанкою; вияснення т. зв. Виконавчого Органу УНРади мало кого задовольняє.

Ми маємо право запитати: хто й чому завинив у цьому? Передусім завинили наші наукові інституції, бо їхнє перше чергове завдання репрезентувати українську науку.

Не з зухвалости, а лише порядком об'єктивного констатування хочемо вказати, що наше організоване студентство ніколи не минає подібної нагоди. Його участь в міжнародньому житті помітна в той час, коли українські науковці далєбі вийшли з тисних рямок українського гетта.

Останнім часом стверджено другий аналогічний випадок: українські учасники на міжнародній з'їзд істориків до Франції теж не від'їхали. Захід мобілізується, ми — не дуже!

В. М.

БОЛЬШЕВИЦЬКА „ПЕДАГОГІКА” ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

(ІСС). Присвячуючи передову статтю новому навчальному рокові, офіційоз комуністичної партії України „Радянська Україна” за 1. вересня цього року на перше місце висуває завдання „комуністичного виховання школярів”, як одного з „важливіших завдань педагогічних колективів і керівників шкіл”...

До здійснення цього завдання в школах, газета (партія) закликає мобілізувати шкільних комуністів, комсомольців та піонерів. Отже, сучасна школа в Україні перетворена на заклад чисто комуністичного характеру, де діти — хочуть чи ні, мусять вполювати в себе страшну отруту комуністичного світогляду.

Відповідно до цих партійних директив будувється й педагогічна наука. В статті „Педагогічна пропаганда батьків”, уміщеної в тому ж большевицькому офіційозі за 29. серпня, московський „заслужений діяч науки” С. Чавдаров пише: „Педагогічна пропаганда-

основна форма співробітництва школи і сім'ї. Її мета — переконати батьків у необхідності розвивати, культивувати, закріплювати у сім'ї погляди, звички, навички, що їх прищеплюють дитині у школі”.

Суть такої большевицької педагогіки, як бачимо, хитра: скомунізувавши до останку школу, прищеплювати комуністичну заразу через дітей родинам.

Розвиваючи такі погляди, московський „заслужений діяч” С. Чавдаров у своїх міркуваннях покликається на відомого советського педагога А. С. Макаренка, який висловив таке: „Школа повинна керувати сім'єю”. С. Чавдаров доповнює: „Вона (школа) покликана бути провідником принципів комунізму в середовищі трудящих”.

Ясніше, здається, висловитись не можна. Большевики запрягають українських дітей-школярів до пропаганди ідей комунізму серед своїх батьків.

Ante portas Academiae

І знову відчинились навстіж двері університетів, інститутів, коледжів, щоб, мов бджіл до вулику, прийняти до аудиторій, семінарів, лабораторій, бібліотек молодих людей, спраглих до знання і освіти.

Новий академічний 1950-51 рік розпочався. Прозвучало традиційне „*Veni sancte*” і тисячі, сотні тисяч молодого цвіту різних народів поплило до аудиторій вільних академій у своїх вільних державах, щоб здобувати в душі академічної свободи плоди людського духа. Між тими, що здавна користуються цим природнім правом людини і спільноти, в цьому академічному році буде молодь незалежних, недавно колоніальних країн.

У нашій батьківщині теж відчинилися двері високих шкіл. Університети в Харкові, Києві, Дніпропетровську, Одесі, Чернівцях, Львові, Ужгороді, десятки інститутів та сотні інших навчальних закладів знову наповнилися українською молоддю. Вона не менш спрагла до справжнього знання, як молодь Заходу, не менш за неї горить бажанням досягти глибини наукових правд, щоб, озброївшись цією наукою, найкраще послужити своєму народові. Одначе, атмосфери академічної свободи там не матимуть наші друзі, там в аудиторіях не почувють вільного слова, в бібліотеках не знайдуть правдивої науки. Вона там закуто правду, приборкано волю. Советська офіційна наука хоче закути душу українського студента, щоб таким способом легше тримати в неволі весь нарід. В аудиторіях і за катедрами советських високих шкіл йде бій за душу української молоді. На цьому побоевищі ми маємо багато жертв — живих трупів, викривлених молодих душ, зламаних юних ідеалів. Але в глибині багатьох ще є незрана і непорушена свята ідея правди і волі. Чи викличе цей бій симпатії і простягнену допоміжну руку вільного академічного світу на Заході до українського студента — в советській аудиторії?

Для невеликої кількості українських студентів поза межами України

університетські ворота чужих і своїх високих шкіл відчинилися вузькою щілиною.

Наша Альма Матер — *Universitas Libera Ucrainensis Pragensis* розпочинає свій тридцятий академічний рік з дуже малим числом студентів. УТГІ та УЕВІІ не мають достатньої кількості студентів, щоб нормально розпочати виклади. Богословська Академія УАПЦ пробус продовжувати працю з малою кількістю студентів, а Українська Католицька Духовна Семінарія в Голляндії перестала існувати...

Не більше, як чотири сотні українських студентів в Європі, вписано до чужих високих шкіл у цьому академічному році; між ними ледве кілька канадцять новоіматрикульованих. Крім тих, що позакінчували свої студії, багато залишило студентську лавку по кількох семестрах, деякі навіть перед дипломами, а скільки ж є молодих абсолювентів середніх шкіл, що бажують здобути академічну освіту, не мають змоги бути *civis academicus*? Український студент змушений був замінити книжку на фабричний вартат.

Порівняння з станом два-три роки тому дає тривожні підсумки. Загальна кількість дійсних студентів зменшилася на 700-800%. Правда, велика частина з студіюючих у 1945-1949 рр. абсолювували, але де ж доповнення кандидатів, що їх маємо задовільну кількість із багатьох наших еміграційних гімназій? Такий стан українського студентства на чужині повинен хвилювати не лише самих студентів, окремі установи, як КОДУС, ЦЕСУС, але всю нашу суспільність. Це тим більше важливо, що йдеться не про індивідуальний інтерес молодих людей, але про загально-національну справу. У світі того, що ворог діє з нашою молоддю елітою в Україні, ми мусимо тут з кількакратною перевагою готувати високовартісні ідейні інтелігентські та наукові кадри. Не для потреб еміграції, а в першу чергу для потреб Батьківщини. Бій за українську духовість з росій-

ським комуно-большеви́змом витраємо лише тоді, коли матимемо здорову і здібну духову еліту та її вартісне доповнення.

Український студент, що тимчасово замість вправ мозгу вправляє мускули, не сміє погодитися з таким станом. Закінчити високі студії і бути повним інтелігентом — це повинно стати амбіцією кожної здібної молоді людини, дівчини чи хлопця.

Українське суспільство, наші політичні, громадські та наукові інституції у своїх щоденних дрібних і великих справах не сміють забувати про те, що на сьогоднішньому етапі серед перших потреб дня стоїть завдання: дбати, сприяти і всіма моральними та матеріальними засобами допомагати формуванню української інтелігентської зміни, майбутніх практичних робітників у різних ділянках державного будівництва та майбутніх працівників культури, науки й мистецтва.

З США й Канади доходять радісні вістки, що вже деякі друзі розпочали

свої студії, точніше продовжують їх у тамошніх високих школах. Та це мінімальний відсоток тих, які повинні б студіювати. Треба також ствердити, що більшість тих піонерів пробиваються крізь життя самотужки, не отримуючи громадської допомоги. Тільки завдяки своєму ідеалізові та патріотизмові, вони поборюють неабиякі труднощі, здобувають духові вершини. Ми певні, що і решта друзів з тих самих спонук наслідуватимуть приклад перших. Але хочемо також вірити в ті самі вартості — патріотизм та ідеалізм української громади на чужині.

Тимчасам, коли академічний 1950-51 рік застав більшість нашого студентства не в університетських залах, а за чорною зарбiтковою працею, зміцнім, друзі, своє рішення: так працювати і вчитись, щоб вневдовзі вся українська молодь на Батьківщині могла святкувати вільний український „Dies Academicus“.

В. М.

БУДНІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА ПІД СОВЕТАМИ

Важко писати про життя українського студентства на Батьківщині, бо немає точних вісток. Умовини життя і студій незвичайно важкі; матеріальна нужда та терор не сприяють нормальним студіям. Постійне та жахливе моральне тероризування, перемінення шкіл на агітпункти, все це спрямоване на те, щоб виховати „советську людину“ — людину раба, що є колісцем антинародної комуністичної системи. Поняття „советської людини“ скоплено в тому, що вона говорить на „общепонятному“ та стає патріотом московсько-большевицького імперіялізму. Большевицька влада завела в Західній Україні в 1945 р. викладання багатьох дисциплін на вузах (Вищих Учбових Закладах) та Львівському Університеті в братній російській мові. Більшість підручників математичних, технічних, медичних та інших писані російською мовою. Говорити студентові та взагалі інтелігентній людині українською мовою стало небезпечно. Москва повела сильну русифікаційну політику на культурному фронті, намагаючись за всяку ціну опанувати душу української молоді.

Большевики дуже часто хваляться, ніби-то в них росте культура, розвивається наука. В брошурі „Іх щаслива доля“ (видання Відділу по справам Репатріації при Раді Міністрів УССР — 1950 р.) подано, що сітка вузів України зросла вдєсятеро, як це було до большевицької влади: у 157-ми школах і 560-ти технікумах навчається 335.000 молоді. Скільки є студентів лише високих шкіл цього не подано, та взагалі до большевицьких „статистичних“ даних належить підходити дуже критично. Все ж таки большевики дбають про шкільництво, виходячи зі своїх цілей виховати покоління рабів, послушних советській системі.

Та не зважаючи на величезні зусилля большевицького режиму, українське студентство на Батьківщині ставить чоло наїздникові. Навіть ці скупі вістки, що друкovanі деколи в советській пресі, ясно представляють нам, що з советським режимом не все гаразд. Для прикладу, про дійсний стан на терені „визволеного“ Львова та університету ім. І. Франка подає „Радянська Україна“ від 29. 3. 1950, ч. 75. Автор статті нарікає на редак-

цію львівської студентської газети: „За Радянську Науку”. Там читаємо: „Газета, яка повинна була стати в руках партійної організації важливим засобом ідейно-політичного виховання студентства, бойовим організатором критики й самокритики, відстала від життя і тільки реєструвала події.

Перед університетською газетою стоїть завдання боротися за високу большевицьку ідейність у викладанні, вести бойову наступальну пропаганду проти всіх проявів ворожої ідеології, зокрема проти буржуазного націона-

лізму, проти ватиканського мракобіс-ся, проти космополітизму, допомагати партійній організації формувати матеріалістичний світогляд радянського студента”.

Дальше нарікає автор статті, що ніхто не цікавиться газетою, ні ректорат, ні партбюро, ні студентство.

Ця стаття наглядно свідчить, що студентська молодь на Батьківщині вірна ідеалам свого народу, народу-героя, що бореться за ідеали волі, правди і свободи.

(-чук)

УКРАЇНСЬКЕ СТУДЕНТСТВО В НІМЕЧЧИНІ

Українське студентське життя в Німеччині дійшло в рр. 1945-1947 до такого розвою й розмаху, як ще ніколи до цього часу в жодній країні нашої еміграції. Цьому сприяло багато факторів: те, що багато студентства з українських земель опинилося з хвилиною закінчення II-ої світової війни на терені Німеччини, стогінська громада нової української еміграції, з якої вилонювалася все нова й нова шкільна молодь, чисельні таборіві українські лімназії, що приготували за цей час цілий ряд випусків абітурієнтів, високі українські школи з багатим складом професорів, що сприяли й пожвавлювали розвиток української науки, відносно невисокі студійні оплати на німецьких університетах і високих школах; і, вкінці, великий потяг української молоді до здобуття академічних знань. Число студентства зросло дуже скоро до поважної кількості. Вже в кінці 1945 р. загальне число студентів й абітурієнтів становило 3200 осіб. В 1946 р. студентів в самій Німеччині було кругло 3000. В дальших роках, одначе, в еміграційному русі, це число постійно зменшувалось: 1947 р. — 2656 осіб, 1948 р. — 2661, 1949 р. — 1324, і в березні 1950 р. вже лише 658 студіюючих.

Це зменшення числа нашого студентства було одначе нормальним явищем. Воно було пропорційне до постійного зменшення цілого загалу нашої громади в Німеччині і спричинене дальшим емігруванням. Проте це явище мало ще й інші, як негативні, так і позитивні причини: грошева реформа в Німеччині, переведена в 1948 р., що багатьом унеможливила

дальше студіювання, але також у великій мірі повне і успішне закінчення студій великим числом нашого студентства. З початком 1949 р. число нашого студентства, яке повністю закінчило свої студії дипломними і державними іспитами, а в великому числі і докторатами, становило 691 особі, з кінцем 1949 р. 900 осіб, а літом 1950 р. це число набагато перевищило тисячу. Велика частина цього числа припадає на абсолювентів українських високих шкіл. Напр. лише на УВУ і УТГІ здобуло в цьому часі свою освіту поверх 600 осіб. Також і на німецьких університетах і високих школах числа наших абсолювентів були поважні. Напр. крім Мюнхену, одною з найчисельніших Українських Студентських Громад була УСГ-Ерлянген, яка в 1947 р. начислювала 220 членів. За час від 1945 до весни 1950 р. 83-ох з них закінчили повністю свої студії, в тому 48 із докторатами.

Організаційне життя студентства набирало в цьому ж часі також щораз кращого удосконалення. В 1947 р. із двох студентських централь постає один ЦЕСУС, який скоро переріс границі Німеччини і став визначним об'єднуючи тілом українського студентства всіх країн світу. Для спільної репрезентації й опіки виключно над тим студентством, яке продовжує свої студії в Німеччині, виникла потреба творити нову красву централю, і так, заходами ЦЕСУС-у в грудні 1949 р. дійшло до створення СУСОН-у (Союз Українських Студентських Організацій Німеччини). Але самих організаційних і суто професійних рямок ЦЕСУС-у і студент-

ських громад було мало і так, з часом постали і віроісповідні (як „Обнова” і „Об’єднання Українських Православних Студентів”) та ідеологічні товариства („Зарево”, „Товариство Української Студіючої Молоді ім. М. Міхновського”), як вислід ідеологічної диференціації студентства. Основна діяльність цих товариств проходила серед студентства в Німеччині.

Велику і неочінену піддержку нашому студентству в поборюванні матеріальних труднощів дала протягом всіх 5-ох років Комісія Допомоги Українському Студентству під постійним головуванням проф. д-ра Зенона Кузеля, при найзамітнішій допомозі Іх Ексцеленції Єпископа Кир Івана Бучака, як і завдяки жертвенності всієї української еміграції. В цьому короткому періоді, КоДУС надлив грошовими стипендіями і допомагами для закінчення студій понад тисячу нашого студентства.

В літньому семестрі 1950 р. поділ українського студентства в Німеччині був такий:*)

Теологія	9,
Філософія	65,
Медицина	164,
Дентистика	49,
Фармацевтика	40,
Ветеринарія	26,
Лісове господарство	28,
Сільське господарство	49,
Економічні науки	84,
Державні науки	11,
Журналістика	4,
Технічні науки	54,
Гірництво	12,
Мистецтво	22,
Право	41,
Разом	658

Коли приглянутися цьому зіставленню і підчислити та порівняти наближені до себе науки, то кидається ввічі, що велику перевагу має число наших студентів медичних відділів (279 осіб — 43,5%), в некористь всіх інших: всі гуманітарні науки об’єднують лише 214 осіб (32,5%), технічні

*) На підставі числових даних стан українського студентства в Німеччині сильно зменшився. На 1. XII. 50 р. загальна скількість студентів виносила 328 осіб, з того студіює 288 осіб, 40 перебуває в лікарнях і санаторіях.

науки — 143 (21%), і мистецтва 22 (3%). Цей непропорційний поділ пояснюється частинно більшим особистим зацікавленням студентства медициною, а частинно також браком далекогозорої і доцільно керованої студійної політики, так самим студентством, як і високошкільними чинниками та студійно-допомоговими інституціями.

Перед літнім семестром 1950 р. розподіл українського студентства по 18 університетських і високошкільних місцевостях Німеччини виглядав так:

Бонн	16,
Брауншвайг	2,
Гамбург	5,
Ганновер	20,
Геттінген	27,
Дармштадт	5,
Дюссельдорф	5,
Ерланген	70,
Карльсруге	15,
Кіль	7,
Клявсталь	27,
Марбург	3,
Мюнстер	3,
Мюнхен	365,
Регенсбург — Ульм	67,
Тюбінген	14,
Франкфурт а/М.	18,
Штуттгарт	4,
Разом	658

Під тиском економічних обставин багато студіюючої молоді було примушено перервати свої студії, щоб, переїхавши в країни нових поселень фізичною працею здобувати засоби для закінчення науки. Багато вже назавжди розпроцалися із мрією набути академічне знання. Але при тім певне число роз’їхалося по інших країнах Європи (Голляндія, Бельгія, Франція, Еспанія, Англія, Швайцарія), на здобути в тих країнах державні, чи церковні стипендії. Хоч число студентства в Німеччині і надалі постійно опадає, проте, і в цьому академічному році Німеччина буде країною із найбільшим числом нашого студентства в Європі. Є надія, що досвід студентського життя в Німеччині послужить на майбутнє ще кращому розвиткові і ростові українського студентства на еміграції, як чисельному, так і якісному, а також доцільнішій, керованій і всеобіймаючій українській студійній політиці.

В. Г.

З'ІЗД „ЗАРЕВА”

В річницю свого заснування Об'єднання Студентських товариств Національного Солідаризму „Зарево” відбуло Річний З'їзд в днях 20-21 травня 1950 р. в Мюнхені. Крім полагодження організаційно-діяльностей справ, один день З'їзду присвячено теоретичній проблематиці, яку в нас популярно називається „ідеологією”. Ця частина З'їзду була відкритою і для гостей. Властивої „ідеології” було досить мало в доповідях, запитах і дискусіях. Були порушені радше відірвані проблеми суспільно-політичного характеру (доречі актуальні). Програма не творила пов'язаної цілості. Чотири доповіді на з'їзді студентської націоналістичної молоді виголосили не студенти, а політики та студентські сеніори. Теж в дискусії „молодь” не брала участі.

Інж. Андрієвський, провідний діяч ОУН полк. Мельника в ділянці міжнародних зв'язків, говорив на тему: „Україна й національна революція”. Проблема, безумовно, цікава, жива, актуальна, але порушена автором цілком з іншого боку; про властиву революцію майже нічого не сказано. Натомість доповідач виступив із своєю відомою тезою, вже раз пропагованою в студентському середовищі (доповідь інж. А. в Мюнхені в листопаді 1949), що українську визвольну концепцію слід базувати на факті існування УРСР, як української держави. Для підтримки тези інж. А. приводить ствердження, про членство УРСР в ОН та аналогічне становище України сьогодні до сателітних держав. (В цьому числі кварталника поміщено окрему статтю, яка докладно цю проблему розглядає зі становища державного і міжнародного права, базуючись на фактах політичної ситуації в Україні під Советами — ред.) Щоб ствердити, що УРСР не тільки „державна”, але і до того, українська, доповідач пустився на ризиковний шлях, нагинаючи для своєї тези історичну дійсність 1917-1920 рр. УРСР розглядається, як четверту з черги форму тієї української держави: Українська Центральна Рада, Гетьманська Держава, УНРеспубліка і УРСР. Подібно, як попередні перевороти робились українськими руками, і останній зробили українські комуністи

(боротьбісти й укапісти), а Москва тільки „допомагала” українським комуністам прогнати владу українських буржуїв. Такі міркування не тільки противорічать дійсності, яку досі всі українські історики розцінюють, як війну московських комуністів проти України (а не революту харківського комітету), але небезпечні, бо легалізують режим формальних носіїв влади в УРСР — українських комуністів. Хиткість тверджень автора виявилась підчас запитів, коли доповідач на низку запитань з цього комплексу ухилився дати відповідь. Ми набрали враження, що й сам п. інж. Андрієвський непевний своїх поглядів, з яких він будує концепцію. Залишається запитати: чому виходиться з такими необоснованими і шкідливими тезами? Хіба справа визволення і революції розв'яжеться „оригінальними” концепціями?

Проблематику молоді порушив другий з черги провідний діяч згаданої організації, хоч ще не старий, але й не з нашої генерації, п. Я. Гайвас. Він відомий в рядах своєї „ортодоксальної організації”, як більш прогресивний, демократично наставлений, а в міжпартійних відносинах більш толерантно наставлений до середовища революційної ОУН. Свою „прогресивність” доповідач виявив гострим підкресленням, що нова генерація переходить в стадію суспільного розвою у світі (в нас теж) одноликого суспільства, в якому пливе „червона кров” (мабуть, мав на думці — демократію), а час старого, заскоружлого, кастового поділу суспільства, де відігравали основну роль люди „блакитної крові”, безповоротно минув. Гадаємо, що цим автор ще далеко не вдаряє в суть справи сьогоденішнього світоглядного і соціального розвою: поділ на „крів” і захист „червоної”, це стара теорія з арсеналу передвоєнних соціалістичних демократів. Сьогодні в 1950 р. не старі „касти” актуальні, тільки цілком інші комплекси і феномени, яких, на жаль, п. Гайвас не торкнувся. Про те були цікаві деякі аналізи і виводи шляху й політичного розвою попередньої генерації української молоді.

Цілком по лінії партійної полеміки прозвучала доповідь голови „Зарева”

д-ра М. Антоновича: „Український націоналізм і льокальні патріотизми”. В теоретичній частині автор зберіг об’єктивність, але коли прийшло на конкретизацію, то партійний суб’єктивізм доповідача виявився повністю: причини поділу на „східняків” і „західняків”, таборова політика... Вважаємо за фальшивий підхід підводити асупільний комплекс „схід-захід” до поняття „льокальний патріотизм”, яке у свою чергу може мати дуже багато позитивів. Видається нам теж найвним припущання вини за певний двоподіл по цій самій лінії в нашому суспільстві виключно окремим партіям, чи організаціям: ОУН (р.), УРДП, УНДО... Легким коштом хотів п. Антонович розв’язати цю складну проблему, спихаючи вини на нелюбі партії (саме ж його, власне середовище — дівственне чисте від наших суспільних грішків). Думаємо, що про ці проблеми можна говорити, але по-важно без пристрастей, партійного упередження, а що найважливіше, не примітивізувати справи, а доходити до основ, збагнути суть зла і в ім’я загальних інтересів — виповісти тому бій.

Говорив теж, не цілком вже молодий по віку й по громадському стажу, але все ще студентський діяч, д-р М. Данилюк. Його тема „До проблеми психології й психози українського організованого примітива” — дещо своєрідна, але цікава. П. Данилюк ще в найбільшій мірі намагався

зберегти об’єктивність і трактував проблеми загальною. Ми не є прихильниками поверховості і воліли б навіть певну конкретизацію, вказування на приклади і їх джерело, але з однією умовою, що дійсно до цих справ підійдеться об’єктивно й, коли потрібно, повинно знайтись стільки сміливості та одкрито (так, для цього треба героїзму) сказати: *mea culpa* теж. Якщо ще таких „сміливих” в нас немає, то всеж таки треба вітати тих, які вміють „дипломатично” загальною говорити, зберігаючи такт і вимогу толерантності.

До цілоти З’їзду „Зарева” доводиться завважити в основному два моменти: перше, домінують партійного характеру, розуміється під егідою ОУН полк. Мельника, чого ми не сподівались зустріти на т. зв. ідеологічній частині і, друге, старкуватий характер З’їзду студентської молоді. Екіпа проводу згаданої організації була майже в цілості і покровительствувала з’їзду, його програму, лінію. Маркантніші доповідачі теж зі старшої генерації. Складається враження, був це з’їзд не молоді, але для молоді. До гарних слів закликую проводу „Зарева” з травня 1949 до всієї української молоді якось не підходить генеральна лінія цього з’їзду, зокрема перечить проклямованій незалежності й апартійності „Зарева” — партійна курателія, яку ми спостерегли на З’їзді.

В. Петришин

ДВА ДНІ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ТУСМ’у

В днях 11 і 12 квітня 1950 р. відбулася в Мюнхені І-ша Студійна Конференція ТУСМ’у під назвою „Два Дні Ідеологічної Проблематики”.

На Конференції були прочитані такі доповіді: 1. „Вплив класичної культури на розвиток європейських народів” (А. Листок — Мадрид); 2. „Одиниця, спільнота, держава, — углові проблеми нашої доби” (М. Лабунька — Кулембург і К. Митрович — Лювен); 3. „До суті української національно-державної ідеї” (В. Маркус — Фрібург); 4. „До джерел української духовості” (В. Гайдук — Ерланген).

В першій доповіді схарактеризовано старинну гелленську і римську

культури та їх вплив на християнство і культурний розвиток європейських народів у всіх епохах аж до сьогодні. Підкреслено контраст і боротьбу між творчо-колонізуючим і номадно-руйнуючими елементами. Друга доповідь (із кор. рефератом) висвітлила значіння і ролі одиниці в історичному аспекті, взаємвідносини одиниці й спільноти, характеристику державних устроїв, соціальних концепцій, модерних філософічних напрямків, проблеми свободи, мети людського життя, тощо. Третя доповідь була присвячена питанням ідеї і сенсу української майбутньої держави (території, народу, влади), питанню притаманного нації устрою, значенню Церкви і національ-

них традицій в житті народу. Остання доповідь старалася устійнити основні перводжерела української духовності, шукаючи їх вже в передісторичних часах і в початках боротьби осілих елементів населення України з руйнуючим кочівництвом.

По кожній доповіді безпосередньо слідувала довга і жвава дискусія. Конференція була задумана і підготовлена виключно молоддю і для молоді. Тому і прилегенти і слухачі були дійсно студіююча молодь. Із старшого громадянства вшанували Конференцію своєю присутністю лише проф.

д-р О. Кульчицький і інж. Мироненко, які неодноразово зайняли авторитетний голос в дискусіях.

Як на „молодий вік” Т-ва, ця Конференція була відрадним явищем на тлі сучасної еміграційної гарячки. Є надія, що вона не була одинокою, чи відірваною, а лише першою із ланцюга чергових студійних імпрез. Вони стануть одним із показників живучости й росту Товариства Української Студіюючої Молоді ім. Миколи Міхновського.

В. Г.

АНГЛІЙСЬКО-СОВЕТСЬКИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ДВОБІЙ У ПРАЗІ

(2-ий Світовий Студентський Конгрес у Празі)

Міжнародний Студентський Союз (ІЮС) був однією з багатьох організацій, що їх створено після 1945 р. з надією, що співпраця альянтів під час війни далі триватиме в мирній дружбі. ІЮС об'єднував національні студентські союзи західної демократії з студентськими союзами ССРСР та його теперішніх сателітів. Як і всі інші початково спільні організації, ІЮС поволив став одним із відділів Комінформу, при чому з кожним роком втрачав підтримку західних студентських союзів. Зокрема через поставу ІЮС'у під час лютневого перевороту в Чехословаччині (осідок ІСЮ'у є в Празі), із членів ІЮС'у виступило багато західних студентських союзів, а інші вирішили не вступати в його члени. Членами ІЮС'у з некоммуністичних студентських союзів покищо залишається британський студентський союз, студентський союз Шотландії, Південної Африки та Фінляндії. З них найсильніший британський союз, що об'єднує понад 100.000 англійських студентів. Без сумніву, були б вже й ті союзи покинули ІЮС, коли б їхні представники не були переконані, що якраз обов'язком студентів є тримати по можливості міцний контакт із світом за залізною куртиною. Таку політику й надалі провадить британський національний студентський союз, бо кожний день дає багато доказів, що ІЮС — це студентська „п'ята колона”. Згаданий союз, з огляду на його угодову політику у відношенні до ІЮС'у обвинувачують в Англії за диверсію.

Коли в половині серпня 1950 р. на

другий світовий студентський конгрес до Праги прибула британська делегація, яка складалася з 20-ти делегатів і 60 обсерваторів, вона приблизно уявляла собі, що доведеться їй пережити. Однак, дійсність перевищила всі сподівання. 1000 учасників з 80-ти держав загостило до Праги. В парку Стромовка переіменовано великий будинок у ресторан, в якому всі учасники одночасно змогли засідати за багатими розкішними столами. Всі промови, доповіді перекладано п'ятьма мовами, отже більше, як це діється на нарадах ОН. Сотні „синіх сорочок” — членів чехословацького комсомолу — дбали про всі матеріальні потреби делегатів. Як завжди на східно-європейських конгресах, організація була грандіозна. Але що ж виявилось при тому?

Цей конгрес можна окреслити як „з'їзд одного племені”, яке зібралось, щоб радити, сприйняти нові ідеї, похвалити завмертий ентузіазм, взаємно себе вихвалити, як годиться „товариству взаємної адорації”, навести трошки критики і самокритики, чи не тому, щоб одержати нові інструкції?.. Західні делегати в тій білій отарі Комінформу були чорними баранами.

Основне становище супроти британського національного студентського союзу (НЮС) можна було вичути вже підчас вступної промови чеського президента ІЮС'у Йози Громана. Його доповідь базувалася на загальній лінії Комінформу, яка заторкувала всі

питання світової політики, тільки не властиві даному конгресу студентські справи.

Коли більшість учасників Конгресу завважила, що західні делегати (за звіт-нятками небагатьох західних комуністів і комуністичних поплентачів), ані не оплескували гістерично, ані не ревілю голосно, коли падали слова „Советський Союз”, „Сталін”, „Корея”, „світовий мир”, — вони твердо почали демонструвати проти тієї меншости. Ці демонстрації головним чином були спрямовані проти англійської і шкотської делегацій. При кожній найменшій нагоді комуністи товпилися коло столиків тих делегацій і протягом багатьох хвилин квичали та гули, як божевільні: „Хай живе Сталін”, „Хай живе мир”, „геть руки від Кореї”, „геть руки від Малайів”.

Ці приклади „демократичного поступовання” англійці й шкоти, здається не завважували, що в чеській пресі знову викликало несамовиту ненависть і лють.

Наступного дня президент британської національної студентської унії Стенлі Дженкінс мав головну промову з рамени західних делегацій. Він піддав гострій критиці однобічну комуністичну діяльність ІОС’у, що спрямована проти Заходу. Коли ІОС закидає мілітаризацію західньої Німеччини, то чому ІОС промовчує факт створення нової армії в східній Німеччині? ІОС кричить про великі військові бюджети Заходу, промовчує колосальні щорічні військові бюджети Советського Союзу?

„Події в Кореї показують, що „партизани миру” і ІОС не виступають проти кожної війни... вони не проти війни, яку зачинають комуністи. Коли східна Німеччина завтра нападе на західню Німеччину, як напала північна Корея на південну, то можемо бути певні, що „партизани миру” і ІОС будуть цю війну підтримувати”. Це правдиве, щире ствердження викликало сальви гніву і кпин, крику і реву, який, здавалося, йде не від молодих інтелектуалістів, а від дикунів. Вказавши, скільки жертв впало у висліді міжнародних збройних суперечок, Дженкіс закінчив таким проханням: „Дайте нам чесно визнати, що можна мати різні погляди... є багато важливіших річей, як наші супереч-

ки. Праця міжнародного порозуміння є важніша, як боротьба за ідеологію. Не буде переможа в третій світовій війні! (?? прим. ред.). Замість воювати за мир — дайте нам можливість працювати для миру, щоб ми могли жити і радіти з вислідів праці”.

Що ця наївно-невинна промова викликала, однак враження, доказують постійні вигуки слухачів, а також гострі виступи празької преси проти Дженкінса і його промови. Резонанс цієї промови ще виразніше виявився в бомбастичній, примітивній промові Алєксея Шелєпіна — головного советського делегата, секретаря організації антифашистської молоді, який два дні пізніше заатакував Дженкінса. Шелєпін відповідав Дженкінсові не тому, що „Дженкінс є визначною індивідуальністю”, а тільки тому, що він у своїй промові „обернув kota хвостом”!!!, та що „нема ніякої різниці між твердженнями Дженкінса і твердженнями колишніх гітлерівських провідників молоді”.

Звіту Дженкінса про високі видатки на озброєння в Советському Союзі не заперечив, але відповів на них цитатами з різних протисовєтських закликів визначних західних політиків. „Зрештою, критика англійців — це підле очорнення, брехня і перекручення фактів”.

З цього часу недоречним було очікувати якогось „порозуміння”, бо лінія була визначена. Відтепер усі атаки й демонстрації були спрямовані проти англійської делегації, з метою викинути їх із залі конгресу і цим способом зробити вільну дорогу до ІОС’у для опанованої англійськими комуністами „Студентської Робітничої Федерації”, як „правдивих представників демократичних британських студентів”. Так названо обсерваторів „СРФ” у протывагу до офіційної британської делегації, яка складалася із „реакційних фашистів та агентів Вол-Стріту”.

Однак, цю тактику спритні головачі ІОС у закинули так, що наприкінці „архифашиста” Дженкінса односторонно обрано на віце-президента ІОС’у. Цей факт більше як усе інше, показує підлість комуністичних вождів ІОС’у.

Конгрес ще раз показав західньому студентству безглуздя очікували чогось позитивного від продовження співпра-

ці західного світу з комуністами в атмосфері холодної війни. Однак, була потіха: один східноєвропейський делегат від свого імени й від своїх товаришів дякував британській делегації за їхню промову, а один урядник британського посольства в Празі

заявив: „Ваша повна енергії присутність останнім часом причинилася до того, що мешканці Праги дали можуть мати моральну силу перетривати це лихоліття”.

3. Підгір'яв

Книжка і преса

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ювілейне видання, Том V, Накладом УВУ, Мюнхен 1948. ст. XXVIII, 256.

На нові книжкові появи, зокрема в 1946-1949 рр. українська еміграція не була вбога. Однак, мусимо ствердити, що вся наша книжкова продукція останніх років була дуже однобічною: перевидана стара і нова, часто низько вартісна, белетристика та дешева змістом публіцистика залили повінню полиці книгарень, не залишаючи майже ніякого місця для фахової і наукової літератури.

Тому з особливою узагою беремо до рук названий збірник, що є рідкісним виданням серед друкованих новин. Вже п'ятий з черги науковий збірник УВУ протягом двадцятип'ятилітнього існування цієї вільної інституції української науки в світі. Може зовнішньо скромніші за попередні збірники, видавані в Празі, проте не менше цінні, тим більше, що це єдина серйозна збірна праця наших науковців за останній час, якщо не рахувати ще незакінченого видання Енциклопедії Українознавства.

Розвідки і статті двадцятьдев'ятох професорів і доцентів УВУ становлять зміст збірника. Органічно зв'язана з науковою частиною, характером і метою книжки є стаття ректора Івана Мірчука, в якій подано огляд 25-літнього розвитку, праці і осягів університету. Побажано, щоб з статтею познайомились широкі кола суспільства, передусім студентство. Так само звертаємо загальну увагу на статтю-реферат Зенона Кузелі, голови НТШ, що його виголосив на з'їзді науковців 20 років тому.

Порушені проблеми та накреслені завдання української науки, передусім її інформативного сектору на чужині, сьогодні такі важливі та актуальні що, гадаємо, про них не можна обійтися короткими словами на сторінках чисто наукового збірника. Ці думки слід було б конче спопуляризувати на сторінках громадської преси, оскільки для допомоги науковій діяльності повинно б бути притягнене все громадянство, яке, нажаль, досі має мало зрозуміння до цієї важливої ділянки загально-українських завдань на еміграції. Особливо два основні завдання, крім багатьох інших так само актуальних 20 років тому, здається нам за найневідкладніші: координація науково-досвідної та видавничої діяльності всіх українських закладів і товариств на еміграції через створення на федеративних основах союзу українських наукових установ, та видавання наукового місячника в чужих мовах.

Решта 27 праць становлять причинки до різних ділянок гуманітарних наук в такому співвідношенні: право і державознавство — 7, українська мова — 5, психологія — 3, історія — 3, інші мови — 2, етнографія — 2, економія — 2, антропологія, археологія, музикологія — по одній праці. Цілість збірки не являє собою єдності проблематики, що, очевидно, могло б збільшити його вартість (таким заповідається збірник НТШ „Україна під Советами”). 23 праці повністю або частково розроблюють українську проблематику, а тільки 6 обмежуються загальними питаннями. Наприкінці збірника англійською й німецькою мовами подано резюме. Обома цими мовами, появилася і ювілейна стаття. Не всі резюме зредаговано одностайно: деякі поверхові і порівняльно короткі та неповні (напр., про властивий зміст статті В. Лева не згадується жадним реченням). Здебільшого короткий обсяг статей і часто їх актуалізуючий зміст надають книжці скорше характеру наукового журналу, як збірника. Це мож-

на виправдати, якщо прийняти до уваги, що бажанням редакції було в обмеженому розмірі охопити можливо більше авторів.

Кожна стаття, не зважаючи на її величину, або принаймні кожна наукова ділянка, заступлена в збірнику, заслуговують на спеціальну рецензію. Таке завдання могло б подолати кілька спеціалістів даних галузей науки. Ми зупинимося лише на розвідках з ділянки права і то у формі бібліографічної нотатки, не претендуючи на ґрунтовну рецензію.

Сім праць розподілено за спеціальністю так: загальна наука про державу — 2, історія українського права — 3, міжнародне право — 2.

Юрій Панейко друкує свою ректорську доповідь з 1948 р. під назвою: „Етичні моменти в державному житті”. Праця розглядає одну з найпекучіших проблем з філософії права — відношення етики і права, точніше, старасться відповісти на питання: чи для етичних державних цілей можна стосувати неетичні засоби? Подаючи розвій індивідуальної та державної етики в різні періоди, автор стверджує розмежування обидвох понять в нашу добу. Відповідь на поставлене питання звучить позитивно, передусім на підставі огляду чинності держави в ділянці адміністрації. Держава може відступити від індивідуальної етики, поскільки цього вимагає її рація, головна ідея самозбереження або наскільки це є проблемою її могутости. На іншому місці говориться про життєві інтереси та про вищу необхідність держави, в інтересі яких, як вищого етичного добра, індивідуальна етика може бути переступлена.

Висновки, до яких приходять автор, характеристичні для позитивістичної школи, що в дусі модерної секуляризованої науки розмежовує етику і право, індивідуальну й суспільну мораль, а навіть часто протиставляє їх. Ця школа не визнає понад державою жодного права. Невизнання натурального права, яке стоїть понад державою, доводить не лише до визнання першости державної рації над одиницею, але й в ім'я таких нез'ясованих та надуживаних вартостей, як „життєві інтереси”, „могутність”, „вища необхідність”, до повного поневолення одиниць, маючи виправдання позитивістів: державна етика перед індивідуальною.

Автор послідовно ставить поза всяким правом революції, не включаючи їх до поняття вищої необхідности. Проте, якщо стояти на становищі натурального права, вважаємо, що є революції, які не стоять поза правом, а навпаки, знаходять своє виправдання у вищих принципах, ніж державне право.

Спеціально слід відмітити підкреслювану автором вимогу етичности осіб, які виступають як державні органи. Високе розуміння моральности осіб, що діють від імені держави і здійснюють її рацію, доведе до нівеляції протиставлень між державою та індивідуальною етикою в розумінні модерної теорії держави.

Праця **Матвія Стахова** „Зміна назви держави, як вислід розвитку держави” належить, власне, більше до ділянки соціології. В ній потрійним способом автор розглядає названня держави, залежно від одного з її трьох елементів: територія, народ, влада. В цьому сенсі подано цікавий матеріал та пояснення назв української держави в її історичному розвитку. З однією думкою автора не можна погодитись, де він в дусі марксівської теорії вже в першому періоді державних зв'язків підкреслює клясове протиріччя між понуючою верствою та рештою населення. Генералізована М. Стаховим форма співжиття пануючих і підданих стосуються лише держав завойовників, натомість початок державної організації ми радше знаходимо серед власних племен і то у формі першої своєрідної державної організації соціального добробуту, при чому керівний прошарок не займає становища поневолювача до решти населення.

Василь Орелецький в невеличкій статті „Повоєнна проблематика міжнародного права” вказує на кілька проблем, які особливо актуальними в міжнародному праві стали по другій світовій війні: забезпечення миру колективною системою, обмеження поняття суверенітету, а в карному праві — проблема злочину проти людства та персональної відповідальности провідників держави. Автор не згадує всіх актуальних проблем, з яких деякі щойно останнім часом стали предметом уваги (мабуть, вже після написання статті). Знову стала актуальною справа кодифікації міжнародного права, яка, мабуть, набере конкретних форм в працях комісії міжнародного права при ООН. Після довгих нарад

і вагань остаточно ратифіковано конвенцію про народовбивство. Таким чином народовбивство стає предметом міжнародного злочину. Крім того знову вийшла на поверхню теорія визнання держав і урядів у зв'язку з новими змінами по другій світовій війні та визначення приналежності територіальних вод, тощо.

Але, безумовно, новою є проблема міжнародного карного права, якій окрему дошку статтю присвячує **Ю. Старосольський**. В теоритичній частині автор стверджує, що тільки фізична особа, а не юридична (держава), може нести карну відповідальність, у противагу до досі загально визнаної теорії про відповідальність держави. В цьому пункті така теза відповідає статутіві й теорії Нюрнберзького процесу воєнних злочинців. В дусі засади „*nulla poena sine lege*”, автор стає на становищі тієї групи юристів, яка квестіонує легальність Нюрнберзького присуду, бо до згаданого процесу агресивна війна не вважалася за злочин. Нюрнберзький процес, на нашу думку, знаходить своє вигравдання не в позитивному праві, яке в міжнародньому маштабі слабо розвинене, лише в натуральному, в головних принципах права спільних для всіх цивілізованих народів. Їх визнає за джерела права статут Міжнародного Гаазького Трибуналу.

У зв'язку з прецеденсом Нюрнберзького процесу, який дає початок міжнародньому карному праву, автор статті порушив нові проблеми цього права, як створення постійного міжнароднього карного трибуналу і ін. Це може статись лише на підставі спеціального карного кодексу „*Bill of Rights*”, як позитивного примусового права між державами. Так само повинна б була постати міжнародня кримінальна поліція, як слідчий орган, та мусила б бути забезпечена санкція на міжнародній базі. Розвій карного права, за автором, до того прямує, але з цим зв'язана проблема ревізії поняття суверенітету: замість засади „*salus rei publicae-suprema lex*“ наголос перенесеться на „*salus generis humani-suprema lex*“.

Судячи по дотеперішніх спробах, треба думати, що до прийняття такого кодексу прав не дійде швидко, зате підставою міжнароднього карного судівництва стануть окремі конвенції, що визначають об'єкт міжнароднього злочину, та статuti Нюрнберзького і Токійського процесів.

Три даліші праці з історії українського права вносять цінний вклад в цю, ще незадовільно розроблену ділянку.

Лев Окіншевич в статті „Український гетьманат в XVII ст., як форма державного ладу” піддає ревізії погляд про республіканський устрій гетьманської України, але також не генералізує протилежного погляду про монархію. Він скорше аналізує окремі поняття гетьманської влади та вказує на тенденції, які під час Хмельницького, Самойловича і Мазепи прямували до монархізму.

Василь Гришко на підставі архіварного матеріалу вияснює такі інститути соціальної структури українського населення XVIII ст., як виборні й допоміжні козаки.

Розвідка **Ярослава Падоха** на тему „Ідеї гуманності і демократизму в карному праві княжої України” виявляє низку елементів у нашому княжому праві, які свідчать про гуманізм і демократизм наших предків. Це зокрема різучо контрастує, коли порівняти наше карне право з таким же правом у поляків чи німців: інститут кривавої помсти існував у нас коротко і мав злагіднені форми, смертна кара, як теж тілесні кари в принципі не існували; теж ув'язнення не було поширеним засобом властивої кари, а скоріше служило як запобіжний засіб. Затє чи не основною формою кари була система викупів та злагіднене поневолення. Рівність, загальність карного права, зокрема брак індивідуалізації об'єкту, кари й особи злочинця є підставами демократичности українського карного права „Руської Правди”.

Праця **Я. Падоха** є частиною більшої студії п. н. „Провідні ідеї карного права княжої України”. Слід побажати, щоб ця праця появилася цілістю і то не лише українською мовою.

Наприкінці побажаємо рекоратові й сенатові УВУ, щоб шостий ювілейний збірник в 1951 р. з приводу тридцятиріччя був ще повнішим та тим і вартіснішим вкладом в скарбницю української вільної науки.

В. М.

**ПРОФ. ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО: ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (4 частини)
УВУ Мюнхен 1948/49., ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ (2 частини) ЦК СУМ Мюнхен 1950.**

Названі вгорі твори, разом взяті, творять систему педагогіки, яка є здобутком довголітньої педагогічної діяльності професора Ващенко. Перевидані і доповнені „Загальні методи навчання”, а потім окремо виданій „Виховний ідеал” є завершенням п'ятидесятилітньої практичної і наукової праці автора. Головна вага цих творів в тому, що вони органічно виростили на національному ґрунті й, узглядаючи новітні психологічні і педагогічні наукові осяги, дають цілісну систему педагогіки. Тоді, коли в нас зовсім бракує філософської системи, яка могла б бути відбиткою української духовости, а також бракує нам обширних наукових праць з ділянки модерної психології, то всетаки в ділянці педагогіки дістали ми певну систему, за допомогою якої можна буде виховувати нове українське покоління на здорових основах.

Звернувши увагу на методи навчання, як на систему прийомів з допомогою яких учень під керівництвом учителя дістає знання і розвиває формальні здібності інтелекту, автор старасться подрібно випровадити і описати поодинокі методи праці, узглядаючи їх застосовування до різних ступнів навчання. Він визначає в загальному дві групи методів: методи, уживані для вироблення формальних здібностей інтелекту і методи, зв'язані з організацією технічних засобів, які вживається в процесі навчання. Навчання, за першою групою методів, нагадує процес наукової роботи, тоді як друга група розглядає пасивні, напівактивні й активні методи. Всі ті методи побудовані на нових здобутках психології, педагогіки і, перш за все, на довголітньому досвіді автора.

Маючи на увазі факт, що основною проблемою всякої педагогічної системи є виховний ідеал, проф. Ващенко розробив також це питання, опираючися на базі християнської й ідеалістичної філософії. Розглядаючи насамперед комуністичний, націонал-соціалістичний, далі християнський і загально європейський виховний ідеал, автор переходить до навітлення нашого національно-виховного ідеалу, який ще з княжих часів основувався на християнській моралі. Головною ідеєю українського виховного ідеалу має бути служба Богові та Батьківщині, і ця ідея має стати провідною ниткою при всякому навчанні та вихованні української молоді. Глибоко обдумані, а до того, приступною і гарною мовою написані праці проф. Ващенко зможуть зробити немалу прислугу нашим вчителям народних і середніх шкіл як тепер, так і в майбутньому, а для українського студента майбутнього педагога, стануть вони цінними посібниками, на які досі відчувалось пекучу потребу. Шкода тільки, що ціла праця (6 частин) вийшла циклопестивим друком, а до того четверта частина, загальних метод навчання зовсім погано відбита. **Г. В-ич**

**ПРОФ. О. ШУМИЛО-КУЛЬЧИЦЬКИЙ: НАРИСИ СТРУКТУРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
МЮНХЕН, У В У 1948**

У своїйому нарисі структурної психології проф. Кульчицький дає новий підхід при навітленні шарової структури психіки. У прийнятій за Лершом, горизонтально-вертикальній схемі старасться автор представити структуру всіх психічних функцій, при чому виходячи від психічної цілости на тлі цілої дійсности обговорює насамперед своєрідність психічних явищ і поняття структури. Потім дає характеристику свідомого психічного життя, зупиняючись довше на властивостях людського „я”, яке, як осередок свідомости має різні аспекти, залежні від напрямлення своєї дії на внутрішній і зовнішній світ. По обговоренню властивостей „я”, автор дає психософічну інтерпретацію психіки, обговорюючи співвідношення психічності й світа у двох різних площинах: співвідношення в площині найпримітивнішої людської психіки і співвідношення в площині повної розвиненої людської психіки. Далі проф. Кульчицький займається представленням якісних динамічних виразів свідомости, яка, з огляду на свої різновидности розчленовується в структуру. В тому випадку обговорено системи функції пізнання, прямування і почування, упорядковуючи їх на основі горизонтально-вертикальної шарової схеми. Упорядкування психічних функцій, яке зробив О. Кульчицький, має немалу вартість. Воно дає можливість осягнути ясний

погляд на різnorodність психічних функцій, але одночасно з тим, йому притаманна та сама трудність, яка спільна всім горизонтально-вертикальним схемам, а саме: тяжко представити відношення центру „я” до прийнятої вертикально-горизонтальної схеми. Це один з важливих недоліків тих схем, якими користуються в сучасну пору психологи. Сферична схема, на нашу думку, значно більше зображувала б суть психіки і її цілісну структуру.

Г. В-ич

LUDWIG VON HOLZSCHUHER: PRAKTISCHE PSYCHOLOGIE, Chiemsee, 1949

Твір фон Гольцшугера є одним з найновіших творів про шаровість психіки, при чому він різниться від попередніх шарових концепцій тим, що приписує людському індивідові не тільки двошаровість, як це робить Лерш, Кульчицький й інші, але одночасно твердить, що обидва психічні шари мусять мати власні керівні центри. Внутрі психічної особовости він розрізняє два потенціали, а саме: раціональний і примітивний. Перший з них називає автор „я-особа”, а другий „примітивна особа”. „Я-особа” має свій центр у своєму людському я-осередку, місцем якого мав би бути чоловічий мозок, тоді як керівний центр „примітивної особи”, що є, на думку автора, без сумніву автономним, мав би знаходитися в таламусі. Свою теорію автор опирає перш-за-все на органічному розвитку мозку, а також на тому, що поодинокі шари найбільш відповідають двоподілові психічності, який представляється звичайно психологами, як „розум проти почуття” або „дух проти душі”. Подібно, як і всі попередники Гольцшугера в ділянці шарових теорій, він пише, що я-особа має звичайно спроможність гамувати й керувати „примітивною особою”, але в особливих випадках примітивна особа провадить свої переживання часто самовільно і непогамовано. Ступінь переваги я-особи залежить в першу чергу від спадковости, від виховання і від звичаїв.

З огляду на належно упорядкований психологічний матеріал, відповідно дібрані ілюстрації і доданий при кінці словник, твір Гольцшугера являється добрим підручником практичної психології. Коли ж мати на увазі висунену автором двоцентровість психіки, то в тому випадку постає питання, чи можливо звести всі явища, якими відзначається шар примітивної особи в людині до якогось одного центру і протиставити його „я”-персоні. Наприклад, тяжко було б подумати, щоби настрої й афекти були керовані одним центром спільним для цілої ендотимної підвалини.

Г. В-ич

М. ШУЛЬГА. „МОСКОВСЬКА СУТЬ”, СТОРІН. 96. 1948., МЮНХЕН

На перший погляд книжка робить враження таке саме, як сотні інших, що появилися останніми роками на чужині та метою яких було заповнити недостатчу вільного слова, що не могло розвиватися через цензуру ворожих Україні режимів.

„Московська суть” — це не звичайна книга. Це твір, в якому автор неначе у фільмі дає читачеві наочну правдиву московську суть, байдуже, в які часи та в яких формах вона виступає. Московська суть залишається завжди та сама, байдуже, чи на московському престолі сидить Іван Грозний, німка Катерина, Ульянов чи грузин Джугашвілі; байдуже, чи вона виявляється та здійснюється під кличем збирання російських земель „братньої” допомоги своїм „меншим братам”, захисту і опіки над православною церквою, звільнення братів слов'ян, звільнення з-під капіталістичної неволі, чи культурної допомоги відсталим країнам. Москва завжди та сама, без огляду на те, чи виступає під червоним, білим, чорним чи ще якимсь іншим кольором. Москва після кожного більшого здушення вміло змінює тільки своє прикриття, фарби, вивіску. У чотирьох розділах цієї книжки автор аналізує московський наступ в історичному аспекті та на історичних фактах і різних московських програмах доводить, що хоч між програмою сьогоденнішого СССР, московської держави царських часів та московського національно-трудового солідаризму існують протилежності щодо змісту і мети, то ці протилежності випливають із світоглядної ідеологічної та політичної сотринки. Найголовніше те, що вони виявляють

повну єдність та спільність у відношенні до віками гноблених Москвою народів, що є виявом московського імперіялізму, засобом національного знищення підбитих Москвою народів, державно-органічною формою „єдиної-неділимой” московської імперії.

Автор наочними прикладами зображує вищість української культури та гноблення і обкрадання Москвою українських культурних надбань за весь час існування московської імперії. Нищення української культури, що йшло від віків, продовжується й сьогодні та знаходить свій вислів у програмах різних еміграційних кіл. Програма московських національно-трудоих солідаристів є найкращим прикладом цього.

Ця дуже цікава книжка закінчується висновками і сугестіями, як і порадами для гноблених Москвою народів, яким способом „на стерві гнилої імперії” здобути свободу і побудувати свої вільні і ні від кого незалежні національні держави.

Всі поневолені народи мусять об'єднатися в єдиний фронт і орієнтуватися лише на власні сили. Західний світ мусить усвідомити собі, що лише розвал московської тюрми народів і побудова національних держав зможе забезпечити тривалий мир на сході Європи.

Книжка М. Шульги „Московська суть” це дуже цінний вклад для основного пізнання московського питання, питання, яке тепер стає незвичайно актуальним. Ворога переможеш — пізнавши його в його суті. **М. Б.**

WLADYSLAW KANIA : BOLSZEWIZM I RE LIGJA — Rzym — 1945 — Str. 138.

Перед нами книжка пера Владислава Кані, що трактує відношення більшовизму до релігії. Книжка складається з передмови та двох частин. В передмові зацитовано уривки з папської енцикліки з 19. 3. 1937 р. „*Divini Redemptoris*” про атеїстичний комунізм (*del comunismo ateo*), а також подано деякі загальні зауваження на теми комунізму.

В першій частині книжки автор розкриває суть советської держави, ідеологічні підстави комуністичної доктрини, диктатури пролетаріату. Для цього автор дає ряд цитат із советської конституції, творів Леніна, Сталіна і інших.

Проаналізувавши суть советської держави, автор підходить до проблеми релігії в Советському Союзі, покликаючись на більшовицьку теорію. Формально „свобода” релігії в Советському Союзі існує. Так, 124 стаття сталінської конституції говорить про відокремлення церкви від держави, свободу релігії, а головне свободу протирелігійної пропаганди. Ця стаття звучить так: „З метою забезпечення за громадянами свободи совісти, церкву СССР відокремлено від держави і школу від церкви. Свобода виконання релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами”.

Наведену статтю додатково роз'яснюється в карному кодексі: „Стаття 122: Викладання малолітнім, неповнолітнім релігійних наук в державних і приватних навчальних закладах і школах або порушення приписів, усталених з цією метою, тягне за собою поправні роботи до одного року. Стаття 126: Виконання в державних і суспільних інституціях і підприємствах релігійних практик, як також користування в тих закладах і підприємствах, будь-якими релігійними образами тягне за собою поправні роботи на термін до трьох місяців”.

Аналіза тексту 124 статті конституції дає нам ясне тло, що віруючим людям прислуговує лише пасивне право виконання релігійних практик, а натомість ворогам релігії надається право вести офензивно-пропагандивну боротьбу проти релігії. Тут бачимо всю облуду і фальш та забріханість советського режиму у відношенні до релігії.

Треба ствердити однак, що російська православна церква лише *de iure* відокремлена від держави, а *de facto* перебуває в найтіснішій залежності та в співпраці з советським урядом. Вона стала знаряддям московської імперіялістичної політики при насадженні православ'я в Західній Україні та в сателітних країнах. Зрештою відношення комуністичної партії до ре-

лігії взагалі відоме. Програма цієї партії опирається на атеїстичному світогляді історичного і діалектичного матеріалізму. Тому і Ленін, розвиваючи матеріалістичні теорії, у відношенні до релігії писав: „Релігія — опіум для народу. Це твердження Маркса становить наріжний камінь всякого марксистського світогляду у відношенні до релігії. Всі сучасні релігії, церкви і всі релігійні організації трактує марксизм всюди, як органи буржуазної реакції, які служать для її оборони та для експлуатації й задурманення робітничої класи“.*)

Толерантність до московського православ'я обумовлена лише переходовою тактикою, з огляду на те, що це православ'я в межах большевицької політики є знаряддям московського імперіалізму. —

В цій ділянці не відбулося жодних змін, не зважаючи на різні большевицькі спроби по відношенні до релігії в час другої світової війни (відновлення російської православної ієрархії та Патріархату). На іншому місці автор передає розмову Сталіна з американськими комуністами на тему релігії в 1929 році і твердження Сталіна, оперті на так званіх засадах ленінізму, де Сталін висловлюється, що справжній комуніст не повинен вірити в релігійні забобони.

В. Каня накреслює теорію боротьби большевизму з релігією, яка опирається головно на писаннях Леніна. Ленін протиставляється атеїстичній пропаганді і не визнає її за головний фактор боротьби проти релігії. На думку Леніна не треба розпочинати своєї праці над освідмленням робітника від антирелігійної агітації, бо вона була б у першій фазі безуспішна і дала б для комуністичної доктрини негативні наслідки. Починати треба від організації класової свідомості робітничої верстви і від плекання ненависти до капіталістів-експлуататорів, а світ релігійних понять, на думку Леніна, впаде разом з капіталістичним ладом.

Це не значить, що Ленін взагалі відкидає потребу протирелігійної пропаганди. На його думку її не слід висувати на чоло акції; вона має бути

*) Е. Ярославський — Думки Леніна про релігію — Москва, (стор. 21). Цитовано за книжкою В. Кані.

підпорядкована класовій боротьбі. Одне, що необхідно підкреслити, це те, що, на думку Леніна, справжній матеріаліст воліє погану, забобону і плитку релігію, ніж більш шляхетну і досконалу. Тридцятилітня большевицька практика на теренах советського Союзу дає пребагатий матеріал і факти про большевицькі переслідування всіх релігій. Для цієї мети творено спеціальні безбожницькі організації, ведено всюди пропаганду, зокрема в школі, обтяжувано церкви велетенськими податками, комсомольським вихованням вполювано в советську молодь елементи комуністичної псевдо-релігії. Крім того переходово підтримувано „живі церкви“; „народні церкви“ і різні секти з метою ширення хаосу і компромітації віри, як „буржуазного пересуду“.

Цікавим є порушене автором питання большевизму — псевдорелігії, що знайшла свій маркантний вираз в сучасній Московії. Московська ментальність була завжди дуже чула на різні містичні та месіаністичні ідеї; росіяни вірили, що їм призначено виконати особливу роллю в світі. Ідеї ці на Заході були відомі. Французький історик Мішель писав: „Найстрашнішою прикметою царату є те, що він є своєрідною релігією“.

„Европеїзація Росії Петром Великим, імпортована і насаджувана силою й терором, не прищепилась повністю. Вона дала тільки часткові і половинні висліди, викривила розвою лінію, дала глибоке роздвоєння російської душі“ (стор. 49). Так пише в своїй книзі В. Каня. Далі він зазначає: „Ленін, син корінної Росії, з характеристичними рисами азіята, насправді перебрав свою доктрину з Європи, але та доктрина, що постала на європейському суходолі, була в своїй основі антиєвропейська. Історичний матеріалізм, зформульований асимільованим німецьким жидом Карлом Марксом, є антитезою засадничих християнських та ідеалістичних підстав європейської цивілізації“ (стор. 52).

Розглядаючи ґрунтовно те, чим стався матеріалізм у російському вивданні, доходимо до переконання, що він набув прикмет псевдорелігії, а саме: такої релігії, яка психіці російського народу найбільш відповідає. „Культ Бога, як найвищої надземної духової

істоти, заступає культ деспота; правд віри — догми партійної теорії, яких не вільно ні продискутувати, ні сумніватись і то під загрозою кари вже тут на землі, в печлі в'язниць і таборів" — большевицького раю.

Російсько-большевицький містицизм і жадоба нищення вищих культур та антирелігійний фанатизм створюють страшну небезпеку для народів, ослаблених скептицизмом і зневірою. Питання політики Москви, щодо релігії автор окреслив правильно „як переходову тактику”, що ми сьогодні наочно бачимо, зокрема в країнах сателітів, де жорстко переслідується католицька церква.

Доктрина большевизму і їхня практика дає нам наочні докази, що большевизм у відношенні до релігії не змінився. Він лише час-від-часу, мірою потреби, застосовує певні маневри в релігійній ділянці лише для того, щоб збаламутити, дезорієнтувати літєпліх або індиферентних в справах релігії, які знають комунізм лише з большевицької преси.

На цьому місці хочемо подати деякі власні міркування на тему, які були причини, що в другій світовій війні, большевики дали „свободу” релігії в ССРСР. В першу чергу, вони зробили це для того, щоб обдурити альянтів, які сподівалися в ССРСР еволюції в бік своєрідного „капіталізму”. Большевики, відновлюючи „простацьку релігію попів” (Ленін), знали, що вона для них не страшна, а корисність цього факту може бути не тільки в світі, але головнo в Союзі Союзів.

Крім того, однією з дуже важливих причин відновлення релігії в советській Росії було намагання виявити

всіх потенційних ворогів соціалістичного ладу, щоб їх на випадок потреби знищити.

Такими силами, яких не зміг большевизм виявити, були секти старовірів та інших, що в глибокому підпіллі плекали свої релігійні практики, ворожі до Советського Союзу. При цьому належить згадати, що ці секти і за царату були жорстко переслідувані; в дальшому большевики, відновлюючи „російське православ'я”, керувалися бажанням підпорядкувати московському патріархові (читай — большевицькій партії), якщо не всі православні церкви в світі, то принаймні православні церкви в сателітних державах. Щоб підготувати ґрунт до приходу „сталінського” „православ'я”, почалося переслідування католицьких церков в західній Україні, Мадящині, Чехословаччині, Румунії, Болгарії, Польщі. Переслідування католицьких церков — це перший етап, у другому етапі йде заміна їх „псевдо-католицькими”, „народними”, чи православними церквами. Третій етап — цілковите знищення навіть сталінського православ'я — прийде в майбутньому, якщо буде існувати цей режим антихриста.

Друга частина книжки містить зібрані від засланців матеріали про советську дійсність, в яких автор подає не тільки переслідування релігій, але й національний, соціально-економічний гніт та нищення культури в ССРСР.

Матеріал цей незвичайно цікавий, але не має безпосереднього відношення до тематики, тому ми обмежились лише питаннями, які зачіпають відношення большевизму до релігії.

М. Кравчук

VL. GSOVSKI : SOVIET CIVIL LAW, Privat Rights,
and Their Background under the Soviet Regime — Comparative Survey and Translation,
Michigan Legal Studies, Volume One. 1948, 909 p. Volume Two 1949, 907 p.

Майже повних 10 років часу забрала авторові преця над цим монументальним твором про советське цивільне право. З часу появи студії Вальтера Р. Бетсел з ділянки советського публічного права (*Soviet Rule in Russia 1929. 857 p.*) твір англійською мовою В. І. Гсовського є найважливішим твором про правну систему ССРСР.

Д-р Владімір Гсовський, російський білий емігрант, сьогодні керівник секції чужоземного права Конгресової Бібліотеки у Вашингтоні, в першому томі своєї праці дає загальний і порівняльний огляд советського цивільного права і його інститутів. Спеціальною тенденцією автора було, як він сам пише на початку, подати, „яка доля зустріла ті правні поняття в советській практиці, такі звичні і широко застосовані у всіх цивілізованих суспільствах”, як от родина,

приватна власність, індивідуальні права, тощо. Він не задовольняється викладом советських норм і системи цивільного режиму, а подає досить багату історичну ілюстрацію, розвій, характеристику соціальних і політичних відносин. Саме цим твір є цінним не лише для правника, але й для кожного, хто глибше цікавиться советською проблематикою.

Перші 100 сторінок присвячені загальному оглядові політичного режиму й організації ССРСР. Говорячи про державно-правну структуру (Soviet federalism), Гсовський заперечує визнання ССРСР, як федерацію, бо союзні республіки навіть в окремих ділянках не користуються самоуправлінням та незалежністю від союзної влади.

Після загальної частини (політичний, економічний і соціальний лад) та короткого огляду марксистської теорії права, йдуть широкі розділи спеціальних частин та інститутів цивільного права. Систематика широкого матеріалу не скрізь відповідає прийнятій класифікації західно-європейської системи цивільного права, зате досить прозора. Зрозуміло, що при цьому автор був в'язаний систематикою советського цивільного кодексу та потребою підкреслення окремих інститутів, специфічних для советського режиму. Досить широко опрацьовано розділи про дієздатність, натомість відділ про зобов'язання дуже вбогий. Та інакше бути й не може, бо советська система залишає дуже мало поля для приватного режиму, в якому проявляється інститут зобов'язання. Натомість виступають такі розділи, як аграрне право, сільсько-господарські кооперації (колгоспне право), далі право праці, де між іншим також розглянено типічний советський інститут „трудова дисципліна”.

Порівняльно менше місця присвячено цивільному судівництву та процесуальному праву.

Другий том — це переклади правних актів, точніше збірок законів. Між ними знаходимо: цивільний кодекс; кодекс домашніх відносин; судівництво; кодекс цивільного процесу; закон про громадянство; корпорації (юридичні особи); право патентів, друку, праці; колгоспне право та деякі інші закони.

На повних 200 сторінках Гсовський подає допоміжні студійні посібники (широку бібліографію советських джерел, таблиці законів і указів та багатий індекс).

Взагалі слід ствердити, що ця солідна праця вносить цінний вклад в студії советознавства, що їм американські політичні і наукові кола останнім часом присвячують дедалі більшу увагу.

В окремих місцях В. Л. Гсовський не міг приховати своєї російської імперіалістичної суті у відношенні до народів ССРСР. Наприклад, схеми політичної структури ССРСР він для 3-ох союзних республік (РСФСР, БССР, УРСР) дає спільне визначення: (Russians).

В іншому місці в „поясненнях” подає, що росіяни „етнологічно і мовно діляться на велико-росів, білоросів і мало-росів”. Якесь приховане нехтування національних справ — що проявляється в пасусі, де автор критикує большевицьку політичну систему, на підставі якої в Советі Національностей засідає представник ескимоського племені, натомість „великі області Москви і Ленінграду не мають жадного представника”. Гадаємо, що тій долі, що її мають советські народи, немає чого задрити.

Такі „дрібниці” під лінією і на маргінесі, зрештою поважного твору, не свідчать добре про політичне наставлення В. Л. Гсовського.

Якщо на закінчення цієї короткої бібліографічної нотатки згадати взагалі про советську правну систему та її розвій протягом 33-ох років, то погодимось з професором Гессел Е. Інтема, який в передмові до цього твору пише так: „Інтернаціональна революція (Жовтнева — В. М.) була підпорядкована російському націоналізмові, політиці, яка давала напрям традиційним амбіціям імперії. Отже, видається, що комунізм, з становища його ж власної теорії, прямує до певної форми націонал-соціалізму”. Не знаємо, чи погоджеться з цим автор твору п. В. Л. Гсовський, але ця вказівка виразно і влучно б'є по большевицькому імперіалізмові, зв'язуючи його з історичним російським імперіалізмом.

В. М.

Чому Фенікс? (вступна стаття)	1
Він живе!	4
М. Босслав: 14. X. 1942.	4
З Універсалу Воюючої України	5
М. Босслав: Поезії революційного підпілля	6
Гр. Васюкович: Завдання української студіюючої молоді на еміграції	7
К. Митрович: Персоналізм Емануеля Муніє	14
А. Листок: Європа на роздоріжжі	18
В. Маркусь: За яку визвольну політику?	20

ЛІТЕРАТУРА

25 — 33

О. Лубська: Матері	25
П. Карпенко-Криниця: Святість (поезія)	25
П. Карпенко-Криниця: Люди (поезія)	25
Ст. Любомирський: Пилипенко (оповідання)	26
С. Хрін: Поклін Тобі, старенька мати (уривок)	33
О. Лубська: * * *	34

КУЛЬТУРНО-НАУКОВІ ОГЛЯДИ

35 — 47

Ол. Гор.: Наукове Товариство ім. Шевченка	35
-чук: 50-тирічний ювілей літературної і наукової праці проф. Г. Ващенко	42
Ол. Кульчицький: Інститут Заочного Навчання перед новими завданнями	43
В. М.: Підготовка політичних кадрів у поляків і в нас	44
В. М.: Міжнародній Еміграційний Університет	45
Г. В-ич: Велика втрата сучасної філософії	45
В. М.: За мобілізацію культурного фронту	46
Большевицька „педагогіка” виховання дітей	47

СТУДЕНТСЬКЕ ЖИТТЯ

48 — 54

В. М.: Ante portas Akademiae	48
-чук: Будні українського студентства під Советами	49
В. Г.: Українське студентство в Німеччині	50
В. Петришин: З'їзд „Зарева”	52
В. Г.: Два Дні Ідеологічної Проблематики ТУСМУ	53
З. Підгіряк: Англійсько-советський студентський дво- бій в Празі	54

КНИЖКА І ПРЕСА

56 — 63

В. М.: Науковий Збірник УВУ	56
Г. В-ич: Загальні методи навчання і Виховний ідеал — Гр. Ващенко	59
Г. В-ич: Нариси структурної психології — О. Шумило- Кульчицький	59
Г. В-ич: Praktische Psychologie — Holzschuher	60
М. Б.: Московська суть — М. Шульга	60
М. Кравчук: Bolszewizm i Religia	61
В. М.: Soviet Civil Law — V. Gsovsky	63